

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YENİ TÜRK EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KEMALETTİN KÂMİ KAMU'NUN HAYATI VE ESERLERİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

**Hazırlayan:
Özden ATİK**

**Tez Danışmanı:
Prof. Dr. İbrahim ŞAHİN**

Kırıkkale-2008

ÖZET

Bu çalışmanın konusu, mütareke dönemi şairlerinden Kemalettin Kâmî Kamu'nun hayatı ve eserlerinin incelenmesidir. Çalışma, şair hakkında yapılan diğer araştırmalardan farklı olarak eserlere ait istatistikî veriler vermekten çok, onları yazıldıkları devir ve şartlar içerisinde bir sanat eseri olarak değerlendirmek gayesini taşımaktadır. Ana çatı bakımından iki bölüme ayrılan çalışmanın ilk bölümünde Kamu'nun hayatına, ikinci bölümünde ise şiirlerine yer verilmiştir. Çalışmanın yöntemi, ilk önce şairin hayatına ait bilgileri toplamak, daha sonra ise eserleri derleyerek onları incelemek olarak belirlenmiştir. Bunun için özellikle, şairin ölümünden yani 1948 yılından önceki gazete ve dergiler taranmış; daha sonra elde edilen bilgiler ve şiirler bir araya getirilerek bütünleştirilmeye çalışılmıştır.

Eserlerin incelenmesi aşamasında şiirlerin yapı, tema/konu, dil ve üslup olarak üç farklı başlık altında değerlendirilmesi söz konusudur. Burada özellikle şiirler için belirlenen noktaların bol örnek vererek pekiştirilmesine dikkat edilmiştir.

Çalışma sonunda, yaşadığı dönem içerisinde değerlendirildiğinde Kemalettin Kamu'nun oldukça önemli bir şair olduğu görülmüştür. Fakat şiire yeteri kadar ilgi göstermemesi, edebi kişiliğinin üzerinde fazla durmaması şairin günümüzde birkaç eserleriyle hatırlanmasına sebep olmuştur.

ABSTRACT

The theme of this study is the examination of Kemalettin Kami Kamu's life and works, a poet of armistice era. The study, unlike to the previous studies did, aims to evaluate his works as a work of art under the circumstances and period which they were written rather than providing some statistical data. The dissertation has two main parts; in the first part, Kamu's life and in the second part, his poems are studied. The method of the thesis is to gather the information about the poet's life and later on to examine his collected works. For this purpose, the newspapers and the journals published before the poet's dead, in other words before 1948, have been inspected; and later collected information and poems are tried to be integrated by summing up together.

At the phase of examination of the works, the poems are assessed under the three headings as structure, theme/topic, and language and style. Here, special attention is paid to stress these points given for the poems by providing many examples.

At the conclusion of the study, it is observed that Kemallettin Kamu was a very important poet in his era. However, the fact that he did not show enough interest in poetry and did not well emphasise his literary personality has caused the poet to be remembered by his a very few works.

KİŞİSEL KABUL / AÇIKLAMA

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “**Kemalettin Kâmi Kamu’nun Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme**” adlı çalışmamı, ilmi ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

07.08.2008

Özden ATİK

ÖNSÖZ

Bir edebi eseri gerçek manasıyla değerlendirmek için onun hem dışını hem de içini oluşturan öğelerin tam olarak tespit edilmesi gerekmektedir. Dışını oluşturan öğeler, bir nevi şiirin fiziki görüntüsü, içi ise onun karakteridir. Bu karakter, yazıya dökülmeden önce ilk hali şairin/yazarın yani onu meydana getirenin zihninde bir taslak şeklindedir. Bu yüzden edebi eserin asıl çıkış noktası bakımından düşünüldüğünde sanatçının kişiliği, eğitimi, nasıl bir hayat geçirdiği vb. unsurlar araştırmacı için bir rehber konumundadır. Bu gerçekten yola çıkarak “**Kemalettin Kâmi Kamu’nun Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme**” başlıklı çalışmamızın, yeterince incelenmeyen şairin Türk edebiyatı içerisindeki yerini tespit etmek açısından önem arz edeceği kanaatindeyiz. Nitekim inceleme, Kamu’yu hayatı ve eserleri ile bir bütün halinde değerlendirirken onun bir sanatkar olarak adım adım ilerleyişini bir nevi Türk şiirinin o dönemdeki varlığının da bir aynası olarak gözler önüne sermektedir.

Şiire aruzla başlayan Kemalettin Kamu, memleketin o dönemde yaşadığı sıkıntılarla içindeki vatan aşkının birleşmesi sonucunda yurt sevgisini işleyen eserler vücuda getirmiş ve eserlerini hece vezniyle yazmayı tercih etmiştir. Hatta bu yüzdendir ki “gurbet şairi” tanımlamasının yanı sıra gerek kendi döneminde gerekse daha sonra hakkında yapılan araştırmalarda adı “vatan şairi” olarak da anılmıştır. Milletçe yaşanan acılı günlerde onun şiirleri dillerde marş olmuş; Türk askeri onun yazdığı mısralarla şevklenmiştir. Kamu ve eserlerine bu açıdan bakıldığında, her ne kadar şiirlerini yaşarken beğenmeyenler olmuşsa da Türk edebiyatı açısından üzerinde durulması gereken bir şair olduğu anlaşılacaktır. Nitekim şairin aruzla yazdığı bir şiirinde geçen “*Kâmi unutulsun, buna bir şey demen, ancak/Nisyanla yanan sîne söner sanmayınız da...*” beytinde söylediği gibi unutulmamış; şiirleri yıllarca hem antolojilerde yer almış, hem de araştırmacılara ilham kaynağı olmuştur.

Bütün bilimsel çalışmalarda olduğu gibi bizim çalışmamızda da önce yorucu olduğu kadar zevkli bir araştırma dönemi, daha sonra da bu dönemde elde edilenlerin incelenip bütünleştirme devresi yaşanmıştır. Bu devrede bana her konuda destek olan eşim Yaşar ATİK’e ve aileme teşekkürlerimi sunarım.

Bir edebiyat araştırmacısı için şiir, belki de üzerinde kesin hükümler verilmesi en zor olan edebi türdür. Zira, şiir incelenmesi yapan araştırmacının bilimsel yöntem ve teknikleri kullanmasının yanı sıra ondaki hissi duyma ve yorumlama bakımından da ayrı

bir çaba sarf etmesi gerekmektedir. Bu nedenle gerek araştırma aşamasındaki yönlendirmeleri ile gerekse inceleme döneminde zaman ve mekan kısıtlaması olmadan yardımını esirgemeyen, eserleri anlama/yorumlama bakımından yol gösterici olan saygıdeğer hocam ve danışmanım Prof. Dr. İbrahim ŞAHİN'e teşekkürü bir borç biliyorum.

Özden ATİK, Kırıkkale, 2008

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
KİŞİSEL KABUL	IV
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	X

BİRİNCİ BÖLÜM

KEMÂLETTİN KÂMİ KAMU'NUN HAYATI

I. Çocukluğu/Ailesi	2
II. Eğitimi	6
III. Edebî Hayatı	10
IV. Siyasi Hayatı	18
V. Edebî Eserleri	21
VI. Ölümü	28

İKİNCİ BÖLÜM

KEMÂLETTİN KÂMİ KAMU'NUN ŞİİRLERİ

I. Şiirlerin Yapı bakımından İncelenmesi	
A. Nazım Birimi	34
1. Kafiye	35
2. Vezin	38
a) Aruz Vezni	38
b) Hece Vezni	40
c) Serbest Vezin	41
B. Şiirde Ahenk Unsurları	42
1. Aliterasyon	42
2. Asonans	53
3. Redif	61
C. Edebi Sanatlar	76

1. Teşbih	76
2. İstiare	80
a) Açık İstiare	81
b)Kapalı İstiare	82
3. Teşhis	83
4. Tezat	88
5. Nidâ	89
6. Mecaz-ı Mürsel	89
7. Mecaz	90
8. Telmih	90
9. Tecahül-i Arif	91
10. Mübalağa	92
11. Hüsn-i Talil	93
D. İmaj	95
1. Işık İmajları	95
2. Ses İmajları	97
3. Isı İmajları	98
4. Koku İmajları	99
5. Dokunsal İmajlar	99
6. Ölüme İlişkin İmajlar	100
7. Mekan İmajları	101
8. Renk İmajları	102
9. Cinsellikle İlgili İmajlar	103
10. Zaman İle İlgili İmajlar	103
11. Yalnızlık İle İlgili İmajlar	106

II.	Şiirlerin	Tema/Konu	Bakımından	İncelenmesi
107				
	A.	Vatan/Anadolu		109
	B.	Aşk		122
	C.	Kadın		128
	D.	Yalnızlık		131

E. Tabiat	133
F. Ölüm	137
III. Şiirlerin Dil Ve Üslup Bakımından İncelenmesi	149
SONUÇ	145
EKLER	147
BİBLİYOGRAFYA	167

KISALTMALAR

Ank.	Ankara
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t.	Adı Geçen Tez
C.	Cilt
İst.	İstanbul
No	Numara
s.	Sayfa
ss.	Sayfalar
S.	Sayı
SS.	Sayılar
Yay.	Yayınları

BİRİNCİ BÖLÜM
KEMALETTİN KÂMİ KAMU'NUN
HAYATI

I. Çocukluğu/Ailesi:

Kemalettin Kamu, 14 Eylül 1901 yılında Erzurum'da dünyaya gelmiştir.¹ “Dedesi Hafız Mustafa Efendi Erzurum'da Meclis-i İdare Azalığı ve Esnaf Kethüdalığı yapmış, Arapça ve Farsça bilen münevver bir zattır.”² Babası Osman Nuri, Erzurum'un Kılıczâdelerine mensup, aynı ilin çeşitli kazalarında görev yapmış bir memurdur.³ Rifat Necdet Evrimer, **Kemalettin Kamu Hayatı, Şahsiyeti ve Şiirleri** adlı eserinde Osman Nuri Efendi ve ailesi hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Osman Nuri Efendi, 1850'de 'Rumi 1266' Erzurum'da doğmuş ve 1916'da 'Rumi 1334' Refahiye'de belediye reisi iken ölmüştür.⁴ Karısı Hayriye Hanım da Erzurumludur. 1877'de 'Rumi 1293' de doğmuş ve 1943'te İstanbul'da büyük oğlu Hüsnü Uluğ'un yanında ölmüştür. Osman Nuri Efendi'nin babası Erzurumlu Kılıcıoğlu Hafız Mustafa Efendi'dir. 1807'de 'Rumi 1223'⁵ Erzurum'da doğmuş ve 1901'de 'Rumi 1317' Erzurum'da ölmüştür. Erzurum'da uzun müddet Melis-i idare azalığı ve otuz iki esnaf kethüdalığı yapmıştır. Kuran hafızı ve üstat olarak tanınırdı. Arapça ve Farsça'yı iyi bilirdi. Devrinin kültürünü almıştı. Herkes tarafından sevilen bir şahsiyetti. Şiire fevkalade kabiliyeti vardı. Hafız Mustafa Efendi'nin diğer oğlu Şâkir Efendi de Erzurum'da otuz iki yıl belediye azalığı yapmıştır. Tarih bilgisi kuvvetli bir şahsiyetti, Erzurum tarihini iyi bilirdi.”⁶

¹ Kemalettin Kamu'nun doğum tarihini, başta Rifat Necdet Evrimer'in *Kemalettin Kamu Hayatı, Şahsiyeti ve Şiirleri* adlı eseri olmak üzere bu kitabı kaynak alan pek çok eser 15 Eylül 1901 olarak (Hatta M. Behcet Yazar Yedigün Dergisi'nde yayımlanan *Kemalettin Kamu* adlı yazısında (Behcet YAZAR, **Edebiyatçılarımızı Tanıyalım: Kemalettin Kamu**, Yedigün Dergisi, C. 16, S. 13, İst., 1940.) şairin doğum yılının 1900 olduğunu yazmıştır.) doğum yerini de Erzurum yerine Bayburt olarak göstermektedir. Bunun sebebi ise, şairin ağabeyi Hüsnü Uluğ tarafından Rifat Necdet Evrimer'e yazılan mektupta bilgilerin bu şekilde yer almasıdır. Hüsnü Uluğ kardeşi Kemalettin Kamu'nun doğum tarihini 15 Eylül 1901, doğum yerinin ise bir süre babasının mesleği gereği buldukları Bayburt olduğunu belirtmiştir. Oysa Kemalettin Kamu milletvekili seçildiği zaman meclise bizzat kendisinin yazarak sunduğu hal tercümesinde doğum tarihini 14 Eylül 1901, doğum yerini ise Erzurum olarak belirtmiştir. Nitekim Kemalettin Kamu, o dönem babasının görevde bulunduğu Bayburt'ta dünyaya gelmiştir. Fakat Bayburt 1927 yılına kadar Erzurum'a; daha sonra ise Gümüşhane'ye bağlıydı. Şairin hakkında yazılan bir diğer eser olan Gültekin Samanoğlu'nun *Kemalettin Kâmi Kamu* ve Ziya Karatekin'in hazırladığı tezin dipnotunda da bu bilgilerin karışıklığına değinilmiştir.

² **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergah Yay., C. 5, İst., 1982, s. 134-135.

³ Şairin doğum yeri ve tarihi hakkındaki ikiliğe benzer bir başka durum da ailenin soyu hakkındaki bilgilerde vardır. Kemalettin Kamu, hal tercümesinde “Kılıczâdelerdenim” dese de birçok eserde Kılıçoğlu diye geçmektedir. Ne tuhaftır ki Hüsnü Uluğ'un Rifat Necdet'e yazdığı mektupta da ailenin Kılıçoğlu soyundan geldiği söylenmektedir.

⁴ Kamu'nun hal tercümesinde bu tarih 1915 olarak geçmektedir.

⁵ Miladi 1807 tarihi, aslında Hicri 1220'ye tekâbül etmektedir.

Rifat Necdet Evrimer, **Kemalettin Kamu Hayatı, Şahsiyeti ve Şiirleri**, Üçler Basımevi, İst., 1949, s. 6.

⁶ Evrimer, **a.g.e.**, s. 6.

Kemalettin Kamu'nun ölümünden sonra ağabeyi Hüsnü Uluğ tarafından Rifat Necdet Evrimer'e yazılan mektup hem Kemalettin Kamu hem de ailesi hakkında önemli bilgiler vermektedir:

“... Kemalettin Kamu, 1901 yılı Eylül ayının 15'inde Bayburt'ta doğdu. Babamız Bayburt mal müdür muavini idi. O yılın sonbaharı biterken Bayburt'la alakamızı kestik, Erzurum'a geldik. Kemalettin o yılın başında vefat eden büyükbabamız Kılıcıoğlu Hafız Mustafa Efendi'nin simasına olduğu kadar ahlakına da tevarüs etti. Hayatında iyilik yapmaktan başka bir emel taşımayan dedemiz, otuz iki esnaf kethüdalığı ile meclis-i idare azalığında geçirdiği hayatının altmış beş yılını Erzurum halkına hizmete hasretmiş ve daima muhitinin saygısını kazanmış 95 yaşında bir pirdi. Hayatının son günlerini kendisini sevenleri hürmet ve hizmet külfetinden kurtarmak için münzeviyâne geçirdi.”⁷

Görüldüğü gibi Hüsnü Uluğ, kendisinden Kamu hakkında bilgi isteyen Rifat Necdet Bey'e hem ailesi hem de kardeşi ile ilgili kısaca bilgi vermiştir. Ailenin geçmişine tekrar döndüğümüzde dikkatimizi çeken ilk şey dede Hafız Mustafa Efendi'nin şiire olan kabiliyetidir. Bununla birlikte ailede genel olarak edebiyata bir yatkınlığın olduğu fark edilmektedir. Nitekim baba Osman Nuri Efendi de şiirle ilgilenmiş, hatta daha çok divanların bulunduğu bir kütüphane hazırlamıştı. Ayrıca, Bayburt'ta şair Bayburtlu Zihni'nin oğlu Revai Efendi ile dost olmuştu, onu hemen yanında ayırmaz ve Zihni'nin bütün eserlerini oğlu ile birlikte toplardı. Revai Efendi, babasının taş basması divanına büyük bir defter ilave etmiş ve buna Zihni'nin basılmamış şiirlerini yazmıştı. Defterin sonuna da:

*“Revai, hazret-i Osman Efendi aşkına yazdım,
Nazar kıldıkça gelsin yâdına bir yâdigar olsun.”*

beytini ilave etmişti. Bu ilaveli taş basması divan sonra kaybolmuştur. *“Osman Nuri Efendi, bulunduğu muhitlerin şairlerine ait eserleri de ayrı defterlerde toplamış ve bir folklor külliyyatı yapmıştır. Bunlar da sonradan ziyaa uğramıştır.”⁸*

Kaynaklarda şairin annesi hakkında verilen bilgiler ise neredeyse birbirinin aynıdır. Hayriye Hanım, eşine karşı son derece anlayışlı ve sevgi dolu bir eş; oğullarına ise fedakar bir anne olmuştu. *“Bütün arzusu, oğul Hüsnü'yü iyi yetiştirmek ve işinden yorgun, argın dönen kocasının iyi bir ev kadınının ağırlayacağı tarzda*

⁷ Evrimer, a.g.e., s. 7.

⁸ Evrimer, a.g.e., s. 5.

ağırlamak, hoş tutmaktı. Okuyup yazması yoktu, buna mukabil görgüsü ve sezgisi kuvvetliydi. Kocasına bütün manasiyle bağlı, evladına fevkalade düşküdü.”⁹

Babasının Bayburt mal müdürü muavini olarak görev yaptığı sırada doğan Kemalettin Kamu'nun dünyaya geliş öyküsünü yine Rifat Necdet Evrimer'in aktardığı bilgilerden öğrenmekteyiz:

"1901 yılı Eylül'ünün 15'inci günü, Osman Nuri Efendi'nin evinde başka günlerde görülmeyen bir telaş var. Kendisi daireden o gün erken çıkmış, evine gelmişti. Heyecanlıydı. Nihayet müjde haberini aldı: Bir oğlu olmuş. Sevincinden şaşırıdı; çocuğu kucağına verdikleri zaman:

-Mes'udum, dileğim bu çocuğun da kemal sahibi olmasıdır. Adını "Kemalettin Kâmi" koyuyorum, dedi."¹⁰ Erzurum'a çok düşkün olan Osman Nuri Efendi, Kemalettin Kâmi'nin doğumundan üç ay sonra memleketine dönecektir. Baba Osman Nuri sonraki hayatında çoğu kez Erzurum'da, bir ara da Hasankale'de görev yapmış ve bu zaman dilimi içerisinde ikinci oğlu Kemalettin Kâmi'nin eğitimi için arayışlara girmiştir.

Kemalettin Kamu'nun ağabeyi Hüsnü Uluğ'un ise aydın bir Türk genci olduğunu anlamaktayız. O, babasının kardeşi Kemalettin için uygun gördüğü eski eğitim anlayışına karşı çıkarak onun modern okullarda öğrenimine devam etmesini sağlamıştır. Ağabey Hüsnü Uluğ, İstanbul'da muallim mektebinde öğrenci iken bol bol kitap göndererek kardeşinin eğitimine de ayrıca katkıda bulunmuştur. Yazılanlardan öyle anlamaktayız ki Hüsnü Uluğ, hayatının her döneminde kardeşine tam bir ağabey şefkati ve desteğiyle yaklaşmış; babası vefat ettikten sonra da en kötü günlerinde ailesinin yanında olmayı bilmiştir. Bu da Kemalettin Kamu'nun yalnızca bilgili ve edebi bir zevke sahip değil; aynı zamanda birbirine sevgiyle bağlı, zor günleri beraber aşabilen bir ailede yetiştiğini göstermektedir. Nitekim I. Dünya Savaşı'nın başladığı yıllarda babasını kaybedince annesi ile birlikte önce Sivas ve Kayseri'ye, daha sonra Bursa Sultanisi Matematik Öğretmenliği'ne atanan ağabeyi Hüsnü'nün yanına gitmiştir.

Annesinin ölümünden sonra ise tüm sevgisini iki yeğenine veren Kemalettin Kamu, Paris'ten yazdığı mektuplarda bile Osman ve Pervin'e olan düşkünlüğünü her fırsatta dile getirmektedir. Güzel bir yuva kurmayı tahayyül eden şair, aile kavramına

⁹ Evrimer, a.g.e., s. 3.

¹⁰ Evrimer, a.g.e., s. 4.

büyük bir saygı duymakla birlikte bunu gerçekleştirememiş, bir otel odasında tek başına ölümü karşılamıştır.

II. Eğitimi

Osman Nuri Efendi; Kemalettin Kâmi'nin eğitimi için, yargıçlıktan çekilmiş, Kemhan camiinde imamlık yapan, Arapça ve Farsça'yı çok iyi bilen ve aynı zamanda öğretme kabiliyetine de sahip olan Halil Efendi'ye başvurdu. Ondan oğlunun eğitimiyle meşgul olmasını rica etti. Böylece Kemalettin Kâmi, özel bir eğitim ile henüz dokuz yaşında Arapçasını ilerletmiş bulunmaktaydı. O dönemde Erzurum'un ilçesi Hasankale'de maliye tahsil müfettişi olan Osman Nuri Efendi, sesi oldukça güzel olan oğlunun hafız olmasını istemiştir. Bu nedenle yaklaşık bir yıl hıfza çalışan Kemalettin Kâmi, ağabeyinin ısrarıyla bundan vazgeçti. Nitekim Hüsnü Uluğ, kardeşinin resmi bir eğitimden geçmesini arzu etmektedir. Onun bu dileği de gerçekleşmiş ve Kemalettin, 1910 yılında Erzurum idadisini birinci sınıfına girmek amacıyla sınava girmiştir. Bu sınavın ilk yazılısı tarih dersindendi ve Kemalettin diğer çocuklardan daha bilgili çıkmıştı. Bunun sebebini Kemalettin'in kopya çekmesine bağlayan öğretmen, daha sonra gerçeği anlamış ve öğrencisinin evine kadar giderek ondan özür dilemiştir. Kemalettin, henüz ikinci sınıfta iken yani 1911 yılında Osman Nuri Efendi, Refahiye malmüdürlüğüne tayin olmuştur ve karısı ile yanında bulunan oğlu Kemalettin'i de yanına alarak görev yerine gitmek üzere yola çıkmıştır. Bu dönemde Kemalettin, babasının özel kütüphanesinden faydalanmış, rüştiye tahsilini tamamlamış ve İstanbul'da üniversitede okuyan ağabeyi Hüsnü'nün düzenli olarak gönderdiği kitapları okumuştur.¹¹

Osman Nuri Efendi, gerek memleketi Erzurum'da gerekse görev yaptığı diğer illerde dürüstlüğü, ciddiyeti, saygıdeğer kişiliği ile çok sevilmiş ve sayılmıştır. Bu nedenle de son görev yeri olan Refahiye'de halk, bu eşine ender rastlanan, vazifesine kuvvetle bağlı müdürlerini belediye reisliğine seçmişlerdir. Yeni görevinde de başarılı olan Osman Nuri Efendi, oğlu Kemalettin Kâmi'yi de kazanın tahrirat kâtibi olarak yanına almıştır.

Kemalettin Kâmi; bu dönemler anne ve babası ile mutlu bir hayat sürerken I. Dünya Savaşı'nın içinde olan ülkede, savaşın etkileri hemen hemen her tarafa yayılmıştı. Kafkas Cephesi'ndeki yıkım, Doğu Anadolu'yu etkilemiş; yöre halkı bölgedeki Ermeni zulmünün de etkisiyle vatanlarını terk edip yavaş yavaş batıya göç etmeye başlamıştı. Osman Nuri Efendi çok sevdiği memleketi Erzurum'un düşman

¹¹ Kamu'nun eğitimi ile ilgili verilen ilk bilgiler Evrimer (**Kemalettin Kamu**, Üçler Basımevi, İst., 1949), **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi** (C.5, s. 134-135) ve M. Behçet Yazar (**Kemalettin Kamu**, Yedigün, C. 16., S. 13, İst., 1940)'dan derlenmiştir.

eline geçmesine dayanamamış ve 65 yaşında kalp krizi geçirerek vefat etmiştir. Babası ölürken sadece 15 yaşında bir delikanlı olan Kemalettin Kâmi ise henüz 38 yaşında dul kalan annesini de alarak Refahiye’den ayrılır.¹²

Hem doğup büyüdüğü toprakları terk etmenin hem de çok sevdiği babasının ölüm acısını çeken şair; *Hicret, Hicret Akşamları, Gurbet, Gurbet Akşamları* gibi şiirlerini bu derin hislerle kaleme almıştır. Babası ölümü için duyduğu acıyı ise aruzla yazdığı şu üç mısra ile ifade ediyor:

“*Sen ey aziz baba öldün, fakat neden hala*

O öksürüklü sesin sâmiâmda aksendaz

Ufuklarımda hayalin neden eder pervâz?”¹³

Anne oğlun ilk durakları Sivas’tır. Burada bir süre kaldıktan sonra Kayseri’ye geçeceklerdir. Kocasını genç yaşta kaybeden annesinin hayat arkadaşı genç Kemalettin Kâmi, babasının ölümüyle artık ev reisliğine soyunmuş ve Kayseri’de çeşitli işlerde çalışmıştır. Bu arada bir taraftan da okumaya devam ediyor, bilgi ve kültürünü geliştiriyordu. Sadece birkaç ay kaldığı Kayseri’de okuduğu kitap ve şiirlerin notlarını evraklarının arasında bulunan bir deftere şöyle kaydetmiştir:

“*Resimli Müntehabat-ı Edebiye: Süleyman Bahri, Evrâk-ı Eyyâm: Cenab Şahabettin. Türk Sazı: Mehmet Emin, Nevsâl-i Millî, Hayat-ı Muhayyel: Hüseyin Cahit; kısmen Tarih-i İstikbal: Celal Nuri, Safahat “üç cilt”, mektepli koleksiyonu “iki cilt”, her gün Tanin gazetesi, ara sıra Tasvir-i Efkâr.*

Yazdığım şiirlerin isimleri:”Hicret Akşamları, İntizar, Verin, Esirgemeyin, Mektep Hayatı, 1,2,3,4; Güneşin Günahı.”¹⁴

Onlar Kayseri’de buldukları sırada, ailenin büyük oğlu Hüsnü Uluğ, Darülfünun’un matematik bölümünü bitirmiş ve Bursa Sultanisi’ne matematik öğretmeni olarak tayin edilmiştir. “*Bu haber üzerine anne oğul, Bursa’ya geçerler ve*

¹² Rifat Necdet Evrimer, **Kemalettin Kamu** isimli eserinde (s. 11), ailenin Refahiye’ye gelişini 1911, Osman Nuri Efendi’nin ölümünü ise 1916 olarak vermektedir. Buna göre, yine eserin aynı sayfasında kendisinin de belirttiği üzere Kemalettin Kamu on beş yaşında olmalıdır. Ancak Evrimer, şairin ölümünden sonra kaleme aldığı bir yazısında bu rakamı on üç olarak vermektedir. (Rifat Necdet Evrimer, **Ölümünün İkinci Yıldönümünde Gurbet Şairi Kemalettin Kamu**, Vatan Gazetesi, 6 Mart 1949.)

¹³ Evrimer, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁴ Evrimer, **a.g.e.**, s. 10. Kamu’nun Kayseri’de yazdığını söylediği *Verin, Esirgemeyin, Mektep Hayatı, 1,2,3,4; Güneşin Günahı* adlı eserler hiçbir kaynakta bulunmamaktadır. Şair, bunları beğenmediği için saklamamış olabilir.

aynı sene ağabeyinin vasıtasıyla Kemalettin Kâmi, 1916 yılında -o zaman Kadıköy Saint Josef binasında hizmet veren- İstanbul Erkek Muallim Mektebi'ne kaydolur.”¹⁵

Celâlettin Emrem, Kemalettin Kâmi'nin bu okuldaki günlerini bir yazısında şöyle dile getirmektedir:

“Onu ilk defa, o zaman Kadıköy’de Saint Josef binasında bulunan Muallim Mektebi’nde tanıdım. Ben de derhal derin bir hassasiyet içinde eriyen, vaktinden evvel sanat heyecanı ile sarsılan bir çocuk intibasını uyandırmıştı. Hatırimda kaldığına göre, elinde Mehmet Rauf’un “Eylül”ü vardı. Titrek bir sesle yanındakilere kitap hakkındaki duygularını anlatıyordu. Belli idi ki o da, bütün yaşlıları gibi ilk edebi gıdasını Servet-i Fünun’un o zaman hala bütün zevkleri doyurmakta devam eden romantik havasında alıyordu. Ona, her defasında elinde başka bir kitap, koridorlarda etrafını alan dostlarına, kitap hakkında hayranlığını aşırı bir heyecanla anlatırken rastlıyordum. Bir gün, elinde Farsça bir şiir külliyatıyla onu gördüğüm zaman kendi kendime: “Galiba sıra Farsça şiirlere geldi.” diye düşünmüştüm.

...

1920 senesinin kabuslu günlerinde, konferans salonundaki toplantılarımızda gene onun zaman zaman ayağa kalkarak, ince ve titrek bir sesle gününü istilacılarına haykırdığını görüyorduk. Musikî hocamız Musa Süreyya onun “Dua”sını¹⁶ bestelemişti. Her yemekten önce bütün öğrenciler, dalgalar gibi alçalan ve yükselen ağır bir melodiyle bu güfteyi hep bir ağızdan okuyorduk. “¹⁷

Kemalettin Kamu, milletvekili seçildiğinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne verdiği Tercüme-i Hal kağıdında eğitim hayatını şu sözlerle özetler:

“İlk tahsilime hususi surette başlamış ve Erzurum İdadisinin ilk sınıfı ile Refahiye Rüştüyesini bitirmiştım. Orta tahsilimi İstanbul’da Darülmualimin-i Âliye’nin ilk kısmında yaptım. 1919-1920 ders yılında son sınıfta terfimi müteakip Bursa üzerinden Anadolu’ya geçerek harekât-ı milliyeye iştirak için Ankara’ya geldim. Zaferden sonra İstanbul’a giderek ve Maarif Vekaletinin emir ve müsaadesiyle son sınıf imtihanlarımı verip mektebi bitirdim.”¹⁸

Yukarıda kendisinin de belirttiği üzere, “1920 yılında Muallim Mektebi’nin son sınıfında olan Kemalettin Kâmi, tatilini geçirmek üzere Bursa’ya büyük kardeşinin

¹⁵ Ziya Karatekin, **Kemalettin Kamu’nun Şiirleri**, Yüksek Lisans Tezi, Yöneten: İnci Enginün, İst., 1992, s. 8.

¹⁶ Yazarın “Dua” olarak belirttiği şiir, şairin “Türk’ün İlahisi” adlı şiiridir.

¹⁷ Celâlettin Emrem, **Kemalettin Kamu**, Ülkü Dergisi, C. 2, S. 12, İst., 1948, ss. 10-11.

¹⁸ TBMM Tercüme-i Hal Kağıdı Örneği, No: 1109

yanına gitti. 5 Nisan 1920'de düşmanın Bursa'ya yaklaşması üzerine, eski Erzurum milletvekili Mehmet Salih Yeşil'in -Kemalettin'in büyük kardeşi Hüsnü'nün kayınpederi- ailesine terkif edilerek Ankara'ya gönderildi, Kemalettin Bozüyük'te büyük kardeşi Hüsnü ile birleşti ve birlikte gittiler. Kemalettin'e Ankara'da Matbuat Umum Müdürlüğü'nde müstakil bir kitabet halinde bulunan ajans memurluğu vazifesi verildi.”¹⁹

Şairin hayatının önemli bir bölümünü arz eden Anadolu Ajansı'yla tanışması da bu döneme rast gelir. “1920'de geldiği Ankara'dan artık İstanbul'a dönmez ve başında Erzurum milletvekili Süleyman Necati (Güneri) Bey'in bulunduğu (19 08 1920/11 09 1920) bu dönemde 'Matbuat ve İstihbarat Neşriyat Müdür-i Umumiliği' bünyesinde kendisine 12,50 lira maaşla İstihbarat Katipliği görevi verilir. İkişer ay arayla maaşı önce 15, sonra 20 liraya yükselir ve Matbuat Teknik Memuru olur.”²⁰ Sırasıyla Galip Bahtiyar (Göker) (11 09 1920/12 12 1920), Muhittin (Birgen) (12 12 1920/10 03 1921), Hüseyin Ragıp (Baydur) (12 03 19219) ve Ağaoğlu Ahmet Bey'in (29 11 1921/11 08 1923) genel müdürlükleri süresince burada çalışır. 1923'te İstanbul'a gelerek yarım bıraktığı Erkek Muallim Mektebi'nin imtihanlarını verip diplomasını alan Kemalettin Kâmi, bunun hemen akabinde tahsiline devam etmek maksadıyla o yıl İstanbul'da kurulan Orta Muallim Mektebi'ne kaydını yaptırır. Bu durumdan haberdar olan ajansın ileri gelenleri, tahsilini Avrupa'da tamamlayacağına dair vaatte bulunup maaşını 30 liraya yükselterek Ankara'ya dönmesini sağlarlar. “Ajans, 1925'te anonim şirket haline getirildiğinde şirketin on bir sermayedarı arasında Kemalettin Kâmi de yer alır ve aynı zamanda “Ajans Başmuharriri” görevine getirilir.”²¹ Anadolu Ajansı tarafından “1933'te ajans temsilcisi olarak gönderildiği Paris'te beş yıl kalan şair, Siyasal Bilgiler Okulu'nda yüksek öğrenim gördü ve 4 Kasım 1938'de İstanbul'a döndü.”²²

¹⁹ Evrimer, a.g.e., s. 11.

²⁰ TBMM Tercüme-i Hal Kağıdı Örneği, No:119

²¹ Karatekin, a.g.t., ss. 10-11.

²² Behcet Necatigil, Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, Varlık Yay., 1975, s. 153.

III. Edebî Hayatı

Kemalettin Kamu, henüz küçük denebilecek bir yaşta edebiyata ilgi duymaya başlamıştır. Dedesi ve babası Osman Nuri Efendi'nin şiire olan ilgisi hiç şüphesiz Kemalettin Kâmi'ye sirayet etmiş, aileden gelen bu meziyet onda zirve halini yaşamıştır. Onun hassas kalbi, özellikle memleketinin düşman eline düşmesine dayanamamış ve içinde yaşadığı duygu yoğunluğunu dizelere dökerek biraz da olsa avunmaya çalışmıştır.

Kemalettin Kamu hayatta iken, şair hakkında bir yazı kaleme alan M. Behçet Yazar, onun şairliğe başlama öyküsünü şöyle anlatır:

“Kemalettin, henüz on beş yaşında iken, fitrî istidadı inkişaf ederek şiir söylemek kabiliyet ve muvaffakiyetini ihraz etmiş ve 1915'te Refahiye'de bulunduğu sırada Tevfik Fikret'in ölümü dolayısıyla yazdığı mersiyeyi İstanbul'da bir mecmuaya göndererek N. Kemal imzası ile neşretmek imkanını bulmuştur. 1916'da Erzurum taraflarının geçirdiği işgal felaketi üzerine muhaceret etmek mecburiyetinde kalan genç şairimiz, yolda Hicret şiirini vücuda getirmiştir.”²³

Kemalettin Kamu'yu “gurbet şairi” yapan dizeler böylelikle hayat bulmaya başlamıştı. O, gurbet şairiydi; çünkü hem düşman işgaliyle çok sevdiği vatanından ayrılmış, hem yabancı ayakların gezdiği bu topraklar adeta bir gurbet havası almış, hem de uzun bir süre eğitim görmek amacıyla Paris'e giderek tekrar yurdundan ayrı kalmıştı. İlk yayımladığı şiiri olan ‘Gurbet’te “*Ben gurbette değilim/Gurbet benim içimde*” dizeleri ise bu ayrı düşmüşlüğü daha derin, daha izaha açık ve şairane halidir. *Gurbet* adlı şiiri, Miladi 1920'ye tekabül eden Hicrî 1336'da İstanbul'da öğrenci iken birkaç üniversiteli gencin çıkardığı *Darülmuallimin'de Hayat* adlı dergide yayımlanmıştır. Bu şiir yayımlanmadan önce birkaç dergide yayımlanan eserleri de mevcuttu. “*Şiire 1919 yılında Büyük Mecmua'da başladığı*”²⁴ ifade edilen Kemalettin Kamu, ondan evvel Bursa Mecmuası'nda *Şam* adlı şiirini yayımlayarak şairliğe ilk adımını atmıştır. “*Şaire asıl ününü ise Dergah Dergisi'nde çıkan eserleri kazandırmıştır.*”²⁵ Arkadaşı Celalettin Emrem, Kamu'nun edebi hayatının yakın tanığı olarak “Hayat Dergisi” hakkında şu bilgileri vermektedir:

²³ M. Behçet Yazar, **Edebiyatçılarımızı Tanıyalım: Kemalettin Kamu**, Yedigün Dergisi, C. 16, S. 13, İst., 1940, s. 13.

²⁴ Atilla Özkırımlı, **Türk Edebiyatı Ansiklopedisi**, C. 3, Cem Yay., s. 711.

²⁵ **Yeni Türk Edebiyatı Ansiklopedisi**, C. 5, Ötüken Yayınları, İst., 1985, s.1644.

“Mektepte edebiyat heveslilerinden bir grup “Hayat” isminde edebi bir mecmua çıkartıyorlardı. Bugün İstanbul Muallim Mektebinin kütüphanesinde hala bulunduğunu tahmin ettiğim bu el yazısı mecmua, hakikaten bir nefise idi. Bugünün en kuvvetli karikatüristi Ramiz, o zaman üçüncü sınıfta idi. Karikatürleri o çiziyordu. Ressam Celal de, mecmuanın romantik havasına çok iyi uyan, her birinde mutlak mor bir geceyi canlandıran ve serpintili dalları arasında bir beyaz ay bulundurmaya ihmal etmeyen resimlerini yapıyordu. Mecmuanın en güzel köşesi Kemalettin Kâmi’ye ayrılmıştı. Ben çocuk yaşımın aşırı hassasiyeti içinde bu şiirleri derhal ezberlerdim.”²⁶

Kemalettin Kamu, hayatını vatanına hizmet ile geçirmiş bir şairdir. Elbette ki bu şair ruhlu yurtsever, şiirlerini de bu düzlem üzerine oturtacaktı. Hatta bize göre Kamu’nun vatanseverliği şiir sevgisinden daha ağır basmış olacak ki, milletvekili olduktan sonra edebiyatla alakasını eski itinasıyla sürdürmemiştir. Nitekim meclise girdiği dönem aynı zamanda onun edebi hayatına durgunluk getiren bir dönemdi. Yakın arkadaşları ve şairi inceleyen birçok araştırmacı, Kamu’nun şiirleri yerine siyasetle ilgilenmesini Türk edebiyatı için bir kayıp olarak değerlendirmektedirler. Bu konuda Gültekin Samanoğlu’nun görüşü şudur:

“Paris dönüşü politika hayatına atılmayıp kendisinin tam manasıyla şiire vermiş olsaydı, çok genç yaşta şiire başlayan Kemalettin Kâmi Kamu; bu olgun çağında edebiyat tarihimize çok güzel eserler hediye edebilirdi.”²⁷

Vâlâ Nurettin, şairin ölümünün arkasından yazdığı bir yazısında “Kemalettin Kamu, hayatının ikinci devresinde daha iyi hazırlanmış bulunmasına rağmen maalesef birincisine nispetle az parlayabildi. Sebebi de siyasetin kendisini istidatlı bulduğu sahalardan koparıp alması, başka istikametlere sevk etmesi, onun sahalarına ise kalemlerle kağıtla ilgisi olmayanları göndermesidir. Politikanın elinde Kemalettin Kamu gibileri vardı. Keza radyo, rotatif, düz makine ve diğer tüm imkanlar vardı. Fakat politika, Kemalettin Kamu’yu başka yaratılıştaki insanlarla garip becayişlere tabi tutmuş; bahçivana aççılık, aççıya bahçivanlık ettirmiştir. Neticede yemekler lezzetsiz olmuş; tarhlar çiçeksiz kalmıştır.”²⁸ demektedir.

Kemalettin Kamu, edebi şahsiyetinin temellerini Türk edebiyatının usta isimlerini okuyarak atmıştır. Rifat Necdet Evrimer’in aktardığına göre “Fuzuli’yi,

²⁶ Emrem, a.g.m., s. 10.

²⁷ Gültekin Samanoğlu, **Kemalettin Kâmi Kamu**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ank., 1986, ss. 24-25.

²⁸ Va-Nu, **Kemalettin Kamu**, Milliyet, 8 Mart 1948, s. 8.

Nedim'i, Yahya Kemal Beyatlı'yı, Faruk Nafiz Çamlıbel'i çok severdi. Yahya Kemal için "Bize şiirin mimarisini öğreten büyük şair" derdi. Genç şairlerden Behçet Kemal Çağlar ve Ahmet Muhip Dranas'ı da takdir ederdi."²⁹ Belki de bu yüzden Ahmet Hamdi Tanpınar başta olmak üzere birçok araştırmacıya göre Kemalettin Kamu'nun Faruk Nafiz Çamlıbel ve Ömer Bedrettin Uşaklı'nın önemli takipçilerinden³⁰ olduğu ifade edilmektedir. Özellikle Faruk Nafiz'in "Çoban Çeşmesi" ya da "Han Duvarları"nın hatırlatan "Bingöl Çobanları ve Hicret" gibi şiirler bu görüşleri haklı çıkarmaktadır. Çamlıbel'in Han Duvarları ile Kamu'nun Hicret şiiri arasında hakikaten bir söyleyiş ve duygu yakınlığı hissedildiğini de söylemeden geçmek mümkün değildir.

Bu iki şiirin böylesine yakın olması, her ikisinin de bir yol hikayesini anlatması, bol sığata yer vermesi, aynı zamanda -Kamu'nun araya kattığı dörtlük dışında- kafiye düzeninin (aa, bb, cc...) şeklinde yapılandırılması ve ölçünün Hicret'te 14, diğerinde 15'li hece ölçüsü kullanılması şairin Faruk Nafiz'dan etkilendiği fikrini doğurabilir. Her ne kadar Hicret, Han Duvarları kadar estetik olmasa da "*belki de iç burkan acı bir realizmden kaynaklandığı için, zaman zaman fazla duygusal (santimental) olan ifadelerini bile yapmacık olmaktan kurtarır.*"³¹ İnci Enginün, bu şiirlerde dikkat edildiğinde, Tanpınar'ın *Huzur* romanındaki çocuk kahramanın babasının öldürülmesinden sonra düştükleri göç yollarını anlatışının da hatırlanabileceğini ifade etmektedir.³² Vâlâ Nurettin'in aktardığına göre, Kamu, toplantılarda dostlarının ricası üzerine bu şiiri defalarca ve o gurbet yolculuğunu yeniden yaşarmışçasına okur; sözcükleri gayri ihtiyari doğru ağızla telaffuz ederdi. Vâlâ Nurettin yazısının devamında *Hicret* için "*geniş okuyucu kitlelerine layıkıyla hitap edemeyeceğini; ancak dar bir edebiyat zümresinin kıymet vereceği bir deyiştir*" değerlendirmesi de yapmaktadır.³³

"*Kemalettin Kamu, o güne kadar okuduğu şairlerin üzerinde bıraktığı etkiden dolayı şiire aruzla başladı.*"³⁴ Aruz vezniyle yazdığı şiirler genellikle, divan edebiyatı nazım şekillerinden biri olan 'şarkı'yı anımsatmaktadır. Çok genç yaşta yazdığı *Takip* adlı şiiri de bunlardan biridir:

²⁹Evrimer, **a.g.e.**, s. 22.

³⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar, **Edebiyat Üzerine Makaleler**, Dergah Yay., İst., 2000, s. 114.

³¹ İnci Enginün, **Kemalettin Kamu**, Türk Dili Dergisi Şiir Özel Sayısı, Ank., s. 740.

³² Enginün, **a.g.m.**, s. 741.

³³ Vâlâ Nurettin, **a.g.m.**, s. 8.

³⁴ **Kemalettin Kamu**, 100 Büyük Edip ve Şair Dizisi, Toker Yay., İst., 1998, s. 18.

*Rast geldim o dilber kıza görmüştüm esasen,
Tül perdeli bir bahçeden baktığı akşam!
“Takip edeyim” hükmü kopup geldi içimden,
Ta ruhumu şimşeklerin yaktığı akşam.*

Aruzla gerçekleşen ilk denemelerinden sonra şair, milli veznimiz olan hece ölçüsüyle şiirlerini kaleme almaya başladı. O, “*hece ile şiir yazılmasının gelişmesine, lirizmin ağır bastığı, içten duygularla yazılmış, daha çok yurtseverlik temasını işlediği şiirleriyle katkıda bulunmuştur.*”³⁵ “*Türk şiirine hece ile yaptığı katkılar Kemalettin Kamu’nun, Ömer Bedrettin Uşaklı ve Necmettin Halil Onan’la birlikte hecenin beş şairinden sonraki üç yeni temsilcisi içinde yer almasına yol açmıştır.*”³⁶ Bu üç şair, Kurtuluş Şavaşı’nın heyecanını, o dönemin tanıklığını yaptıkları, yakından görüp yaşadıkları için birebir şiirlerine aktarmışlardı. “*Fakat bu üç şairin içinde lirizmi ve duygusallığı en aşırı olan Kemalettin Kamu’ydu.*”³⁷ Hece vezni, ele aldığı milli ve daha çok halk şiirlerinde yer alan konuları işlerken kullanması, onun için kaçınılmaz bir durumdu. Yukarıda da belirttiğimiz gibi gerek onun düşman işgali sebebiyle terk etmek zorunda kaldığı yurdu için yaktığı ağıtlar, gerekse memleketten ayrı kaldığı zamanlarda duyduğu özlem bu şiirlerin temelini oluşturmaktadır. İstiklal ordusu şehitlerine ilk mersiyeyi,

*“Varsın dolu bulunsun bin elemle göğsünüz;
Siz tanrının övdüğü kullardan büyüyorsunuz,
Zemzem kutsiyeti var her damla kanınızda,
Fani akislerini kaybeden sesleriniz
En mağrur alınlara diyebilirler: “Eğil!”
Ebediyet en küçük pâyedir yanınızda!*

dizeleriyle söyleyen”³⁸, hocası Musa Süreyya Bey’in de çok beğenerek bestelediği *Türk’ün İlahisi* ile dikkatleri üzerine çeken, Kurtuluş Savaşı askerlerini ve unutulmaz lideri Atatürk’e övgü dolu şiirler yazan, yurdun gelişmesinde önemli gördüğü Türk havacılarını mısralarıyla teşvik eden şair, ününü İzmir’in işgaline karşı gösterdiği tepkiyi dile getirdiği *İzmir Yollarından* adlı şiiriyle pekiştirmiştir. “*Öyle ki*

³⁵ Olcay Önertoy, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Şiir*, Açık Öğretim Fakültesi Yay., s. 99.

³⁶ Şemsettin Kutlu, *Kemalettin Kamu Üzerine*, Hisar, Ank., C. 18, S. 252, Eylül 1978, s. 18.

³⁷ Kutlu, *a.g.m.*, s. 18.

³⁸ Behçet Kemal Çağlar, *Kemalettin Kamu*, Çınaraltı Dergisi, 21 Nisan 1948, S. 6, s. 4.

Kamu'nun eserleri, İzmir'e varan süvarilerin ardından yapılan bayramlarda hep okunur olmuştur."³⁹

Bu derece hassas milli duygular içinde olması nedeniyle onun şiirlerinde aşk ya da kadın konusuna pek rastlamamaktayız. Bu sebeple söz konusu Kemalettin Kamu'nun şiirleri olunca, araştırmacıların bulunduğu ortak konu başlıkları şunlardır:

1. Gurbet Şiirleri
2. Vatan ve Memleket Şiirleri
3. Aşk ve Tabiat Şiirleri.

Pek fazla olmamakla birlikte bu üç ana başlık içine farklı konular da dahil edildiği görülmektedir. Şairin yakın arkadaşlarından Necmettin Esin de şiirleri incelerken tek bir konu dışında aynı başlıkları yinelemektedir:

1. *Milli Mücadele ve Kahramanlık Şiirleri*
2. *Aşk şiirleri*
3. *Gurbet Şiirleri*
4. *Memleket Şiirleri*
5. *Hayat Görüşü Şiirleri*⁴⁰

Hiç şüphesiz Kamu'nun şiirlerinin en önemli olanları, yaşadığı dönemin duyarlılığıyla Kurtuluş Savaşı'nı yakından takip eden ve her şekilde, vatan meselelerinin tam ortasında yer alan biri olarak kaleme aldığı "vatan şiirleri"dir. Bu şiirler, o dönemde halkın diline ve yüreğine işlemiş, hemen her gazete ve dergide defalarca yayımlanmış ve adeta birer milli marş gibi söylenmiştir. Kamu, her ne kadar Necmettin Esin'in de dediği gibi "*milli mücadele tarihimizin şiirini bestelese*" de ⁴¹ şiirlerinin tam bir edebi zevk ve zerafet taşıdığı söylenemez. Kamu'nun şiirlerini inceleyen birçok araştırmacı, bunların çoğunun derinliği olmayan, yüzeysel eserler olduğu noktasında hem fikirdir. Öyle ki şairin duygusallığını bile aşırı bulanlar olmuştur:

"O yılların buram buram ateş, barut, ölüm ve şehitlik kokan havasını teneffüs ede ede büyüdüğü halde bir türlü lirizmden ve duygusallıktan sıyrılmadı. Öylesine ki çok derin ve çok güçlü "destansal" manzumelerinde bile bütünüyle "hamasi" olamadı; başka bir deyimle bu tür şiirlerinde bile geniş oranda lirik kaldı. Lirizm onun

³⁹ Çağlar, **a.g.m.**, s. 4.

⁴⁰ Necmettin Esin, **Şair Kemalettin Kamu**, Milli Eğitim Dergisi, Ekim-Kasım-Aralık, SS. 31-32-33, Ank., 1985, s. 18.

⁴¹ Esin, **a.g.m.**, s. 17.

değişmez alın yazısıydı.”⁴² Bir başka yazıda Kamu’nun şairliği şöyle eleştirilmiştir: “Yazdıklarının hepsinin birbirinden değerli ürünler olduğunu söylemek mümkün değil ne yazık ki. Bazı şiirlerinin zayıf olduğunu kendisi de biliyordu. Bu yüzden yaşadığı dönemde pek çok şiirini yayımlamamıştı. Savaşlardan, işgallerden bir de politikadan uzak yaşasaydı, Türk şiirindeki yeri bugünkünden çok başka olurdu elbette.”⁴³

Kemalettin Kamu’nun şiirleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde okuru belki yüksek edebi haz bakımından doyuma ulaştıramaz; fakat içlerinde bulunan bazı mısralar Kamu’yu salt bir vatan şairi olmaktan çıkararak onun romantizmi iyi işlediği örnekler verdiğini de göstermektedir. Ahmet Hamdi Tanpınar ise hece vezni ile yazılan şiirlerden beğendiklerini sıralarken Faruk Nafiz’dan sonra Kemalettin Kamu’dan da bahsederek şunları dile getirmektedir:

“Ben gurbette değilim,

Gurbet benim içimde...

“Ne kadar alıştığımız bir dil ve ne munis bir güzellik. Şair, bir daha bu beytin kuvvetine erişememişse ve bu adeta irticâli güzellik şiirlerinin arasında biricik kalıyorsa, bunu kabahati kendisinde değil, belki beytin kurduğu yüksekliktedir.

Diğer manzumeleri arasında:

Gözlerimde parıltısı bakır bir tasın,

Kulaklarım komşuların ayak sesinde,

Varsın gene bir yudum su veren olmasın,

Başucumda biri bana “Su yok” desin de.

iyilerinden biri sayılabilir. Ve şüphesiz ki, ilk mısra yalnız başına alınırsa çok güzeldir. Bununla beraber bir nesir sayfasında genişletilse, çok mükemmel tesirler yapabilecek bir duygu realitesi taşıyan:

Kulaklarım komşuların ayak sesinde

mısraı tek başına alınınca hiçbir zaman bizi yakalayamaz. Niçin? Belki de bu, şiirin kendisine mahsus bir sırdır...

Bu kıt’anın zayıf tarafını –birinci mısraın ufkumuzda geçirdiği serap parıltısı- müstesna onu tekrarladıkça anlar gibi oluyorum. Şiir bu kadar mazlumluğa, bu kadar az şeyle kanaate gelmiyor... ”⁴⁴

⁴² Kutlu, **a.g.m.**, s. 18.

⁴³ Fuat Ovat, **Kemalettin Kamu**, Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, Ankara, Haziran-Temmuz 2004, SS. 52-53, s. 4.

⁴⁴ Tanpınar, **a.g.e.**, ss. 397-399.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın unutulması güç olarak değerlendirdiği mısralar, şüphesiz Kamu'nun Tevfik Fikret'in ölümü nedeniyle kaleme aldığı ağıttan da anlaşılacağı gibi Servet-i Fünun'un etkisinde kalmasıyla izah olunabilir. Nitekim şairin eserlerini bir dönem aruzla ve milli kaygılar dışında yazması edebi kimlik arayışlarında “*Servet-i Fünun'un ferdi ve romantik havasıyla, Milli Edebiyat cereyanının milli ve sosyal konulara yönelen tutumu arasında gidip geldiğini gösterir.*”⁴⁵ Bu gidip gelmeler arasında çoğu zaman yurt meseleleri ön plana çıksa da şair, şahsi konulardan büsbütün ayrılmamıştır. Kamu şiirlerinde yer yer, vefakar arkadaşı olan yalnızlığını ele almış, bazen de karşılıksız bir aşkın verdiği acıyı mısralara ilmek ilmek işlemiştir.

Yukarıda belirtilen bilgiler ışığında Kemalettin Kamu'nun özellikle Kurtuluş Savaşı mücadelesini içten ve coşkulu bir şekilde anlatan, şiirleri yaşadığı dönemde bestelenecek kadar beğenilen, içe dönüklüğü bakımından ise edebi şahsiyete sahip olan bir şairdir. Kamu'yu eksik kılan tek şeyin şiiri ikinci plana iterek ona istediği ilgiyi göstermemiş olması denebilir. Son olarak, Kemalettin Kamu için Hakkı Süha Gezgin'in anlattıklarını eklemeyi, şairin hem karakteri hem de edebi kişiliği hakkında ayrıntılı bilgi vermesi açısından gerekli görmekteyiz:

“...Yaradılışının sıkılğan hali, bütün varlığını kaplıyordu. İlim ve sanat bahislerinde tatlı bir tevazu ile boynunu büker, söylemekten çok dinlemeyi severdi.

Fakat ortaya atılan mevzu, milli bir mesele, bir vatan davası olursa, gözlerinin dalgın maviliği tutuşur. Sesi yay gibi gerilir ve telaffuz ettiği sözlere bir ok keskinliği gelirdi.

Romantik heyecanı, uzlaşmaz mefkûreciliği, yılmak nedir bilmeyen ruh kuvveti, bir saniye bile gevşemeyen adalı ümidiyle Kemalettin Kâmi, gönlümde yer etmişti.

...

Kemalettin Kâmi, öteden beri az yazar. Yılda bir kere açılan ve bir maşrapa su veren tılsımlı çeşmeler, perili pınarlar gibi o da kıt verimlidir. Fakat küçücük zarflara fikir ve ruh mücevherleri doldurmasını iyi bildiği için bu kıtlık pek göze batmaz.

...

Kabul ettiği işleri, memuriyetlerin onu ne kadar meşgul ettiğini pek kestiremiyorsam da büsbütün vakitsiz bıraktığını zannetmiyorum. Zaten sanihanın

⁴⁵Karatekin, a.g.t., s. 8.

rahme benzer bir yanı vardır. Hâdiseler, Cebrail nefesi gibi ona ruh üfler ve çok sürmeden sancılar arasında bir his ve fikrin doğduğunu görürüz.”⁴⁶

⁴⁶ Hakkı Süha Gezgin, **Edebi Portreler**, Hazırlayan: Beşir Ayvazoğlu, Timaş Yay., İst.,1999, ss.166-168.

IV. Siyasi Hayatı

Kemalettin Kamu, yaşadığı dönemin şartlarından ve elbette kendi ruh dünyasının inceliğinden kaynaklanan milli meselelere karşı duyarlılığını yalnızca şiirlerinde değil, bilfiil vatan hizmetinde bulunarak da göstermiştir. O, başladığı her işte yurt menfaatini birinci sıraya koyarak elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışmıştır. Kemalettin Kamu için ülkenin bağımsızlığı ve dünya çapında hak ettiği yeri alması her şeyden daha önemlidir. Bu nedenle kişisel yaşantısına ve o çok sevdiği edebiyata bile fazla iltifat etmemiş; bütün bilgi birikimi ve enerjisi ile milletine siyasi alanda faydalı olma yolunu seçmiştir.

Kemalettin Kamu'nun siyasi hayatı, 1939 yılında meclisin altıncı dönem seçimlerinde Rize'den aday gösterilmesiyle başlar ve Raif Dinç, Saim Ali Dilmen ve Ali Zırh ile birlikte Rize milletvekili olarak meclise girmeyi başarır. Bundan sonra iki dönem daha milletvekilliği yapacak olan Kamu, Paris'te öğrenimini gördüğü bölüm nedeniyle TBMM Maliye Komisyonu sözcülüğüne getirilir. Meclis tutanaklarında bu bilgi şöyle yer almaktadır:

“1 Kasım 1940- Meclisin Açılışı

279'ar reyle Maliye Encümeni'ne intihab edilmişlerdir.

(İkinci Celse Saat: 16.05 Başkan: refet Canitez)”⁴⁷

I. dönem seçimlerini kazanan milletvekilleri için mecliste düzenlenen tasniflerde ise Kemalettin Kamu hakkında şu bilgiler aktarılır:

“Mebusların Doğum Tarihine Göre Tasnifi: 1901'de doğanlar: Kemalettin Kamu

Mebusların Eğitim-Öğretim ve Meslek Durumlarına Göre Tasnifi: Muallim Mektebi ve Paris Ulûm-u Siyasiye

Mebusların Bildikleri Yabancı Dillere Göre Tasnifi: Fransızca

Mebusların İhtisaslarına Göre Tasnifi: İçtimâiyat ve İktisat ve Edebiyat Ve Matbuat.”⁴⁸

M. Behçet Yazar, 1940 yılında Yedigün Dergisi'nde Kemalettin Kamu'yu anlattığı yazısında, Büyük Millet Meclisi azalığında ve maliye encümeni mazbata muharrirliğinde bulunduğunu belirtmektedir.⁴⁹ Bu bilgi meclis kayıtlarına “*Divan-ı*

⁴⁷ İsmet Binark, **Türk Parlamento Tarihi**, C. I, TBMM VI. Dönem (3 Nisan1939-15 Ocak 1943), TBMM Vakfı Yay., No:36, Ank., 2004, s. 515.

⁴⁸ Binark, **a.g.e.**, ss. 94-120.

⁴⁹ Yazar, **a.g.m.**, s. 13.

Riyaset'in namzetlerinden olur. İdare Heyeti azası olur. V. Büyük Kurultay'da tespit edilmiştir."⁵⁰ şeklinde geçmiştir.

Kemalettin Kamu, 6. Dönem milletvekilliğinden sonra meclisin 7. ve 8. dönemlerinde de ilki tekrar Rize, ikincisi Erzurum milletvekilliği olmak üzere iki dönem daha milletin temsilcisi olarak meclisteki yerini almıştır. Rize milletvekili iken Rize Çay Fabrikası'nın kurulmasında büyük rol oynayan Kamu, Erzurum milletvekili görevini yürütürken ise meclisin tek el ve gümrük sözcülüğünü yapmıştır. Aslında Kemalettin Kamu'nun siyasi hayatı TBMM seçimlerine katılmadan evvel başlamaktadır. 1933 yılına kadar Anadolu Ajansı'ndaki görevini sürdüren şair, bu yıla kadar ajans adına çeşitli seyahatlerde Atatürk'e eşlik etmiştir. Onu; 1926, 1931 ve 1933'te sırasıyla Malatya, Atina ve Peşte yolculuğunda Mustafa Kemal'in yanında görmekteyiz. Şair, çok etkilenmiş olacak ki, Atatürk'ün ölümünü duyunca kaleme aldığı *Atama Ağıt* adlı şiirinde bu seyahatlerden bahsetmektedir.

Kamu aile bakımından da siyasete yakındı; nitekim ağabeyi "*Hüsnü Uluğ'un kayınpederi Mehmet Salih Yeşil de bir dönem Erzurum milletvekilliği yapmıştı.*"⁵¹ Şair, politik ve ekonomik alanda öğrenim görmesi için Anadolu Ajansı tarafından gönderildiği Paris'te de politikayla yakından ilgilenmiş; yurt meseleleriyle meşgul olmuştur. Şairin ağabeyi Hüsnü Uluğ'a Fransa'dan gönderdiği mektupta imtihanlara çalışmamasının sebebinin "VU"ya "*bir Türkçe nüsha çıkarmak, yurt için konferanslar verdirmek gibi işlerle sıkı sıkıya meşgul bulunuşu olduğunu ifade etmektedir.*"⁵² "*Kamu, zaferden sonra barışçı Türkiye'nin itibarını görmek için de dışarıya giden heyetlerin bazılarıyla beraber dolaşmıştır.*"⁵³

Naif ve kâmil kişiliği politikayla uğraşırken de değişmeyen Kamu, kendisine ya da dönemin siyasi yönetimine karşı yapılan eleştirilere de büyük bir hoşgörü ile yaklaşmaktaydı. Onun böyle bir durumla karşılaştığında nasıl bir tavır takındığını Evrimer'in aktardığı bir hatırasında görmekteyiz:

"Çok dinlemeyi fazla konuşmaya tercih eder, münakaşalarda hararetli ve heyecanlaydı. Hele memleket ve millet mevzularında doğruyu, iyiyi müdafaa etmeyi asla ihmal etmez ve sözünü saklamaz, kırıldığını dahi bile belli etmemeye çalışırdı. En çetin münakaşalarda dahi muhatabını kırmaktan çekinirdi. Tenkitlere mütehammildi,

⁵⁰ Binark, a.g.e., s. 908.

⁵¹ Evrimer, a.g.e., s. 11.

⁵² Evrimer, a.g.e., s. 24.

⁵³ Çağlar, a.g.m., s. 4.

yeter ki samimi olsun. Dinler, sonuna kadar dinler ve samimi bir eda ile cevap verirdi. İşte o, böyle bir insandı. Bir yaz İstanbul'a gelmişti, Kızıltoprak'ta oturuyordu; akşamları mutadı veçhile Kızıltoprak Ezcanesi'nde bulunurdu. Yine bir akşam eczanedeiken içeriye yaşlıca bir zat girdi. Bir müşteriydi, çenesine gevşek bir müşteri... Bol bol tenkitler savurdu. Bu tenkitler milletvekillerine de müteveccihiti; Kemalettin, eczanenin bu garip misafirini sükûnetle dinledi ve o müşteriye kendini tanıtmadan:

-Tenkit, samimi olduğu zaman değerlidir. Sizi dinlediğime memnun oldum. İleri cemiyetlerde tenkide büyük ehemmiyet verilir. Tenkit demokrasilerin en iyi arkadaşdır, dedi.”⁵⁴

Kemalettin Kamu, içten bir vatansever olarak milletine, hemen her sahada hizmet etmeyi kendine borç bilmiş ender şahsiyetlerdendir. O, hem edebi hem de siyasi alanda yaptığı çalışmalarla, yaşadığı dönemde ilgileri üzerine çekmeyi başarabilmiş; hafızalarda unutulmaz izler bırakabilmiştir.

⁵⁴ Evrimer, a.g.e., s. 15.

V. Edebî Eserleri

Kemalettin Kamu, kırk yedi yıllık kısa ömrü içerisinde birçok şiir kaleme almış ve bunların içinde en beğendiklerini çeşitli dergilerde yayımlamış; ancak yekpâre bir eser vücuda getirmemiştir. Şairin vefatından sonra yakın arkadaşı Rifat Necdet Evrimer, şiirleri derleyerek 59 adet eser ile Kamu'nun hayatına ve edebi şahsiyetine ait bilgileri içeren kitabını "**Kemalettin Kamu Hayatı, Şahsiyeti ve Şiirleri**" adıyla 1949 yılında yayımlanmıştır. Bu eserden sonra 1957'de **Düşen Yıldızlar Sanat Eserleri Serisi**'nde yalnızca on beş şiir yer almıştır.⁵⁵ Mustafa Gökçe, 1958'de Kamu'nun sadece şiirlerinin yer aldığı bir kitapçık yayımlamıştır;⁵⁶ fakat bir risaleyi andıran bu eser, Evrimer'inkinden sonra çıkmasına rağmen yalnızca Kamu'nun 21 şiirini içermektedir. Kemalettin Kâmi'nin şiirlerinin derlenmesi açısından en sağlıklı bilgilere Gültekin Samanoğlu'nun 1986 yılında yazdığı "**Kemalettin Kâmi Kamu**" isimli yapıtında karşılaşmaktayız. Gültekin Samanoğlu, Rifat Necdet Evrimer'in derlediği şiirlerin yanı sıra şairin tercümelediği dışındaki diğer eserlerini de alarak toplam 66 şiire ulaşmıştır. Bunun yanı sıra 1998 senesinde Toker Yayınları'ndan çıkan eserde 65 şiir vardır. Ziya Karatekin'in 1995 yılında hazırladığı yüksek lisans tezinde ise, şairin yazdığı isimsiz şiirler ve karalama şeklinde kaleme aldıklarıyla birlikte toplam 87 adet eser ortaya çıkmıştır.

Kemalettin Kamu, yalnızca manzum eserler yazmamış; az sayıda da olsa nesir türünde örnekler vermiştir. Bunlardan bir tanesi bir edebi anket için yanıtladığı sorulardan oluşurken, iki tanesi makale türünde vücuda getirilmiş yazılardır. Bir de Bursa hakkında yazdığı bir metin vardır ki şairin yalnızca şiirde değil; nesir alanında da başarılı olduğunu açıkça gözler önüne sermektedir. Bu yazının Hayat mecmuasında yayımlandığı bilgisine Enver Naci Gökşen'in "*Kemalettin Kamu'nun Yayımlanmamış Eserleri*" başlıklı yazısından ulaşmaktayız. Düzyazıda şiirsel bir hava oluşturan Kamu, Gökşen'in ifadesi ile "*nesre devam etmiş olsaydı, herhalde Ahmet Haşim ve Cenap Şehabettin gibi şair-nesirci, iki sanat yönü olan bir şahsiyet olurdu.*"⁵⁷ Şairin Bursa adlı yazısı şöyledir:

"Bence o bir şehir değil, Keşiş'in (Uludağ) yeşil tüylü dizlerinde ipeklili saçlarını nesimlere (rüzgârlara) taratan bir bakiredir: sesini kumrulardan, gözlerinin

⁵⁵ **Kemalettin Kamu**, Düşen Yıldızlar Sanat Serisi, 1957, ss. 24-42.

⁵⁶ Mustafa Gökçe, **Kemalettin Kamu**, Emek Basımevi, Ank., 1958.

⁵⁷ Enver Naci Gökşen, **Kemalettin Kamu'nun Yayımlanmamış Eserleri**, Türk Dili Dergisi, C. VI., ss. 61-62, Ank., 1956-1957, ss. 322-323.

fusununu güneşten almış. Buruşuksuz bir çehre ki, asil Türk ruhunun bütün inceliklerini ihtiva ediyor: Osman'cığın şafağından Yıldırım'ın azametine kadar.

Burada, Sinan'ın lâyemut zevkini, Süleyman Dede'nin edebî heyecanlarile birleşmiş buldum. Beyaz minareli mâbetlerinde günahlarımdan silkindim: hakan türbelerinde uzun uzun ağladım, sayısız bahçelerin sayısız darbukalarını dinlerken eski günlerimin ne kadar boş ve zavallı geçtiğini anladım.

Keşiş'in dolgun ve dalgalı yamaçları karşısında, açık penceremden muattar (güzel kokulu) akşamlarına mezcolduğum (karıştıgım) dakikalar, on sekiz senemin en şiirli incileridir. An bean kararan inhinalı (kıvrıntılı) bahçelerde bir güvercin göğsü kadar cazibeli yuvaların lambaları parıldar. Kademe kademe yükselen ve yükseldikçe uzaklaşan ışıklar heyecanlı yapraklar arasından ateş böcekleri gibi canlı ve oynak görünür. Beyaz ve uzun minareler, servilerden güç fark olunur. Sanılır ki, muhit, hayali bir elin füsunlu (büyülü) rüzgâriyle kendinden geçmiştir.

Bursa, çılgın bir sevdalıdır. Bursa, üryan (çıplak) bir şiirdir; tıpkı narin kızların gözleri gibi...

Anadolu'yu baştan başa dolaştım. Her köşesinden ruhuma bir parça ıstırap, bir damla sevgi sindi. Fakat Bursa beni bütün bütün doldurdu. Artık aşkım ikileşti; kalbim iki mihraplı bir mâbet oldu: Birinde annem var, ötekinde Bursa!... (1919")"⁵⁸

Yazıdan da anlaşıldığı üzere Kemalettin Kamu, nesire ağırlık verse şairliğinden belki daha başarılı olabilecekti. Bu eserden başka şairin Hayat mecmuasında birçok şiirinin yayımlandığını ifade eden Enver Naci aynı yazısında, Kamu'nun *Son Niyaz* adındaki aruzla yazdığı ve hiç yayımlanmayan eserinden de söz eder:

*"Kanmam bu nazlanışlara, ver sen kararını;
Beyhude bir tereddüde bende etme yarını...
Çapkın bakışlarındaki naz eylesin devam
Duymaksa kasdin âşıkın intiharını...
Şiirinde aşk ve vefa, ey güzel kadın!
Mezdetme hiç hayatıma çılgın baharını!...
Artık unut, unut beni, hüsnün sararmadan;
Terk et –o, sence sıtmalı- sevda diyarını.
Yâd eyle, ayda, yilda bir olsun, esirinim.*

.....

⁵⁸ Gökşen, a.g.m., s. 323.

*Yâd etmesen de bazı hayalen ziyaret et,
Hicran yamaçlarında ki mermer mezarımı
Sevdaya kanmadınsa, eseflenme Kâmiyâ,
Onlardan intihabediver türbedarını... ”⁵⁹*

Kamu'nun eserlerinin yayımlandıkları tarihe ve dergi isimlerine göre dağılımı ise şu şekildedir:

Türk Yurdu- Bir Yolcuya (1924), Siperde Akşam, Kitabe (1925), Bingöl Çobanları (1928), Ferâgat, Seneler, Enginde Hatıralar, Bahtiyarlık, Sam, Kimsesizlik, Yurda Dönüş (1930)

Varlık- Zaman İçinde, İstanbul Kızına, Esir İstanbul'a, N'oldu, Milli Vezin Her Bakımdan Aruza Faiktir [makale] (1933), Son, Bahtiyarlık, (1934), Edebî Anket (1944)

Oluş- Sınırdı Sular, Gurbette Renkler, Onbaşı Taştan, Güz, Bir İhtiyar, Bir Çocuk, Ürperme, Asrımızın Manzarası (1939)

Çığır- Güz (1932), Kimsesizlik, Gurbette Renkler, İstiklal Ordusu Şehitlerine, Gurbet Geceleri, Seneler, Dumlupınar Yolunda (1943)

Ülkü- Akdeniz'den (1933), Deniz Meltemi (Stephan Mallerme'den Tercüme 1944), Ata'ya Ağıt (1944), Bir Bahar Akşamı (1946), İntizar, [İsimsiz Bir Şiir] (1948)

Genç Yolcular- İrşad, Hayata Serzeniş (1919), Gurbet Geceleri, Pier Loti'ye (1920)⁶⁰

Dergâh- İzmir Yollarından, Ölmüş Nişanlıya (1337), İstiklal Ordusu Şehitlerine (1338)⁶¹

Şebâb- Şarkı, Tevfik Fikret'in Büyük Ruhuna (1336)

Anadolu Duygusu- Türk'ün Duası, Ölmüş Nişanlıya (1337)

Anavatan- Hicret, İnkılaba Doğru (1338)

Fikirler- Feragat, Seneler (1927)

Kalem- Güz, Bir Kadın Söylüyor (1939)

Anadolu'da Yenigün- İzmir Yollarından, İstiklal Ordusu şehitlerine (1338)

⁵⁹ Gökşen, **a.g.m.**, s. 323.

⁶⁰ Ziya Karatekin, Kemalettin Kamu ile ilgili hazırladığı tezde, Hayata Serzeniş adlı şiirin künyesini Genç Yolcular, Y. 1, C. 1, S. 2, 1919, s. 2 olarak vermiştir. Ancak eser, derginin bu sayısının 29. sayfasında bulunmaktadır. Pier Loti'ye ise Genç Yolcular'ın 5. Sayısının 72. sayfasında değil, 76. sayfasında yer almaktadır.

⁶¹ Karatekin, İstiklal Ordusu Şehitleri'ne adlı şiirin Dergah Dergisi'nin 22. sayısında olduğunu belirtmiştir. Oysaki eser, aynı derginin 23. sayısında bulunmaktadır.

*Büyük Mecmua- Türk'ün İlahisi (1335)*⁶²

Yarın- Gurbet (1921)

Darü'l Muallimin 'de Hayat- Gurbet (1920)

Düşünce- Tevfik Fikret'in Büyük Ruhuna

Altın Işık- Kitâbe (1341)

Bursa Mecmuası- Şâm (1918)

Yolların Sesi- Zafer (1933)

Şairin ölümünden sonra “*Ajans Türk Takvimi adlı bir antolojide 13(Hicret, Zafer, İzmir'e Tahassür, Güz, Dumlupınar Yolu'nda, Yaz, Enginde Hatıralar, Akdeniz'den, Kitâbe, İrşad, Gurbette Renkler, Zaman İçinde 1959), Şadırvan'da 4 (Umut, Karadeniz, İsimsiz Bir Şiir, Yavrusundan Meçhul Şekilde 1949) ve Türk Dili'nde bir şiir (Son Niyaz) ile bir de nesir örneği (Bursa) yayımlanmıştır.*”⁶³ Rifat Necdet Evrimer neşrinde yayımlanan şiirleri ise şunlardır:

“*Türk'ün Duası, İzmir Yollarından Son Mektup, İzmir'e Tahassür, İstiklal Ordusu Şehitlerine, Zafer, Dumlupınar Yolunda, Siperde Akşam, Yurda Dönüş, Akdeniz'den, Memiş'ten Güllü'ye, Onbaşı Taştan, Hava Yolcularına, Tuna, Yeter Ki, Dadaş, Gurbet, Gurbet Gecelerinde, Gurbette Renkler, Hicret, Hazan Yolcusuna, İrşad, Kitâbe, Enginde Hatıralar, Feragat, Seneler, Bahtiyarlık, Havada Esen (Son), Kimsesizlik, Çankaya, Bingöl Çobanları, Ata'ya Ağıt, Ürperme, Anavatan Şairi, Teessür, Baharda Tabiat, Güz, Kış, Tek Adam, N'oldu, Sen Benim Olamazsın*”

Bunların yanı sıra Rifat Necdet Evrimer, Kemalettin Kamu'nun bitirmeye muvaffak olamadığı Mehmetçik⁶⁴ adlı eserinden şu şiirlere ulaşmıştır:

“*Bir Çocuk, Bir İhtiyar, Büyük Gün, Deniz Matemi, Ayna, Özleyiş, Kara Gün Yaşları, Sevgili İzmir'e.*”

“*Takip, Lâle Devri İçin, Erzurum, İzmir, Hicret Akşamları ile Umut, Çığıltı, Söğüt, Polatlı, Karadeniz ve Zaman İçinde*” şiirleri ile birlikte 59 adet şiir bu eserde yer almaktadır. Gültekin Samanoğlu, bunlara biri isimsiz olmak üzere 7 şiir daha

⁶² Büyük Mecmua'nın, 9. sayısında çıkan şiir, Kemalettin Kamu'nun hocası Musa Süreyya adıyla yayımlanmıştır.

⁶³ Karatekin, **a.g.t.**, s. 23.

⁶⁴ Rifat Necdet Evrimer'in 'Mehmetçik' adıyla bahsettiği çalışma, Kalem (S. 8, Ank., 1939, s. 61.) ve Oluş Dergisi'nde (S. 7, 12 Şubat 1939, Ank., s. 106.) 'Meçhul Asker' olarak geçmektedir. Fakat, Çığır'da S. 128, Ank., 1943, 11. Yıl, s. 19-21.) şairin şiirlerini 'Bizden' isimli bir kitapta toplayacağı bilgisine ulaşmaktayız.

eklemiştir. Gültekin Samanoğlu'nun, şairin en son yazdığı eseri olduğunu tahmin ettiği isimsiz şiirin tam metni şöyledir:

*“Bir iç üzüntüsü, bir baş ağrısı...
Bürüyor çevremi yaprak sarısı
Biri çağrılıyor gece yarısı;
Her taraf uykuda, uyanık benim.
Bir saat ileri... Bir saat geri...
Var mı bu korkudan daha beteri?
Üşütme alnımı, ey ölüm teri,
Yaşama aşkıyla yanıyor tenim.*

*Günler bir akarsu... Geceler puslu.
Esiyor üstümde ölüm korkusu... ”⁶⁵*

Bu şiirden başka, şairin babasının ölümü için aruz vezniyle yazdığı üç mısradan oluşan bir parça mevcuttur:

*“Sen ey aziz baba öldün, fakat neden hala
O öksürüklü sesin sâmiyamda aksendaz
Ufuklarımda hayalin neden eder pervâz? ”⁶⁶*

Erzurum'un düşman tarafından işgali için yazdığı ve yine Refahiye'den ayrılırken kaleme aldığı iki farklı dörtlük de Kamu'nun tamamlanmamış şiirleri arasındadır:

*“Şehir iniltili, matemli bir harabe gibi
İnildeyip duruyor sanki ıstırabından;
Görünmemek için artık arar cenâh-ı şebi,
Cidar-ü-dârı yıkık türbeler hicâbından*

*Gûya diyordu: “Annene bir kere baksana,
Köyden uzaklaşırken ufuklarda bir sadâ,
Son bir nigah-ı ye's ile öksüz hayaline
Baktım da inledim:
-Sana ey anne elveda! ”⁶⁷*

⁶⁵ Samanoğlu, a.g.e., s. 44.

⁶⁶ Evrimer, a.g.e., s. 9.

Rifat Necdet Evrimer, şairin ölümünden sonra notlarını araştırırken bulduğu birkaç parça şiirden de söz eder ve Kamu'nun Evrâk-ı metrukesi arasında bulunan bu şiirleri beğenmediği için yayımlamadığını düşünür. Zira Kamu, için “*Yazıp da hiç beğenmediği şiirleri yalnız neşretmemekle kalmaz, onları saklamaya da tahammül etmezdi.*” diyerek oldukça acemice, şairliğin ilk denemeleri havasında yazılmış olan şiirlere yer verir:

*“Bu sözüm gelmelidir daima hatırına
Çocuğum binme sakın komşunun katırına.*

*Düşünürken yarını,
Kimseye bağlama bel;
En yakın dostları
Süpürüp götürür sel.*

*Ayağın kaydığı gün
Düşman yüzer derini,
Dostun salar etine,
Bir kasap satırına,
Kurban ver ellerini,
Bugün uzatacaksa
Dostun delâletine.”⁶⁸*

Halbuki Evrimer, Kamu'nun ilk şiiri olarak yayımladığı bir başka eserden de söz etmektedir ve çocuk yaşta yazılan bu şiir, genel olarak yukarıdaki örneklerden çok daha tecrübe gerektirmektedir:

*“...Ses yok... Sarışın dağların üstünde nesîmin
Seyyal ve serin elleri titretti soğuktan;
Akşamların esmer ve güzel kızları, nermin
Dâmanın vurmuş bele, çıkmıştı kovuktan*

*Akşamla sarılmakçün açılmış kuru kollar,
Dağlardan inen kurşunî tüllerle büründü;*

⁶⁷ Evrimer, **a.g.e.**, s. 10.

⁶⁸ Evrimer, **a.g.e.**, s. 37.

*Kül rengi sütunlar uçuran gölgeli yollar
Bir çöl gibi; tâ ki iki üç yolcu göründü.”⁶⁹*

Bunların dışında bir de Hayat dergisinde yayımlanan ve Celalettin Emrem’in okuduğunu ifade ettiği ancak bugün elimize ulaşmayan biri isimsiz, diğeri *İntizar* başlıklı olmak üzere iki şiirini de buraya eklemek istiyoruz:

*Zulmetten uzakken leke yokken ayınızda,
“Sevda denilen maskeye aldanmayınız da.
Takdir ediversin nasıl isterse tecelli,
Siz korkulu rüyalara pek kanmayınız da.*

*Çılgın kelebekler gibi uçmak iyi bir şey,
Munis görünen her ele okşanmayınız da.*

.....
.....

*Kâmi unutulsun buna bir şey demem; ancak
Nisyanla yanan sine söner sanmayınız da ...*

İNTİZAR

*İssiz geceler geçti hayalât ile bîtap,
Göster bana gül çehreni ey sevgili mehtap!
Sevdana düşen olmayacak belki şifayab,
Göster bana gül çehreni ey sevgili mehtap!*

.....
*Vazgeç dediler vazgeç o sevdazede kızıdan,
Davran da habersiz gibi dargınlığımızdan
Göster bana gül çehreni ey sevgili mehtap!”⁷⁰*

⁶⁹ Evrimer, **a.g.e.**, s. 16.

⁷⁰ Emrem, **a.g.m.**, s. 10.

VI. Ölümü

Kemalettin Kamu, genç yaşına rağmen yakalandığı mide rahatsızlığı nedeniyle hayatı boyunca sağlığına dikkat etmiş; doktorunun tavsiye ettiği perhizini bile yıllarca hiç ihmal etmeden devam ettirmişti. Bu sebeple 6 Mart 1948'de Ulus'ta ikamet ettiği Evkaf Apartmanı'ndaki odasında cansız bedeni bulunduğu anda ölümüne midesindeki rahatsızlığın sebebiyet verdiği zannedilmişti. Şairin ölüm nedeninin kalp krizi olduğu ise daha sonradan anlaşılacaktı.

Şairin hayatı boyunca yaşadığı sağlık sorunlarını ve hayata nasıl veda ettiğini, ölümünün birinci yıldönümünde yakın arkadaşı Rifat Necdet Evrimer'in vatan gazetesinde yer alan yazısından öğrenmekteyiz:

"Hastaydı. Bu hastalık önce karaciğerinde kendini göstermişti. Doktorlar sıkı bir rejim tavsiye ettiler. Fakat bütün sıkı tertiplere rağmen devamlı mide ağrılarından muzdaripti. Büyük Millet Meclisi'nde Maliye Encümeni mazbata muharriri bulunduğu zaman inkitasız çalışmaları ile dimağ yorgunluğuna da uğramıştı. İki yılını tedavi ve istirahatle geçirdi. Perhiz, daima perhiz... Kırk beşe yakışmayan sıkı bir rejim mecburiyeti... Mide tedavisi hiçbir müsbet netice vermedi. Tıbbın durduğu yerde ölüm, hastalığın kat'i teşhisini koydu: Kalp!..

*O gün, o cumartesi günü saat 18.00'de Ankara'da Evkaf Apartmanı'ndaki odasına döndü. Yorgundu. Erzurum yüksek tahsil gençliğinin hazırlamakta olduğu gecenin mükemmel olması için çok çalışmıştı. Fakat ne yazık ki çok sevdiği Erzurum'ı yaşatacak olan o gecede bulunmayı bile ölüm ona çok gördü. Saat 21.00'de şiddetli bir kalp krizi, kırk yedi yaşında o tertemiz vatan şairini, o iyi ve fedakar ruhlu arkadaşı aramızdan aldı."*⁷¹

Rifat Necdet Evrimer'in aktardıklarına ek olarak Gültekin Samanoğlu da şu bilgileri vermektedir: "...6 Mart 1948 Cumartesi günü Ankara'daki Erzurum yüksek tahsil gençlerinin hazırlamakta oldukları, 'Erzurum Gecesi'nin iyi olması için var gücüyle çalışmıştır. Saat 18.00'de Ulus semtinde bulunan ve bir nevi otel-pansiyon gibi kullanılan Evkaf Apartmanı'ndaki odasına yorgun dönmüştür. Şenlikle ilgili olanlara telefona, o gün yapılan, ertesi gün yapılacak olan işleri bildirdikten sonra, oda hizmetlisinden bir kahve ister; pişirilip getirilen ve masa üzerine konulan fincana saat 18.30 sularında uzanan el, kavuşamaz. Zira yalnız ve duygulu şair, ani ve şiddetli bir kalp krizi ile yere düşmüştür. Teşhiste yanılmışlar, mideden değil, kalp rahatsızlığı

⁷¹ Rifat Necdet Evrimer, **Gurbet Şairi Kemalettin Kamu**, Vatan Gazetesi, 6 Mart 1949, s. 8.

yüzünden, kırk yedi yaşında ve yanında hiç kimse yokken, hayata veda etmiştir. Ne hazindir ki kendisinin “Kimsesizlik” adlı şiirinin son dördlüğünde yer alan:

*Gözlerimde parıltısı bakır bir tasın,
Kulaklarım komşuların ayak sesinde;
Varsın yine bir yudum su veren olmasın,
Başucumda biri bana su yok desin de!
arzusu yerine getirilememiştir.”⁷²*

Şairin 8 Mart Pazartesi günü Ankara Hacı Bayram Camii’nde kaldırılan cenazesine ağabeyi Hüsnü Uluğ ile Büyük Millet Meclisi’nin önde gelenleri katılmıştır. Şairin na’sı ise Cebeci Asri Mezarlığı’nda 141. parsel 92 numaralı kabre defnedilmiştir. Dönemin hemen her gazetesinde gurbet şairinin ölümü derin bir teessürle sütunlara taşınmış; yakın arkadaşları günlerce ömrünü vatana hizmetle geçiren bu aziz dostlarının hatırasını anmışlardır. Şairi yakından tanımaya fırsat bulan hemen herkes, ondan övgüyle ve gururla söz etmektedir. Memleketine olan düşkünlüğü, yurt meselelerine karşı hassasiyeti, kırılğan, hüznü ve ince ruhu, ele aldığı her işi iyi yapma titizliği dostlarının onu anlatırken kullandığı sıfatlardan yalnızca birkaç tanesidir. Kamu’yu üniversiteden tanıyan Celalettin Emrem, şair için şunları söylemektedir:

“Ben okulu bitirdiğim sene o da son sınıfa gelmiş; fakat İstanbul’un o boğucu havasına daha fazla dayanamayarak mektebi terk etmiş, Anadolu’nun hür havasına kendisini dar atmıştı. O zamana kadar gurbeti, hüznü terennüm eden genç, artık yalnız vatani, zaferi, şehitleri terennüm ediyordu. Fakat aynı Kemalettin Kâmi, aynı mahzun eda ve içleniş... Seneler geçti; bir gün kendisine Taşhan’da o zaman güzel, küçük bir bahçe olan “Yeşilirmak”ta rastladım. Muallim mektebini, eski dostları ve Hayat Mecmuası’nı beraber hatırladık. Kendisine vaktiyle bu mecmuada çıkan, belki kendisinin bile unuttuğu bir şiirini okudum. Hafzama hayret etti. O sıralarda Ajans’ta müdürdü. Zaman zaman mecmualarda tek tük şiirlerine rastlıyordum. O, zafer ve vatan şiirlerinden tekrar çocuk aşkının romantik heyecanlarına dönmüş görünüyordu. Daha otuz yaşında iken otuzuncu baharını değil, otuzuncu kışını düşünüyordu:

*Hazan türkülerini pek iyi bilir sazın;
Bırak o sayıklasın rüyalarını yazın.
Sen ara tesellini otuzuncu kışında!*

⁷² Samanoğlu, a.g.e., ss. 26-27.

Bu mizaç ve karakterdir ki ona gurbet ve sonbahar şairi adını taktırmıştı. Bu mizacının ölümüne kadar devam ettiğini sanıyorum. Yalnız zamanla şiirlerinde fikrin, gittikçe baskısını artıran süzgeci hissediliyordu. Belki artık “Bir Yolcuya”, “Kitabe” gibi şiirlerini yazamayacaktı, fakat Bingöl Yaylaları⁷³’nı yazacak kadar olgunlaşmıştı.”⁷⁴ Şairlikte bu olgun dönemini yaşayan Kamu, kimi yazarlar için de “İnce duygu ve derin düşüncelerin muhassalası olan selis üslubu ile yoğrulmuş tahassüsleri kulaklarımızı doldurmakta, ruhumuzu okşamakta, göğsümüzü yumuşatmakta... Nadide hayal ve gerçeklerle gözlerimizi büyüleyerek içimizi fethetmektedir. Zira o, “her zaman her yerde sanatkâr kalmasını bilmiş olan, şair doğmuş ve şair yaşamış bir milli kıymettir.”⁷⁵ diyebilecek kadar iyi bir söz ustasıdır.

Kamu’nun gençlik arkadaşlarından Ahmet Hamit Selgil de şairin ölümünün ardından yazdığı yazısında onun ne kadar çalışkan olduğunu altını çizmektedir:

“...Anadolu Ajansı’nda çalıştı. Paris’e bir işe yolladılar. Gitti, orada hem işini yaptı, hem de tahsilini bitirdi. Rize mebusu olarak mecliste ne kadar çok çalışırdı. Sakin, sessiz halinden hiç umulmayan ne derin bir cesareti, cesaretinin altında da kuvvetli bir akıl ve mantığı vardı. Büyük Millet Meclisi kürsüsünde vazifesini ne kadar iyi yapıyorsa, Dil Kurumu’nda da o kadar güzel ve çok çalışıyordu. Hemen bir saatini boş geçirmezdi.

Son devrede hemşerileri onu Erzurum’dan milletvekili seçtiler. Uzun zamandır kalbinden hasta olmasına rağmen⁷⁶ Erzurumlular yurdunun reisliğini bir ay evvel üzerine almış, çalışmaya başlamıştı. Doğduğu memleketin gençliğine hizmet etmek onu coşturuyordu.

-Kendini çok yorma Kemal, diye söylendiğimiz zaman dudak büküyor, yine bize çalışmalarımı anlatıyordu.”⁷⁷

Nurullah Ataç ise Kemalettin Kâmi’yle tanışmasını ve arkadaşlıklarını anlattığı Ulus Gazetesindeki 8 Mart 1948 tarihli yazısında Darülfunun’a gittiği bir gün tanıştığı şairin dönemin Yakup Kadri gibi önemli edebiyatçılarından ve çevresinden nasıl takdir gördüğünü ve Kemalettin Kâmi’nin kişiliğini şu sözlerle dile getirmektedir:

⁷³ Emrem’in “Bingöl Yaylaları” dediği şiir, Kamu’nun meşhur şiiri ‘Bingöl Çobanları’dır.

⁷⁴ Emrem, **a.g.m.**, ss. 10-11.

⁷⁵ Bahri Ulaş, **Kemalettin Kâmi Kamu**, 19 Mayıs Aylık Halk Evi Dergisi, Samsun, Mart 1950, C. 10, S. 113, s. 16

⁷⁶ Ahmet Hamit Selgil, yazısında Kemalettin Kamu’nun uzun süredir kalp rahatsızlığı yaşadığını belirtmiş; fakat bu yazıdan başka herhangi bir kaynakta böyle bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Şairin ölüm sebebinin kalp krizi olması, yazarı böyle bir düşünceye sevk etmiş olabilir.

⁷⁷ Ahmet Hamit Selgil, **Gurbet Şairi Öldü**, Ulus Gazetesi, 8 Mart 1948.

“Eski Darülfünun’un Edebiyat medresesi kütüphanesinde, (böyle bir dil kullanılırdı o günlerde)... İşte orada Hilmi Ziya’yı görmeye gitmişim; kısa boylu, bir bakıma sarışın bir bakıma yağız, gözleri düşlü bir genç vardı yanında: Yazından, koşuktan (edebiyattan, şiirden) konuşuyorlardı. Tanıttı bizi birbirimize: Kemalettin Kâmi’ymiş o genç, Ankara’dan İstanbul’a birkaç gün için gelmiş. Adını duymuştum, Yakup Kadri’nin yazısından beri yazın severler arasında onun adını duymamış olan var mıydı? Birkaç yırını da okumuştum, en çok tanışmak istediğim kimselerden biriydi.

...

Ne de severdi tartışmayı! Bir sözü kapıverir, uzun uzun tartışmaya girişirdi. Kızıdır, odlanır, bağırdı; ancak o kızışması, odlanması sırasında, bağırılmalar arasında ağır bir söz söylediği olmazdı. Bugün ölümünü duyduktan sonra, birkaç arkadaşı ile, yıllarca onunla yan yana yaşamış kimselerle konuştum, açıkça içimizdekileri söyleyerek konuştuk; onun kişiyi kırarak, gücendirecek ağır bir sözünü ansıyan kimse olmadı. Ben bilirim kendimi, içimde yenemediğim bir esizlik (fenalık) bir türlü bir yavuzluk vardır: Dilimin üstüne yaralayıcı bir söz geldi mi tutamam onu; ben Kemalettin’i kırarak, bana darılmasına yetecek sözler söyledim; onun bana bir gün bile öyle bir sözü olmadı. Darılmadı da bana, ancak bir gün kırıldığını bir sözle duyurdu; sonra unuttu onu da.”⁷⁸

Dostlarının hakkında yazdıklarından da anlaşılacağı üzere Kemalettin Kamu, yalnız şairliği ile değil; karakteri ile de çevresindekilerin hayranlığını kazanmıştı. Zaten hiç kuşku yok ki Kamu’nun şiire olan ilgisi ve yeteneğinin kökeninde onun bu zarif ruhu etkili olmuştur. Şair, o melankolik tavrıyla ölümünün genç yaşta olacağını sezmişçesine kaleme aldığı *Ürperme* adlı şiirinde,

...

Savdım samanımı, sattım sapımı;
Dişim, tırnağımla kurdum yapımı...
Vurma pencereme, çalma kapımı,
En güzel eserim kalacak yarım!

Daha yazamadım onu,
Yazmaya takatim yok...
Her mısrası bir alev,

⁷⁸ Nurullah Ataç, **Bir Gönüldeşin Arkasından**, Ulus gazetesi, 8 Mart 1948, s. 2.

Her kafiyesi bir ok!
diyerek ölüme seslenmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM
KEMALETTİN KÂMİ KAMU'NUN
ŞİİRLERİ

I. Şiirlerin Yapı Bakımından İncelenmesi

Bilindiği üzere şiir, yapı ve malzeme olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Malzeme denildiğinde şiirin konu ve dayandığı izlek; yapı denildiğinde ise kullanılan kafiye, vezin, ses tekrarları, edebi sanatlar vs. akla gelir. Bu nedenle bu iki parçayı birbirinden bağımsız olarak düşünmemek gerekir.

Kamu'nun eserleri, yapı bakımından incelendiğinde birbirinden farklı iki şiir şekli görülmektedir. Birincisi şiir yazmaya yeni başladığı dönemdeki aruzlu, ikincisi ise hece ölçüsü ile vücuda getirdiği eserleridir. Şair, bu iki farklı tutum içerisinde de eserlerinin yapısal özelliklerine dikkat etmiştir. Bir ankete verdiği cevaptan Kamu'nun şiirde yapı konusundaki fikirlerini öğrenmekteyiz:

“Sanatta şekilsizlik taraftarı geçinenlerin bile bir şekli var. Sanat eserinin bir düzeni kendisi için esas bilmesi bir kusur sayılamaz. Ancak şekli ölmüş kalıplar manasında almamalıdır. Sanatkârın, yaratıcı vasfıyla bütün şekillerin üstüne çıkabileceğine inananlardanım. Mamefih asıl olan, şekil veya şekilsizlik değil, değer veya değersizliktir.”⁷⁹

Kemalettin Kamu, yukarıda bahsettiği görüşüne uygun olarak şiirlerinde farklı formlar denemeye çalışan bir şairdir. Buna rağmen onun şiirinin çatısını oluşturan belli bir yapı sistemi de yok değildir. Bu nedenle şairin eserleri incelenirken bu iki hususa da dikkat edilecektir.

A. Nazım Birimi

Dünya edebiyatında olduğu gibi Türk edebiyatında da şiirin musikiye olan yakınlığı hep üzerinde durulan bir mesele olmuştur. Şiiri oluşturan her ses, aslında onun ritmik yapısının temel taşlarıdır. Bu nedenledir ki vezin ya da uyak gibi belirli kuralların olmadığı şiirlerde bile bir musiki hissedilmektedir. Kemalettin Kamu'nun şiirleri söz konusu olduğunda böyle bir kuralızsızlıktan söz etmek elbette mümkün değildir. İlk gençlik zamanlarında yazdığı şiirlerden itibaren belli bir vezin ve uyak düzeni belirlemiş şairin, kimi zaman bu kuralların dışına çıkıp kendine has bir yapı oluşturduğu gözlemlenebilir. Genel itibarıyla alışılmış yöntemlere başvurduğu söylenebilir. Örneğin; eserlerindeki düzenlemelere dayanarak söylenebilir ki Kemalettin Kamu için bir şiirde

⁷⁹ **Edebi Anketimiz Kemalettin Kamu'nun Cevabı**, Varlık, C. 14, S. 266-267, Ağustos 1944, s. 409.

kafiye, asonans, aliterasyon, redif gibi unsurlar oldukça önemlidir. Zira onun, duygularını yazıya dökerken ortaya çıkan eseri beğenmeyip günlerce düzeltmeye çalıştığını, hatta beğenmediklerini yırtıp attığını ağabeyi Hüsnü Uluğ'un Rifat Necdet Evrimer'e gönderdiği mektuptan öğrenmekteyiz. Hüsnü Uluğ, aynı mektupta Kamu'nun herkesin zannettiği gibi güç yazmadığını güç beğendiğini, hatta evrakları arasında aynı manayı başka şekillerde ifade eden tomar tomar müsveddelerin olduğunu da eklemiştir.⁸⁰ Bu nedenle Kamu'nun şiirlerinin yapı bakımından incelenmesi aşamasında bu hassaslığın göz önünde bulundurulması gerekliliğine inanmaktayız.

1. Kafiye

Bilindiği üzere kafiye (uyak), şiirin mısra sonlarında aynı ses ya da seslerin tekrarıyla sağlanır. Bu ses tekrarları şiirde musikin oluşmasında en büyük role sahiptir. *"Kafiye, uzun yüzyıllar dünya şiirinde çok yaygın, vazgeçilmez bir öge olarak kullanılmıştır. Ölçüsüz, uyaksız anlatım biçimleri şiir sayılmamış, biraz da bu yüzden, birçokları yeterince uyak bulmayı ve ölçüye uyan sözcükler sıralamayı şiir yazmak sanmışlardır. Kimi zaman da dize sonunda saplanıp kalmış, beğendikleri bir sözcüğe uyak bulabilmek için büyük bir zorlama içine girmişlerdir."*⁸¹

Kafiye söz konusu olduğunda daha önce de belirttiğimiz gibi Kemalettin Kamu'nun genel bir çerçeve oluşturduğunu görmekteyiz; ancak bu sınırların dışına çıkarak yeni yapılar denemeyi, bir anlamda orijinal kafiye sistemleri oluşturmaya çalıştığı şiirler de göz ardı edilemeyecek kadar fazladır. Onun bulmaya çalıştığı yeni formlardan önce alışılmış yapılardaki eserlerine baktığımızda kafiye düzeni bakımından en fazla 'düz uyak'ı kullandığını görmekteyiz. Özellikle 'düz uyak'ın aaab/cccb/dddb şeklindeki yapısına sıkça yer veren şairin, sarma uyak ile mani tipi denilen aaba biçiminde oluşturulan kafiye düzenine yer vermediğini de eklemeliyiz. Şairin *Bir Genç Kadın Söylüyor* adlı eserinde tam anlamıyla farklı bir uyak sistemine tanık olmaktayız:

<i>Sanma yeni giydim siyahlarımı;</i>	a
<i>Sanma ki gün gördüm sen dönmeyeli...</i>	b
<i>Söylet esen yeli,</i>	b
<i>Duy ahlarımı!</i>	a
<i>Yüzünü döndürmez oldum ovaya;</i>	c

⁸⁰ Evrimer, a.g.e., s. 4.

⁸¹ Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk şiir Dili*, Engin Yay., Ank., 1999, s. 190.

Gökte savaşını söylüyor aya | c
Bulutlar öbek öbek... | d

Akşam bulutları, allı yeşilli, | e
Der gibi: -Bekleme duvağı telli, | e
O dönmeyecek! | d

Sen vereli şakımanı ırmağa, | f
Çıkmaz oldum artık bağa! | f
Uçan kuşta süzülüşün, | g
Açan gülde gülüşün | g
Yapraklarda dökülüşün... | g
Toprağa! | f

Sen gideli | b
Oldum deli! | b
Gece gündüz aradım | ı
Elimi tutan eli! | b

Görüldüğü gibi Kemalettin Kamu, hem uyak sistemi hem de mısraları yerleştirme açısından şiire adeta görsel bir zenginlik katmaya çalışmıştır. Aslında eserin ilk bölümler itibariyle Türk edebiyatına Servet-i Fünun döneminde giren kafiye düzenlerinden biri olan ‘sone’ye benzer bir sistem benimsediği söylenebilirse de devam eden mısralar, bu görüşü çürütmektedir.

Kamu’nun *Bir Genç Kadın Söylüyor* şiirinde olduğu gibi tamamen farklı bir yapı denediği eserlerinin yanında uyak düzeninde sadece ufak çaplı değişiklikler yaptığı şiirler de göze çarpmaktadır. Örneğin; ilk kıtasına abcb ile başlayan *Onbaşı Taştan* şiirinin devamında düz uyak’a benzeyen dddb/eeeb biçiminde bir yapı oluşturmuştur. Yine düz uyak’a benzeyen; fakat şairin beş mısradan kurduğu ve tekrar eden kafiyelerini değiştirdiği *Zafer* şiirinde denediği aaaba/cccbc/ddded şeklindeki bir yapı göze çarpmaktadır. Şairin böyle başladığı ve sonradan değiştirip yine bir uyak düzeni denediği *Baharda Tabiat* adlı eserinin ise aaaba/ccded biçiminde kurulmuş olması dikkat çekmektedir. *Bingöl Çobanları* adlı şiirinde de aa/bb/cc şeklinde bir yol izlerken üçüncü bölümde dört mısra abab olarak düzenlenmiş ve daha sonra tekrar ilk baştaki

yapısına dönmüştür. Kemalettin Kamu'nun belli bir uyak düzenine uymadığı diğer şairleri şunlardır: *İzmir Yollarından Son Mektup*, *Polatlı*, *Esir İstanbul'a*, *Büyük Gün*, *Gurbette Renkler*, *Çankaya*, *Bir Bahar Akşamı*, *Tek Adam*, *Kış*, *Ürperme*, *Zamanın İçinde*, *Sınırdan Sular*, *Atama Ağıt*.

Şairin düz uyağın biçimini kullandığı şairleri, *Türk'ün Duası*, *Siperde Akşam*, *Yurda Dönüş*, *Lale Devri İçin*, *Bahtiyarlık*, *Karadeniz*, *Gurbet Gecelerinde*, *Enginde Hatıralar*, *İstanbul Kızına*, *Seneler*, *Feragat*, *Bir Yolcuya*, *Çığıltı*, *Tuna*, *Söğüt*, *Umut*, *Dadaş*, *Yeter ki*, *Hava Yolcusuna*, *Akdeniz'den Geçerken*, *Bir Çocuk*, *İsimsiz Bir Şiir*, *Ölmüş Nişanlıya*, *Hayata Serzeniş* (aaab/cccb/dddb); *İzmir'e Tahassür*, *İstiklal Ordusu Şehitlerine*, *Havada Esen* (aab/ccb/ddb); *Dumlupınar Yolunda*, *Sen Benim Olamazsın*, *N'oldu*, *Bir ihtiyar* (aa/bb/cc/dd) *İsimsiz Bir Şiir* (aa/ba/ca/da) ve *Teessür* (aabb/ccdd)'dür.

Kemalettin Kamu'nun çapraz uyakla yazdığı eserler ise *Memiş'ten Güllü'ye*, *Benim Aşkım*, *Takip*, *Gurbet*, *İrşad*, *Kimsesizlik*, *Sevgili İzmir'e*, *Kara Gün Yaşları*, *Güz*, *Yaz*, *Son Niyaz*, *İsimsiz Bir Şiir*, *İntizar*, *İnkılaba Doğru*, *Şarkı*, *Tevfik Fikret'in Büyük Ruhuna*, *Piyer Loti'ye*, *Şam* (abab/cccb/dddb) ile *Benim Aşkım* (abab/cdcd/efef/ghgh)'dan oluşmaktadır.

Şiirlerinde kullandığı kafiye türüne baktığımızda ise Kemalettin Kamu'nun en fazla 'zengin kafiye'ye yer verdiğini görürüz. Yarım kafiyeye hemen hiç yer vermeyen şairin tam kafiyeyi de sıkça kullandığını görmekteyiz. Zengin kafiyenin yer aldığı şiirler *Türk'ün Duası*, *İzmir'e Tahassür*, *Zafer*, *Siperde Akşam*, *Yurda Dönüş*, *Bahtiyarlık*, *Karadeniz*, *Enginde Hatıralar*, *Esir İstanbul'a*, *İstanbul Kızına*, *Baharda Tabiat*, *Feragat*, *Güz*, *Söğüt*, *Akdeniz'den Geçerken*, *Son Niyaz* iken; tam kafiyenin yer aldığı eserler ise *İzmir Yollarından Son Mektup*, *N'oldu*, *Benim Aşkım*, *Takip*, *Lale Devri İçin*, *İrşat*, *Kara Gün Yaşları*, *Seneler*, *Tek Adam*, *Çığıltı*, *Tuna*, *İsimsiz Bir Şiir* ve *İntizar*'dır.

Şairin bazı eserlerinde birden fazla kafiye türüne yer verdiği görülmektedir. Örneğin; hem zengin hem de tam kafiyenin yer aldığı şiirler *Dumlupınar Yolunda*, *Memiş'ten Güllü'ye*, *Onbaşı Taştan*, *Sen Benim Olmazsın*, *Havada Esen*, *Gurbet*, *Kimsesizlik*, *Sevgili İzmir'e*, *Gurbet Gecelerinde*, *Kitabe*, *Büyük Gün*, *Gurbette Renkler*, *Bir Bahar Akşamı*, *Kış*, *Bir Yolcuya*, *Teessür*, *Ürperme*, *Sınırdan Sular*, *Umut*, *Dadaş*, *Yeter ki*, *Hava Yolcusuna*, *Bir Çocuk*, *Piyer Loti'ye*, *Tevfik Fikret'in Büyük Ruhuna*, *Şarkı*, *İsimsiz İki Şiir* ve *Yaz iken*; tam kafiye ile yarım kafiyenin birlikte kullanıldığı eserler de

Polatlı ve Hayata Serzeniş'tir. *Şam, Ölmüş Nişanlıya ve İnkılaba Doğru* adlı eserlerde ise zengin, tam ve yarım kafiye'nin bir arada bulunduğu dikkat çekmektedir.

Yukarıdaki şiirlerin yanı sıra şairin, tıpkı uyak düzeni gibi kafiye türü bakımından da kararsız olduğu eserleri de vardır. *Bir İhtiyar, Genç Bir Kadın Söylüyor, Atama Ağıt, Ana Vatan Şairi, Zaman İçinde* gibi şiirlerin karışık bir kafiye sistemi olduğu anlaşılmaktadır.

2. Vezin

Kemalettin Kamu, şiire aruz vezni ile başlamış bir şairidir. Küçük denilebilecek yaşta ilk eserlerini vermeye başlayan şair, bu yaşlarda henüz şiir sanatı açısından izleyeceği yolu tam olarak tayin edememişti. Ancak, önüne geçemediği bir yazma ihtiyacı duyması onun bu alanda ilerlemesine de yardımcı olacaktı. Bu dönemlerde aruzla ve dolayısıyla divan şiiri esaslarına dayalı olarak oluşturduğu şiirlerinin sayısı fazla olmamakla birlikte küçümsenmeyecek kadar da çoktur. Hatta denilebilir ki Kamu, en önemli eserlerinden birkaçını bu vezin ile yazmıştır. Fakat sonraları çeşitli sebeplerden dolayı aruz yerine heceyi tercih etmiş ve bütün şiirlerini bu vezinle yazmıştır. Kamu'nun aruzu terk etmesindeki başlıca sebep, bu vezin şeklinin Türkçeye uygun olmaması ve şairin aruz kullandığı sürece belli kalıplar dışına çıkmadan şiir yazmak zorunda kalmasıdır. Şair, her ne kadar aruzdan sonra hece ile yazsa da serbest ölçü ile kaleme aldığı şiirleri de olduğunu atlamamak gerekir. Bu da şairin şiirde farklı biçimler denemeye, kendini yenilemeye çalıştığının bir başka göstergesidir.

a) Aruz Vezni

Daha önce de belirtildiği gibi Kemalettin Kamu, şiir yazmaya aruz vezniyle başlamıştır. Bu vezinle yazdıkları, hem içerik hem de şekil bakımından divan şiiri kalıplarına uygun şiirlerdir. Şair mesnevi, şarkı gibi nazım şekilleri de kullanarak oluşturduğu bu eserlerinde aruz veznini ustalıklarla kullanmayı bilmiştir. Fakat yine de *Hicret Akşamları, Erzurum, İzmir* gibi eserler dışında bu tür şiirlerin şairin ilk denemelerine rast gelmesi sebebiyle de olgun eserler olduğunu söylemek pek mümkün görünmemektedir. Nitekim şair, sonraları hece veznini tercih edecek ve bunun nedenlerini bir yazısında şöyle izah edecektir:

“Şair ancak başkaları tarafından kurulup hazırlanmış kalıplardan birini seçmeye ve o çerçevede bocalamaya mahkumdur. Seçtiği vezin müsait değilse, mesela “gece, acı, ana, baba” gibi yan yana iki kısa heceli bir kelimeyi bile

kullanamaz: “Fâ’ilâtün, mefâ’ilün, müstef’ilün, müstef’ilâtün, fâ’ilün” tekerrürlü mısra kalıplarında olduğu gibi... Dilimizde üç, dört kısa veya uzun heceli kelimelerin çokluğudur ki, son senelerinde, kullanabilen aruz vezinlerinin sayısını üçe, beşe indirmiştir.

Aruzun bu hususiyeti birçok Arap ve Acem sözlerinin milli bir felaket gibi dilimizi istila etmesine yol açmıştır.

Öz Türkçe “yara” varken “ceriha, cerha, cüruh, karha, yare” kelimelerinin alınmasında ve yaşamasında başlıca amillerden birisi budur.

...

Bir manzumede bütün mısraların aynı kalıptan çıkması ahenge usandırıcı bir yeknesaklık verir.”⁸²

Kemalettin Kamu, bu sebeplerin yanı sıra aruzla ilgili bazı teknik kusurlardan da söz eder:

“Bir mısranın ahengi yalnız kısa ve uzun hecelerin teaküp ve tevali tarzında değil, aynı zamanda dudak, damak, boğaz seslerinin ve ayrıca ince ve kalın sesli “sesli harfler”in işitene hoş gelecek surette sıralanmış olmasından doğar. Buna varmakta muayyen kalıplara ve riyazi mülazalara bağlanmaktan ziyade temiz bir zevkin dile ve vezne hakimiyeti ve hepsinden üstün içten bir heyecanın hamlesile olur.”⁸³

İşte bu teknik kusurlar şairi, hece ile yazmaya itmiştir. Tabi bunda hece vezninin Türkçeye uygunluğu asıl etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu, yine de aruzu iyi kullanmış bir şairdir. Bu vezinle on üç şiir yazan şair, genellikle aruzun farklı kalıplarını kullanmıştır.

Kamu’nun aruzla yazdığı şiirler ve kullandığı aruz kalıpları:

Mef’ülü mefâ’ilü mefâ’ilü fe’ülün kalıbında yazılanlar:

Takip, Erzurum, İzmir, Şam, İntizar, İsimsiz İki Şiiri

Fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün kalıbında yazılanlar:

Benim Aşkım

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün kalıbında yazılanlar:

Lale Devri İçin, Şarkı

Mefâ’ilün Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün⁸⁴ kalıbında yazılanlar

Hicret Akşamları I

⁸² Kemalettin Kamu, **Milli Vezin Her Bakımdan Aruzla Faikdir**, Varlık, C. 1, S. 6, 1933, s. 83.

⁸³ Kamu, **a.g.m.**, s. 83.

⁸⁴ Kemalettin Kamu, Mefâ’ilün Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilâtün kalıbını yukarıdaki şekilde kullanmıştır.

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün kalıbında yazılanlar:

Hicret Akşamları II, Tevfik Fikret'in Büyük Ruhuna, Son Niyaz

b) Hece Vezni

Türk şiirinde daha çok halk edebiyatının ölçü şekli olarak bilinen hece ölçüsü, kullanılan şiir sayısı bakımından sınırlı olmakla birlikte divan şiiri içerisinde de yer almasına rağmen asıl çıkışını Milli edebiyat döneminde göstermiştir. Edebiyatın her alanında olduğu gibi şiirin de milli olana yönelmesi hece veznini kullanmayı gerektirmiştir. Kemalettin Kamu'nun hece ile yazmaya başlamasının nedeni ise yalnızca bu değildir. O, yukarıda aruzdan kaynaklanan teknik sıkıntılar dışında şu sebepleri de sıralamaktadır:

“Milli vezinle güzel yazmak on parmağını saymak kadar kolay değildir. Milli vezni iyi kullananlar, gündelik hayatın her saatinde bir şaka ve muhavere lisanı olarak aralarında aruzla konuşabilecek kadar o vezne de hakimdirler ve en mütekamil aruz şiirleri onların kaleminden çıkmıştır.

Aruz makamathı saz musikisidir. Milli vezin meltem fısıltısından gök gürültüsüne kadar bütün sesleri toplayabilen ve insan ruhunun bütün ihtizazlarına cevap veren engin bir garp musikisidir.”⁸⁵

Kemalettin Kamu, böyle düşündüğü içindir ki, eserlerinin çoğunu hece vezniyle kaleme almıştır. Çoğunlukla 6+5=11'li hece ölçüsünü kullanan şair; bu ölçünün 4+4+5=13'lü, 4+4+4+3=15'li gibi değişik şekillerine de yer vermiştir.

Kamu'nun hece vezniyle yazdığı şiirlerin ölçüleri ve durak yerleri şöyledir:

6+5=11'li Hece Ölçüsü İle Yazılanlar:

Sevgili İzmir'e, Kara Gün Yaşları, Ata'ya Ağıt, Gurbette Renkler, Yeter Ki, Dadaş, Hava Yolcularına, Tuna, Ürperme, Umut, Çığıltı, Söğüt, Feragat, Seneler, Kitabe, Baharda Tabiat, İrşad, İzmir'e Tahassür, Siperde Akşam, Yurda Dönüş, Memiş'ten Güllü'ye, Onbaşı Taştan, Bahtiyarlık, Havada Esen, Polatlı, Karadeniz, Pier Loti'ye, İstanbul Kızına, Bir Bahar Akşamı, Hayata Serzeniş, İsimsiz Bir Şiir

7+7=14'lü Hece Ölçüsü İle Yazılanlar:

Bingöl Çobanları, Enginde Hatıralar, Teessür, İstiklal Ordusu Şehitlerine, Zafer, Akdeniz'den.

4+4=8'li Hece Ölçüsü İle Yazılanlar:

⁸⁵Kamu, **a.g.m.**, s. 83.

Türk'ün Duası.

4+3=7'li Hece Ölçüsü İle Yazılanlar:

İzmir Yollarından Son Mektup, Gurbet, Gurbet Gecelerinde, Zaman İçinde.

4+4+5=13'lü Hece Ölçüsü İle Yazılanlar:

Dumlupınar Yolunda, Kimsesizlik, Kış, İnkılaba Doğru.

3+4=7'li Hece Ölçüsü İle Yazılanlar:

Bir Çocuk, Bir İhtiyar, Güz, Hazan Yolcusuna, Büyük Gün, Yaz.

4+4+3=11'li Hece Ölçüsü İle Yazılanlar:

Ölmüş Nişanlıya

4+4+4+3=15'li Hece Ölçüsü İle Yazılanlar:

Hicret

c) Serbest Vezin

Kemalettin Kamu, serbest vezinle *Sen Benim Olamazsın, Ana Vatan Şairi ve Tek Adam* adlı şiirlerini kaleme almıştır. Şair, *Sen Benim Olamazsın*'da son birkaç mısrayı 7'li hece ölçüsüyle yazmışsa da şiirin birçok mısrasında bir serbestlik söz konusudur:

Dün yeni bir kederle göğsüme düştü başım

Sana karşı zaafımı sezen bir arkadaşım

Dedi ki:

“Bir gün büyükannesi okşayıp saçlarını,

Müjdelemiş kızına sultan olacağını...”

Aynı durum *Ana Vatan Şairi* için de geçerlidir. Eserin bazı mısralarında hece ölçüsü sezilir; fakat genel olarak ele alındığında şiirin serbest vezinle yazıldığı anlaşılmaktadır:

“Dün” denilen ak saçığı tanımam,

Çocuğuyum “yarın”ın,

Bir dakika düşünmedim

Gönlümden başka imam.

Çimeni çiçek, kelebek

Hepsi başkalarının.

Bana derler ana vatan şairi.

B.Şiirde Ahenk Unsurları

1. Aliterasyon

Şiirlerde belli ritm ve melodiyi güçlendiren öğelerden biri olan aliterasyon, “*aynı dize içinde belli seslerin yinelenmesi*” olarak tanımlanır.⁸⁶ Kimi araştırmacılar tarafından asonans ile aynı çerçeve içinde ele alınmasına rağmen, esas işlevi konsonant tekrarı olan aliterasyon, edebiyatın her döneminde başvurulan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Kemalettin Kamu da eserlerinde bu yöntemi kullanmış şairlerden biridir. Şiirleri incelendiğinde şairin belli konsonantların tekrarına yer verdiği, kimisini ise fazla kullanmadığı dikkat çekmiştir. Kamu’nun en çok yinelediği konsonantların k, n, m, s olduğu görülmektedir. Bunların dışında b, d, l ve az da olsa y, r, z, g ve t seslerinin de yinelendiğini söylemek gerekir.

B konsonantına, fazla dikkat çekici olmamasıyla birlikte *Büyük Gün* adlı şiirinin aşağıdaki mısralarında rastlamaktayız:

...
Bahtın bugün kurumuş
Yapraklarını döktü;
Bugün, büyük yarının
İlk ışıkları söktü.

B sesiyle yapılan aliterasyonun en belirgin şekillerinden biri ise *Çankaya* şiirinde karşımıza çıkar:

...
Burada erdi Musa,
Buradan uçtu İsa.
Bülbül burada varsa
Hürriyet için öter
Şehit kanı buranın
Yapraklarında tüter.

Feragat şiirinin ikinci dördlüğünün ilk iki mısrasında da bu konsonant tekrarı dikkat çeker:

Beka membaından içerken atın
Yüzüne bakmadın ab-ı hayatın

⁸⁶ Aksan, a.g.e., s. 205.

Zamanın İçinde'de 'Beni bana benzeten/Bütün benim olan dün' mısralarında ve şiirin son kıtasında görmekteyiz:

*Odamda iki kardeş;
Biri dün biri yarın...
Ve ben aralarında
Bir köprüyüm onların!..*

Hicret adlı şiirde ise ilk iki dizede yerini alır:

*Allah'ım ne bunaltıcı, ne boğucu bir gece..
Gözlerimiz bulutlandı arabaya binince.*

Sınırdaki Sular'da şu dördlüklerde göze çarpmaktadır:

*Meriç kıyılarında
Başını büktü atım;
Bulgar kurşun atımı
Yunan sekiz on adım!*

*Dur atım sorgu gibi
Boynunda bükülüştün,
Sapsarı Tunca'ya bak,
Yeşil Tuna'yı düşün!*

İzmir'e Tahassür'de ise şiirin üçüncü bölümünde;

*Yeşil bir bahar büründü dağlar
Bülbüllü bahçeler, üzümlü bağlar*

dizeleriyle bu sesin tekrarını görmekteyiz. *Takip* adlı eserin ikinci dördlüğünde rastladığımız b sesi, 'Nazan yolumuz boştu, bir o, bir de ben ancak' mısrasında da yinelenmiştir. *Ölmüş Nişanlıya* adlı şiirde ise ilk mısradaki yer almaktadır:

Beklemedin beni pınar başında

D konsonantıyla yapılan aliterasyonu, *Enginde Hatıralar* şiirinde ikinci dördlüğün 'Dalmışken onun gibi değişen dalgalara' dizisinde görmekteyiz. *Esir İstanbul'a* şiirinde ise 'Dönüyorken duyduk seni daha yakından' biçiminde karşımıza çıkar ve bir başka İstanbul şiiri olan *İstanbul Kızına*'da ikinci kıta ile kendini gösterir:

*Artık Türk incisi kalamaz adın,
Gezemez ardında sevgili dadın
Viran türbelere mum adamadın*

Dallara iplikler bağlamadinsa...

Kıış adlı şiirde ise, ‘*Dokunmadan ellerinin serinliğine/Dalınamaz gözlerinin derinliğine*’ dizeleriyle karşımıza çıkan d sesi tekrarı, *Atama Ağıt* eserinde ‘*Durgun bir denizi andırır dışı*’ ifadesiyle şiirdeki yerini almıştır. *Dadaş*’ta şiirin ilk dördlüğünde yine bu ses ile yapılan yinelemelere tanık olmaktadır:

Dediler: Davranma düştün kapana;

Ya çek bıçağını, ya gel amana!

Dedim ki: Dadaşı doğuran ana

Taşır mı karnında eğilecek baş?

Bingöl Çobanları şiirindeki son dördlükteki ‘*Dolaştırıp dururuz aynı daüssılayı*’ mısrasında bu aliterasyonu görmekteyiz. *Yaz* şiirinin ikinci dördlüğünde de d sesinin yineleniği fark edilmektedir:

Şakır türkümü dağlar

Derdimi dinler engin

Son Niyaz’da bu konsonantın y sesi ile birlikteki kullanımına tanık olmaktadır:

Yad eyle, ayda yılda bir olsun, esirinim

Şairin isimsiz bir şiirinde ise ilk beyitte yer alır:

Sevda denilen maskeye aldanmayınız da

Kemalettin Kamu’nun aliterasyonuna başvurduğu diğeri bir konsonant olan g, *İzmir Yollarında* adlı şiirin ‘*Gecenin gündüzünü/ Görmeden gidiyorum*’ dizelerinde belirgin bir biçimde tekrar edilir. *Siperde Akşam*’da da ‘*Gözler ileriye, gönül geriye*’ mısralarında yinelenmiştir. Bu aliterasyonun yapıldığı bir başka yer de *Yeter ki* adlı eserin ilk mısrasıdır:

Ne gökte gözümün rengini ara

Ne hayal elimle saçını tara

Şairin *Yaz* adlı şiirinin ilk ve son kıtalarında g konsonantının belirgin bir şekilde tekrar edildiği dikkat çekmektedir:

Gün ağarır birazdan,

Genişler gene içim;

Bir gölge gibi yazdan

Düşüncem alır biçim.

...

Sevincim benek benek

Gölgeler gibi yazdan!

Gönlüm alacak örnek

Suya gömülü sazdan!

K konsonantı, *Bingöl Çobanları*'nın ilk bölümü ile ikinci bölümünde şu mısralarda tekrar edilir:

...

Kırlara açılırız çingiraklarımızla;

Kırlarda buluşuruz kızımız, karımızla.

...

Şu karşı ki bayırda verdim kuzuyu kurda

Kimsesizlik şiirinin ilk mısrasında ise şu şekilde görülmektedir:

Yıllardır ki bir kılıcım kapalı kında

Enginde Hatıralar'da ikinci dördlüğün ilk iki mısrasında;

Kimi solgun sarışın, kimi ak, kimi kara,

Kiminin arkasından görünüyor Ankara

görüldürken *Esir İstanbul*'a şiirinde şu dizelerde dikkati çeker:

Dönüyorken duyduk seni daha yakından

Baharda Tabiat adlı eserde ilk dördlüğün son mısrasında;

Kırda kuzuların kulağı seste

şeklinde ve *Kara Gün Yaşları*'nda;

...

Kopmadı milletin kanadı kolu

mısralarında karşımıza çıkar. K konsonantının dikkat çektiği bir başka eser de *Seneler* şiirinin ikinci dördlüğündeki mısralardır:

Beni dertlerimle bırakarak tek

Kurudu saksımda yegâne çiçek

Güz şiirinde ise bu ses, fazla görülme de yine de '*Kayalar daha katı*' mısrasında kendini göstermektedir. *Zaman İçinde*' de;

...

Ama, kalbim duracak

Kapanacakmış ağzım

mısralarında karşımıza çıkan k konsonant tekrarı, *Hicret*'te ise ilk dördlüğün "*Karanlıkta kaçıyoruz, çoğalıyor korkumuz/Umulmadık bir felaket geçiriyor ordumuz*"

mısralarında göze çarparken, *Dadaş* şiirinin son kıtasında ‘*Kurtulan kahpece pusu kurandı*’ dizesiyle yerini alır. *Ölmüş Nişanlıya*’da ise “*Artık adı kalanlara karıştın*” mısrasında görülmektedir.

Kemalettin Kamu’nun fazla başvurmadığı bir aliterasyon olan l konsonant tekrarı, yalnızca beş eserde yer alır. Bunlardan ilki *İrşad* şiirinin ikinci dörtlüğündeki yinelemedir:

*Sevgilim her insan doğarken ağlar,
Çiçeklerle açar, sularla çağlar,
Rehgüzarı olur bahçeler, bağlar,
Nihayet isimsiz bir mezar olur.*

Kimşesizlik’in ilk kıtasında gördüğümüz l sesi, ‘*Yıllardır ki bir kılıcım kapalı kında*’ mısrasında yine dikkat çekici biçimde tekrarlanmıştır. *Lale Devri İçin* adlı eserde ise son dörtlüğündeki ilk iki dizede kendini gösterir:

*İsmi var billur bileklerden taşan halhalların,
Sîm omuzlardan atılmış ince lâhur şalların*

Piyer Loti’ye adlı eserin birkaç mısrasında bu sesin ağırlığı göze çarpar:

Hilâlin siyahlar giydiği günler

...

Kâbesi elinden alınanlara

...

Bizimle ağladın, bizimle güldün

Son olarak *Sen Benim Olamazsın*’da gördüğümüz bu ses tekrarı, oldukça sık verilmiştir:

...

Demişsin ki: sevgilim olacak delikanlı

Benden daha sevimli, daha güzel olmalı...

Kamu’nun üzerinde durduğu başka bir konsonant da m sesidir. *Ana Vatan Şairi*’nin ilk bölümünde;

...

Bir dakika düşünmedim

Gönlümden başka imam

mısralarında göze çarpan m harfi, daha belirgin biçimde *İzmir Yollarında* adlı eserde karşımıza çıkar:

Belki sana son

*Sözlerimi yazmadan,
Gözlerim kapanacak.*

...

*Anne için yanacak
Mektubum okunurken.
Lakin ölümün eli
Alnıma dokunurken,
Beliren bir emeli
Çok görme bana sakın.*

M konsonantı, *İzmir'e Tahassür*'ün son bölümünde de görülür:

*Bir çetin bilmece sorsam Paşa'dan,
Söylemem memleket bağışlamadan,
Mutlaka İzmir'i isterim anne!*

Feragat adlı şiirin ikinci dördlüğünde;

*Beka membaından içerken atın,
Yüzüne bakmadın ab-ı hayatın,
Saadet mal olsa almazdın satın,
Acıma beyhude bahtına yiğit!*

şeklinde karşımıza çıkan m sesi, *Kış*'ta '*Her masalı bir fırtına bırakır yarım/Ah o zaman bilmezsiniz ne hatırlarım*' dizelerinde de tekrarlanır. *Tuna* şiirinin son iki mısrasında ise daha belirgindir:

*Babamın kanından damlalar mı var?
İçtim kana kana içtim Tuna'dan.*

Ürperme adlı şiirinin tamamında bu aliterasyonun yoğunluğu dikkat çekmektedir:

...

*Merdiven başında gidip gelmeler,
Bana getirmeyin ölümden haber...
Ne kızım arkamda, ne de var karım!
Savdım samanımı, sattım sapımı;
Dişim tırnağımla kurudum yapımı...
Vurma pencereme, çalma kapımı,
En güzel eserim kalacak yarım!*

*Daha yazmadım onu,
Yazmaya takatim yok...
Her mısrası bir alev,
Her kafiyesi bir ok!*

Zamanın İçinde'de 'Ama kalbim duracak/ Kapanacakmış ağzım' mısrasında görülen aliterasyon, Umut şiirinin ilk kıtasında sıkça kullanılmıştır:

*Bir umut meltemi dağıtır tasa,
Bir umut gölgesi karşı kor yasa,
Kim açar bağrını umutlanmasa
Yazın yağmuruna, kışın karına.*

Memiş'ten Güllü'ye adlı eserde ilk üç ile beş ve altıncı dörtlükte bu konsonanta rastlamaktayız:

*Saldığın mektubu sevinçle aldım,
Şükrettim Allah'a pek çok sevgilim;
Okudum, kokladım bir zaman daldım
Tatlı hülyalara o dem sevgilim.
Yakıyor bağrımı hasretin gülüm,
Koymuyor gelmeye yaralı gönlüm.
Kudurmuş Yunanlı saçıyor ölüm,
Kurtarmak elzemdir yurdu sevgilim.*

*Sevgilim anarım nazlı adını,
Getirir aklıma ülker yâdını,
Derim ki Allah'ım ger kanadını,
Ermesin bir ziyan yurda sevgilim.*

...

*Ant içtim sevgilim mahmur gözüne,
Yakarım dünyayı tek bir sözüne,
Bakamam elbette o gül yüzüne,
Boğmazsam düşmanı kanda sevgilim.*

*Değemez eline düşmanın eli,
Boğacak dünyayı kanımın seli,*

*Yunanlı kudurmuş, ya olmuş deli,
Kazıyor mezarın derin sevgilim.*

Bir *İhtiyar* adlı şiirinin “*Bu benim oğlum ama, hangisi?*” mısrasında görülen m sesi, *İzmir*’de “*Bilmem güzel İzmir sana layık mı bu matem?*” ile *Hicret Akşamları* eserinin “*Emer nesim ile mühtez muhit-i namahdud*”; *Gurbette Renkler* şiirinde “*Mavi: Marmara’dan, mor Akdeniz’dan*” dizelerinde de karşımıza çıkmaktadır. *İnkılaba Doğru*’da ise ikinci dördlükteki şu mısralarda dikkat çeker:

*Dinlenmesi mümkün değil medeniyetin
İntizara tahammülü yok ruhumuzun*

Son Niyaz’ın son dördlükteki “*Hicran yamaçlarındaki mermer mezarımı*” mısrasında bu aliterasyonun ağırlığı ortadadır.

Kamu’nun en fazla kullandığı aliterasyonlardan biri olan n sesi ise *İrşad* adlı şiirin son kıtasının bütününde dikkat çeker:

*Sevgilim senin de geçer zamanın,
Ne şöhretin kalır ne hüsn-ü ânın,
Böyledir kanunu kahpe dünyanın,
Dört mevsim içinde bir bahar olur!*

Esir İstanbul’a isimli eserde ise ikinci bölümün ilk iki mısrasında yer almaktadır:

*Tek zülfünü yabancılar örmesin diye
Döndü cennet Anadolu bir iniltiye*

N’oldu şiirinin tamamında n konsonantının ağırlığı dikkat çekmektedir:

*Bakışın duruldu, gülüşün soldu,
N’oldu?
Ne senin üstünde güreledi gökler,
Ne benim altımda dalgalandı yer.
Hangi el bahçende gülleri yoldu?
N’oldu?*

Bu konsonantın yoğun bir biçimde kendini gösterdiği şiirlerden biri de *İstiklal Ordusu Şehitlerine* adlı eserdir. İlk ve ikinci bölümde göze çarpan bu sesin tekrarı, genellikle sözcüklerin son hecelerinde yer almıştır:

*Düne kadar en akur ölümlere güldünüz
Bugün bütün milletin gönlüne gömüldünüz,
Rahat, rahat uyuyun son âşiyanızda!*

*Artık ne gözlerinde köye dönmek emeli,
Ne yaranızı saran ince bir kadın eli,
Belki arkanızda yok bir ağlayanınız da!*

Zafer'de de oldukça sık bir şekilde kullanılan aliterasyon, eserin her bölümünün ilk dizesinde karşımıza çıkar:

*Anneler dindiriniz gönlünüzün yasını
Düşman kanıyla sildik palamızın pasını
...
Anneler ağlamayın dönmeyenlerinize
...
Biz taze kanlarını hürriyete katan
Bir nesliz, ülkemizde biziz yegâne sultan
Tan yeri nur alıyor muzaffer alnımızdan*

Bu sesin görüldüğü bir başka şiir de *Tek Adam*'dır. “*Sırrı yok aynaların/Ve sen aralarında/Gibisin yokla varın*” dizelerinde n konsonantının tekrarını görmekteyiz. *Zaman İçinde* adlı şiirde ise “*Ve bu harabezarın/Yanı başında yarın*” mısralarıyla karşımız çıkar. N konsonantı *Atama Ağıt*'ta ilk kıtanın son iki dizesinde yer alır:

*Düşün dudakların en incisini
Yüzün tuncunu ver benizlerin*

N sesi, *Memiş'ten Güllü*'ye isimli eserde “*Sevgilim anarım nazlı adını/Getirir aklıma ülker yadını*” ve *Hicret Akşamları* şiirindeki “*Yavaş yavaş gecenin esneyen nefeslerini*” mısralarında da tekrar edilmiştir.

Kemalettin Kamu'nun şiirlerinin sadece iki tanesinde görülen r konsonantı *Bingöl Çobanları*'nda iki yerde görülür.

*...
Kırlara açılırız çingiraklarımızla;
Kırlarda buluşuruz kızımız, karımızla.
...
Dolaştırıp dururuz aynı daüssılayı
Her adım uyandırır ayrı bir hatırayı.*

Piyer Loti'ye de ise şiirin ilk mısrasında bu aliterasyona rastlamaktayız:

Şarkta matem vardı, garbda düğünler

Türk'ün İlahisi adlı eserde 'Ne ses veren sesimize' mısrasında dikkat çeken s konsonant tekrarı ise *İzmir Yollarında* şiirinin belli bir bölümde göze çarpar:

*Ey genç gecelerinde
Beşiğimi bekleyen!
Ediyorum emanet
Seni Anadolu'ya!
Sütünden emeğinden
Ne verdinse helal et.
Söyle Hacer'e o da
Hakkını helal etsin
Gönülcüğü dilerse
Başka birine gitsin..*

Gurbet Gecelerinde isimli eserin ilk iki mısrasında da bu konsonanta rastlamaktayız:

*Bekçisiyim bu serin
Ve siyah gecelerin*

Son (Havada Esen) adlı şiirde ilk üç ve son iki dizede göze çarpar:

*Vuruldum nesine bilmem ki nasıl?
Üç yıl tapındım da ona muttasıl,
Bilmem ahengini hala sesinin!
...
Öldü, sanıyorum sulara sesi,
Rüzgarda kokusu var nefesinin!*

Baharda Tabiat şiirinin son dört mısrasında yine bu sesle karşılaşırız:

*Sekiz on yaşında çocuğa sorsan
Sayar bin vasfını ki nefeste.
Ve şair en taze eseri için
Ezeli sesinde duyuyor beste.*

S aliterasyonunun belirgin haline *Bir Bahar Akşamı* adlı eserde rastlamaktayız:

*Bağıma siniyor gün dalgaların;
Suların sırması beni de sarın!*

Bu ses, *Sen Benim Olamazsın*'da son dört dizede yinelenir:

*Çünkü ben sarışınım
Sense daha beyazsın*

*Ben ezelden seninim
Sen benim olmazsın*

Tek Adam şiirinde de bu aliterasyonu görmekteyiz:

*Sırrı yok aynaların,
Ve sen aralarında
Gibisin yokla varın.*

Ürperme adlı eserin üçüncü bölümün başındaki “*Savdım samanımı, sattım sapımı*” dizesinde görülen aliterasyon, *Zaman İçinde* şiirindeki iki mısra da kullanılmıştır:

*Sesini eserimin
Son beyti sanıyorum...*

Bu sesin tekrarı *Sınırdan Sular*'daki ilk iki mısra da yer almaktadır:

*Ne o? Dur diyen mi, yol kesen mi var?
Kim bu silahlılar? Kimin bu sular?*

Atama Ağıt şiirinin “*Sırma sarısını yay saçlarına*” ve “*Sezinin sağlamı, duyunun sağı*” dizelerinde gördüğümüz bu konsonant, *İzmir*'de “*Sen her şeyimizsin bizim, ey eski ve şanlı*” ve isimsiz bir şiirin “*Esiyor üstümde ölüm korkusu*” mısrasında kendini göstermektedir. *Son Niyaz*'da “*Terk et –o, sence sıtmalı- sevda diyarını*” dizesinde de ilgi çeken aliterasyon, *Kamu*'nun isimsiz bir şiirinin ilk iki mısrasında oldukça belirgin bir biçimde görülmektedir:

*...Ses yok... Sarışın dağların üstünde nesimin
Seyyal ve serin elleri titretti soğuktan*

Şam adlı şiirde “*Alnından öpen sıtmalı samlarla mı soldu*” dizesinde yer alan aliterasyon, *Kamu*'nun bir başka isimsiz şiirinin son mısrasında çok belirgindir:

Nisyanla yanan sine söner sanmayınız da

Son olarak *Hicret Akşamları*'nın dördüncü dizesinde bu sesin tekrarıyla karşılaşmaktayız:

Esmer sehabeler ile sen ağla daima!

Kamu'nun en az kullandığı t konsonant tekrarı yalnızca isimsiz bir eserde görülmektedir:

Takdir ediversin nasıl isterse tecelli

Y konsonant tekrarını ise yalnızca birkaç eserde görmekteyiz. Bunlardan ilki *Bingöl Çobanları* şiirinde şu mısra da yer alır:

Her adım uyandırır ayrı bir hatrayı

Yurda Dönüş'te ise “*Yolum yaklaşıyor artık yuvama*” dizesinde dikkatimizi çeker. *Söğüt* adlı eserde;

Yazın şemsiyesin yaşlıya gence

mısrasında y sesinin yinelendiği göze çarpmaktadır.

Hicret Akşamları adlı şiirde ise ilk dördlüğün ikinci dizesinde görülür:

Yakar yavaş yavaş artık semâ-yı hüznalûd

Aynı aliterasyon, Kemalettin Kamu'nun isimsiz bir şiirinde ise oldukça belirgin bir biçimde karşımıza çıkar:

Yaşama aşkıyla yanıyor benim

Şairin bir başka isimsiz eserinde ise hemen ilk mısradaki dikkat çeker:

Zulmetten uzakken leke yok ayınızda

Bu ses tekrarı son olarak *Şam*'da “*Yadın ebediyen yakacak bizleri*” mısrasında yer alır.

Kemalettin Kamu'nun fazla kullanmadığı bir başka konsonant da z'dir. Bu sesin de sadece üç şiirde yinelendiğini görmekteyiz. *Bingöl Çobanları*'nda;

Kırlarda açılırız çingiraklarımızla

Kırlarda buluşuruz kızımız karımızla

mısralarında karşımıza çıkan bu aliterasyon, *Kış* adlı şiirde;

Pencereler boz çiçekli, çatılar beyaz,

Saçaklarda gizli gizli edilir niyaz.

dizelerinde kendini göstermektedir. *İzmir*'de ise daha belirgin bir biçimde yer alan z konsonantı şiirin ilk dördlüğünün ikinci mısrasında yer alır:

Yıllarca aziz annemizin zülfünü yolduk

2. Asonans

Genel bir tanımla şiirdeki vokal tekrarı olarak adlandırılan asonans, Kemalettin Kamu'nun eserlerinin ses yapısını oluşturan önemli bir unsurdur. Eserler incelendiğinde şairin en fazla “a” vokalini tekrarladığını görmekteyiz. Bununla birlikte çoğunlukla bu sesle kullanılan “ı” vokalinin yinelendiği de göze çarpmaktadır. Şairin “e, i, u, ve ü” seslerinin asonanslarını da kullandığı görülürken hiçbir eserinde “o ve ö” tekrarına rastlanmamıştır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Kemalettin Kamu'nun en fazla tekrar ettiği vokal “a”dır. Fakat dikkat çeken bir nokta var ki o da “a”nın kullanıldığı yerlerde “ı” vokalini de

çoğunlukla yer almış olmasıdır. Toplam otuz iki eserde görülen a vokali asonansı, bunların yirmi üçünde “ı” ile birlikte yer almıştır. Örneğin *Bingöl Çobanları*’nda:

...

*Kırlarda açılırız çingiraklarımızla
Kırlarda buluşuruz karımız kızımızla*

...

*Dolaştırıp dururuz aynı daüssılayı
Her adım uyandırır ayrı bir hatırayı*

mısralarıyla iki vokalin de birlikte yinlendiğini görmekteyiz. Şiirin devamında ise “a” tek başına tekrar edilmiştir:

...

*Gün biter, sürü yatar ve sararan bir ayla
Çoban hicranlarını basar bağına yayla*

...

*Uçan kuşları düşün, geçen kervanları an
Mademki kara bahtın adını koydu çoban*

Bu iki sesin yan yana tekrar edildiği bir başka eser de *Kimsesizlik* adlı şiidir. Şiirin muhtelif yerlerinde bu asonansı görmekteyiz. İlk olarak birinci kıtanın ilk mısrasında dikkati çeker:

*Yıllardır ki bir kılıcım kapalı kında
Yine bu kıtada devam eden mısralarda;
Muztaribim bu duvarın dış tarafında
Şefkatine inandığım biri var gibi*

şeklinde karşımıza çıkan bu yinelemeler, ikinci ve son kıtada da şu biçimde yer almaktadır:

*Sanıyorum saçlarımı okşuyor bir el,
Kıpırdamak istemiyor göz kapaklarım;
Yan odadan bir ince ses diyor gibi gel!
Ve hakikat bırakıyor hülyamı yarım.*

*Gözlerimde parıltısı bakır bir tasın,
Kulaklarım komşuların ayak sesinde.*

Ana Vatan Şairi adlı şiirde de belirgin bir şekilde yinelenen a ve ı vokalleri hemen ilk dizide kendini gösterir:

“Dün” denilen ak saçlıyı tanımam

Şiirin bir başka bölümünde ise aşağıdaki mısralarda yine bu tekrarı görmek mümkündür:

Ne mısır yıldızları

Ne Suriye kızları

Hepsi bana yabancı

İzmir Yollarında şiirinin dördüncü bölümünde;

Bırakın uyuyayım

İzmir kapılarında!

ve *Esir İstanbul’a* adlı eserin son kıtasının bütününde yine a ve ı vokallerinin birlikteliğini görürüz:

Kızlar, o gün elinize kınalar yakın,

Yapacağız Garbe doğru yeni bir akın;

O günkü, biz andırarak çağlayanları...

Kızlar, o gün elinize kınalar yakın

Ve susturun bizim için ağlayanları!

Bu asonansın bir kıtanın tamamında görüldüğü bir başka eser de *Feragat*'tir. Şiirin ikinci dördlüğünde açık bir şekilde bu yineleme göze çarpar:

Beka membaundan içerken atın,

Yüzüne bakmadın ab-ı hayatın,

Saadet mal olsa almazdın satın,

Acıma bahtına beyhude yiğit!

Pek belirgin ve sık olmasa da *Tek Adam* adlı şiirde “*Sırrı yok aynaların*” mısrası ile karşımıza çıkan a ve ı asonansı, *Teessür*'de kendini daha fazla gösterir:

...

Bırak dokunma ona biraz nazlansın,

Bırak onun da yarın saçları beyazlansın,

Buruşuklar bürüsün pembe yanaklarını,

Dudağımla okşarken başını aklarını.

Aynı belirginliğe *Tuna* adlı şiirin sondan bir önceki mısrasında da rastlamaktayız:

Babamın kanından damlalar mı var?

Zamanın İçinde'de ise;

...

Ve bu harâbezârın

Yanı başında yarın

Gülüyor acı acı

Değil bana yabancı

mısraları ile karşılaştığımız a ve ı tekrarı *Memiş'ten Güllü'ye* adlı şiirde de üçüncü kıtanın ilk iki dizesinde kullanılmıştır:

Sevgilim anarım nazlı adını

Getirir aklıma Ülker yâdını

Polatlı'da son mısralarda bu yinelemeyi buluruz:

Yendi salgınları yanı başında

“Atatürk” adını taşıyan atlı

Hava Yolcusuna adlı eserin ikinci dördlüğünde ise genel olarak böyle bir tekrarın hissettirildiğine tanık olmaktadır:

Motor gürültüsü olalı şarkın,

Ne can düşüncesi ne evin barkın.

Bayağı kartaldan odur ki farkın

Yuvan dağ başının üstünde değil.

Bir Çocuk'ta “*Babanı aldı vatan*”; *Benim Aşkım* adlı şiirde ise “*Aramıştır, aranmamıştır hiç*” mısralarında bu yinelemeleri görmek mümkündür. Kemalettin Kamu'nun iki isimsiz şiirinde de a ve ı sesinin tekrarlandığını görmekteyiz. birincisinde “*Akşamla sarılmak çün açılmış kollar*” mısrasında yer alan bu sesler, diğerinde “*Yaşama aşkıyla yanıyor tenim*” dizesinde kendini göstermektedir. *Son Niyaz*'da iki farklı mısradaki yinelemeleri görmekteyiz:

Kanmam bu nazlanışlara, ver son kararını

...

Meczetme hiç hayatıma çılgın baharını

Hayata Serzeniş adlı eserin ikinci dördlükte bu seslerin yinelendiği dikkatimizi çekmektedir:

Bahtımın tacını yolmayacaktın

İnkılaba Doğru'da “*Muztaribiz kan kırmızı hatıralarla*” mısrasında karşımıza çıkan asonans, *Şam*'da ise “*Yapmıştı yanık bağrını: Elveda maktel!*” şeklinde kendini gösterir. *Ölmüş Nişanlıya* adlı eserin iki farklı dizesinde de bu seslere rastlamak mümkündür:

Boş bıraktın kollarımı nişanlım

...

Artık adı kalanlara karıştın

Bu iki vokalin birlikte kullanıldığı eserlerden başka “a”nın tek başına tekrarlandığı şiirler de şöyledir:

Her gün kararan bahtına ağlarken ezanlar

(Erzurum)

Döndü yayladakiler

Erdi dağlarda batı,

Ovalar daha geniş

Kayalar daha katı...

(Güz)

Bugün boynu bükük bayrağımızı

Ağlaya, ağlaya sardık siyaha;

Lanet, saçlarından tarağımızı

Ayırmak isteyen alçak silaha.

...

Bugün matemle ey aziz ana

Sardık siyahlara bayrağımızı;

Şüphesiz yarın da boyarız kana

Denizlerimizi, toprağımızı!

(Kara Gün Yaşları)

Gurbet o kadar acı

Ki ne varsa içimde,

Hepsi bana yabancı

Hepsi başka biçimde!

(Gurbet)

Havada bahar eser
(Yaz)

Nisyanla yanan sine söner sanmayınız da
(İsimsiz Bir Şiir)

Şarkta matem vardı, garbda düğünler
(Piyer Loti'ye)

Arzın bütün melaline şefkatli bir penah
(Tevfik Fikret'in Büyük Ruhuna)

Arkamızda bırakarak tarihimizi
(İnkılabı Doğru)

Kemalettin Kamu'nun "a ve ı" dan sonra şiirlerinde en fazla yer verdiği vokal "e"dir. *Gurbet* şiirinin ilk kıtası dışında neredeyse tamamında bu yinelemeyi görmekteyiz:

*Eriyorum git gide,
Elveda her ümide,
Gurbet benliğimi de
Bitirmiş bir biçimde!*

*Ne arzum, ne emelim,
Yaralanmış bir elim,
Ben gurbette değilim,
Gurbet benim içimde!*

Ana Vatan Şairi'nde bu asonansın "Çimen, çiçek, kelebek" olmak üzere tek bir mısradaki kullanıldığı fark edilmektedir. Kamu, *İzmir Yollarında* adlı şiirin muhtelif yerlerinde bu vokalin tekrarına başvurmuştur:

...
*Mademki gün gelecek,
Herkes aynı meleğin
Önünde eğilecek.*

*Niçin o güne değin
Çan sesleri duyayım.*

...

*Ey genç gecelerinde
Beşiğimi bekleyen!
Ediyorum emanet
Seni Anadolu'ya!
Sütünden emeğinden
Ne verdinse helal et.*

Gurbet Gecelerinde adlı eserin ilk dörtlüğünde pek belirgin olmamakla birlikte bu asonansa rastlanılmaktadır:

*Bekçisiyim bu serin,
Ve siyah gecelerin;
Gurbetten daha derin
Bir yara yok içimde!*

Kitabe'nin son dörtlüğünün ilk dizesinde ise bu kez belirgin olarak karşımıza çıkar:

Ezelken mebdei, ebetken sonu

Siperde Akşam'ın ikinci kıtasının “*Ne haber gönderen ne beş on para*” mısrasında da dikkati çeken e vokal tekrarı, *Zaman İçinde* şiirinde de tek bir mısrada yer alır:

Sesini eserimin

Son beyti sanıyorum

Memiş'ten Güllü'ye adlı eserin altıncı kıtasındaki “*Değemez eline düşmanın eli*” dizesinde daha açık bir şekilde kendini gösteren bu yineleme, *Şarkı*'da “*Benliğimden nefret ettim hasretinden bıkmadım*” mısrasında da yer almıştır. İsimsiz şiirlerden birinde ise e vokalinin i sesi ile birlikte tekrarlandığını görmekteyiz:

Seyyal ve serin elleri titretti soğuktan

Bu iki sesin birlikte kullanıldığı bir başka eser olan *İnkılaba Doğru*'da “*Dinlenmesi mümkün değil medeniyetin*” dizesi dikkat çekicidir.

Son olarak *Akdeniz'den Geçerken* şiirinde “*Akşam pembeleşiyor bembeyaz tepelerde*” ile *Hicret Akşamları*'nda “*Yavaş yavaş gecenin esneyen nefesleri*” mısralarında e vokalinin yinelenildiği görülmektedir.

Kemalettin Kamu'nun çok fazla yer vermediği vokallerden biri olan “i” ise bir sıralamaya tabi olursa, e vokalinden sonra gelir. Yalnızca beş şiirde göze çarpan bu asonans, ünlü uyumu nedeniyle çoğunlukla e vokalinin olduğu mısralarda göze çarpar. İ vokal tekrarını *Dumlupınar Yolunda* adlı şiirin yalnızca bir dizesinde görürüz:

Siz de koşup gelirdiniz bilseniz eğer

Siperde Akşam'da ise ilk kıtanın ilk mısralarında karşımıza çıkar:

Akşam rüzgarları der ki Ali 'ye:

“Gözler ileriye, gönül geriye!”

Sanki köydekiler görünsün diye,

Tepeler alçalır dereeler dolar!

Zamanın İçinde şiirinde s konsonantı ve e vokaliyle birlikte yapılan tekrarlar dikkat çekmektedir:

Sesini eserimin

Son beyti sanıyorum

Hicret Akşamları şiirinde son bölümünde yer alan bir mısradaki i vokal tekrarının belirginliği dikkat çeker:

Diyor mu: “Sevgili indir ipekli perdeleri”

Şam adlı eserin “*Ey benzi uçuk annemizin incili taci*” mısrasında yerini alırken *Tevfik Fikret'in Büyük Ruhuna* şiirinde iki farklı dizelerde kullanılmıştır:

Heyhat!.. Ey necip ölü, kim, hangi bir kalem

...

Garb, iştiyâk-ı fikre açık bir ufuk... Ve sen

Piyer Loti'ye şiirinde de bu sesin tekrarına rastlanmaktadır:

Hilâlin siyahlar giydiği günler

Kamu'nun eserlerinde oldukça az kullandığı bir başka asonans olan u vokal tekrarı, yalnızca dört şiirde yer almıştır. Bu vokalin en belirgin tekrarlarından biri *Bingöl Çobanları*'nda;

Anlattı uzun uzun

Şehrin uğultusundan usanmış ruhumuzun

mısralarında karşımıza çıkmaktadır. *İstanbul Kızına* adlı eserin son dörtlüğünde

“*İçin dua dolu, gözlerin kuru*”; *Memiş'ten Güllü*'ye adlı eserde “*Yunanlı kudurmuş, ya olmuş deli*” dizesinde de bu vokal tekrarına rastlamaktayız. *Dadaş*'ta ise;

Kurtulan kahpece pusu kurandı

mısrasında görülür. Fakat *Takip* 'te son kıtanın ikinci dizesinde oldukça açık bir biçimde verilmiştir:

Buldum uyuşuk ruhumu yollar gibi ıssız

Ü vokal tekrarına ise *İzmir'e Tahassür* adlı şiirin üçüncü bölümünde;

Yeşil bir bahara büründü dağlar,

Bülbüllü bahçeler, üzümlü bağlar

dizelerinde rastlamaktayız. *İstiklal Ordusu Şehitlerine* isimli eserin daha ilk bölümünde ise oldukça belirgin bir “ü” asonansına rastlamaktayız:

Düne kadar en akur ölümlere güldünüz

Bugün bütün milletin kalbine gömüldünüz

Ü vokalin yinelendiği bir başka şiir olan *Güz* 'de son kıta bu açıdan dikkat çekicidir:

Başım avuçlarımda

Bir ağır külçe hüznün,

Düşüyor gözlerime

Çiğ taneleri güzün...

Zaman İçinde adlı şiirde,

Dün koyu gölgeleri

Üzüntülü bir ömrün...

mısralarında ve daha da belirgin bir şekilde eserin son kısımlarında görmekteyiz:

Ah, ey hülyalarımın

Aynası gibi dümdüz,

Bana gülümseyen yüz...

2. Redif

Şiirde yapıyı oluşturan önemli unsurlardan biri olan redif, kafiyeden sonra eş görevli ek veya sözcüklerin tekrarı olarak bilinir. Kemalettin Kamu da eserlerinde redife sıklıkla yer vermiş; onun şiir yapısına kattığı ahenk ve ritmden yararlanmıştı. Örneğin *Bingöl Çobanları* adlı şiirinde; **buraların-kayalarım/bizi-destimizi/çıngıraklarımızla-karımızla/daüssılayı-hatırayı/yediğinden-dediğinden/heyecanla-çobanla/dumanlarına-çobanlarına** olmak üzere yedi tane redife yer veren şair, *İzmir Yolları* 'nda ise on redif kullanmıştır.

...

Anne için yanacak,

*Mektubum okunurken.
Lakin ölümün eli
Alnıma dokunurken,
Beliren bir emeli
Çok görme bana sakın,
Ben tanrıya en yakın
Bir yola sapıyorum,
Milletimin uğrunda,
Türbemi yapıyorum.*

*Düşündüm huzurunda
Ebedi bir akşamın,
Düşündüm ki babamın
Dizi dibinde geçen
Yirmi iki seneden
Elimizde kalan ne?
Sorarım sana anne*

*Mademki gün gelecek,
Herkes aynı meleğin
Önünde eğilecek.
Niçin o güne değin
Çan sesleri duyayım.
Bugün de bir yarın da,
Bırakın uyuyayım
İzmir kapılarında!*

...

*Gecenin gündüzünü
Görmeden gidiyorum.
Ne beis var diyorum,
O günün seherinde
Senin ince yüzünü
Görüyor gibiyim ya.*

*Ey genç gecelerinde
Beşigimi bekleyen!*

...

*Söyle Hacer'e o da
Hakkını helal etsin
Gönülcüğü dilerse
Başka birine gitsin...*

*Ben ermeden murada
Ecel kırdı kolumu;
Artık beyhude yere
Beklemesin yolumu!*

Sayı bakımından en fazla redifi (on bir) *Atama Ağıt*'ta görmekteyiz. Şiirde sekizinci dördlük dışında her bölümün ikinci ve son dizesinde olmak üzere redif kullanıldığı dikkat çekmektedir. Tek farklılık dördüncü kıtada aynı redifin üçüncü mısradan da yer almış olmasıdır. Bu eserdeki redifler sırasıyla şöyledir:

Denizlerin/benizlerin

Dizlerin/çaresizlerin

Yanardağı/bayrağı

Sağı/Osmanlılığı/Ortaçağı

Avazesine/yelpazesine

Tazesine/cenazesine

Kurur/vurur

Burçlarındadır/uçlarındadır

Düşlerindedir/kuşlarındadır

Yaşı/arkadaşı

Taşı/başı

Türk'ün İlahisi'nde ilk iki dördlükteki redifler dikkat çekmektedir:

Sarmış matem boraları,

Saz benizli ovaları.

Boynu bükük yuvaları

Sen himaye et Yarabbi!

*Ne bir yazık diyen bize,
Ne ses veren sesimize,
Huzurunda geldik bize
Senden inayet **Yarabbi!***

İrşad adlı eserde her kıtanın son mısırda tekrarlanan ‘olur’ ile ilk dörtlükte yer alan güzelliğine/rengine redifleri dikkat çekmektedir. *Kimsesizlik*’te ise yalnızca birinci kıtada kullanılmış olan redifler göze çarpar:

*Yıllardır ki bir kılıcım kapalı kında,
Kimsesizlik yanımda dört duvar **gibi**;
Muztaribim bu duvarın dış tarafında,
Şefkatine inandığım biri var **gibi**.*

Kemalettin Kamu’nun *Ana Vatan Şairi, Büyük Gün, Çankaya, N’oldu, Güz, Yurda Dönüş, Söğüt, Ürperme ve Umut* adlı eserlerinde yalnızca bir defa redife yer verildiğini söyleyebiliriz. *Ana Vatan Şairi*’nde ikinci bölümde yer alan; “*Ne Mısır yıldızları/Ne Suriye kızları*” dizelerinde bir redifin kullanıldığını görmekteyiz. *Büyük Gün*’de “*döktü/söktü*”; *Çankaya* adlı eserde “*öter/tüter/yeter*”; *N’oldu*’da “*yoldu/n’oldu*”; *Güz* şiirinde “*tazeleri/cenazeleri*”; *Yurda Dönüş*’te “*bulutla/otla/notla*”; *Söğüt*’te “*kara/bahara/rüzgara*”; *Ürperme* adlı eserde “*sapımı/yapımı/kapımı*”; *Umut*’ta ise “*zarımı/varımı/yapraklarını*” rediflerinin kullanıldığı görülmektedir.

İzmir’e Tahassür’de her dörtlük sonunda tekrarlanan “anne” ile üç, dört ve beşinci kıtada yer alan şu redifler dikkat çekmektedir:

*Yeşil bir bahara büründü dağlar,
Bülbüllü bahçeler, üzümlü bağlar
Kimlerin işine yarıyor **anne!***

*O bağlar nerede, bahçeler nerde?
Her akşam güneşin battığı yerde
Gözlerim İzmir’i arıyor **anne!***

*Şimdi bir kuş olsam, kanadım olsa,
İzmir’e giden yol eğer bu yolsa
Bir başıma bile giderim **anne!***

Sevgili İzmir'e adlı eserde her kıta sonunda kullanılan “-lara” ile ikinci dördlükteki redif aşağıdaki biçimde yer almıştır:

*İnan bu mateme, bu gözyaşına,
Ezelden meftunuz hilal kaşına,
Allah lanet etsin altın başına
Yabancı bir çelenk arayanlara!*

Kitabe'de ise “-di aşkım” redifi her kıta sonunda tekrar edilmiş ve yine her dördlükte farklı bir redife yer verilmiştir:

*Hasretle hemşire, gamla yoldaştı;
Kalbimde çarpıntı, gözümde yaştı;
Yıllarca göğsüme sığmadı taştı,
Yıllarca ne durdu, ne dindi aşkım!*

*Ne bir gülü vardı, ne gülizarı,
Ne beni avutan bir bergüzarı...
Gönlümden ibaret kaldı mezarı,
Anlayın ne kadar hazindi aşkım!*

*Ezelken mebdei, ebetken sonu
Bir fani peşinde kaybettim onu...
O zaman anladım ne olduğunu:
Rabbini arayan bir dindi aşkım!*

Enginde Hatıralar'da her kıta sonunda tekrarlanan “hatıralar” redifinin yanı sıra ilk dördlükte yer alan şu redifler dikkat çekmektedir:

*Enginde gün batıyor suların süsü gibi,
Sular öyle temiz ki annemin yüzü gibi,
Yeni gurbete çıkmış bir kalp öksüzü gibi
Başucumda en uzak, en yakın hatıralar.*

Esir İstanbul'a adlı eserde ilk kıtada geçen “gönüllerimiz/şaheserimiz”, “Gelibolu'da/Anadolu'da” ve son dördlükte yer alan “çağlayanları/ağlayanları” redifleri kullanılmıştır. Bu şiirde dikkat çeken bir özellik de her dördlükte bir mısranın nakarat olarak kullanılmış olmasıdır. *İstanbul Kızına*'da ise redife

“çağlamadınsa/bağlamadınsa/ağlamadınsa” olmak üzere her kıta sonunda yer verildiğini görmekteyiz.

Gurbette Renkler'de kullanılan redifler ise şöyledir:

*Bu renk aleminde ne yok ki bizden,
Mavi: Marmara'dan, mor: Akdeniz'den!
Yeşil: bir köşedir bana Bursa'dan,
Kara: Erciyes'in yarıları gibi,
Sarıda gözü var Uzunyayla'nın,
Beyaz: Erzurum'un karları gibi!*

Bahtiyarlık adlı eserde ise her dörtlük sonunda yer alan “-ine geçti” redifi ile iki kıtada kullanılan redifler şunlardır:

*Dün bir tebessümdü yar dudağında,
Şimdi bir hanım kız gelin çağında,
Çırpınıp duruyor daim ağında
Gönül ki zülfinün teline geçti.
...
Ne sordu niyeti, ne saydı andı,
Ne yar yüreğinin korunda yandı.
Başının üstünde döndü dolandı
Altın kemer oldu beline geçti.*

Kara Gün Yaşları'nda bir kıta dışında hepsinde redife yer verildiğini görmekteyiz:

*Bugün boynu bükük bayrağımızı
Ağlaya, ağlaya sardık siyaha;
Lanet, saçlarından tarağımızı
Ayırmak isteyen alçak silaha!*

*...
Ahd-ü peyman ettik biz çıkmamaya,
İstanbul'umuzdan İzmir'imizden!
Billah bir araya gelse de dünya
Ayırmaz bizi birbirimizden!*

Bugün matemle ey aziz ana

*Sardık siyaha bayrağımızı;
Şüphesiz yarın da boyarız kana
Denizlerimizi, toprağımızı!*

Seneler adlı şiirde ise her kıtanın sonunda tekrarlanan “-an seneler” redifiyle birlikte şunların kullanıldığını görmekteyiz:

*Başıma ak düştü geçen baharla,
Kalbim, kafam gibi örtülü karla,
Daha dün alevden bir anahtarla
Sizdiniz bu kalbi kuran **seneler!***

...

*Durmak istemezken gönül pasında,
Yine siz avutun onu yasında,
Siz iki aşına kalp arasında
Sıradağlar gibi **duran seneler!***

Bir Bahar Akşamı şiirindeki her iki kıtada da “-mek istiyorum” ile “-ıp” redifi kullanılmıştır. *İstiklal Ordusu Şehitlerine*’de ise ilk bölümde geçen “güldünüz/gömüldünüz” ve ikinci bölümde yer alan “eli/emeli” rediflerinin olduğu dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra yine her bölüm sonunda tekrarlanan bir “-ımızda” redifi de vardır.

Feragat’ta ise şu rediflerin kullanıldığı görülmektedir:

*Geçip karşısına sönen ateşin,
Boynunu bükmüşsün yok diye eşin,
Sakın bu gözyaşın bu ah edişin
Hiyanet olmasın bahtına **yiğit!***

...

*Sorana aşkının nihayetini,
Oku ilhamının son ayetini,
Gönlün geri dönmez feragatini
Değişme sultanlar tahtına **yiğit!***

Kamu’nun beşliklerden meydana getirdiği *Zafer* adlı şiirinin iki kıtasında redif kullandığı anlaşılmaktadır:

*Anneler dindiriniz gönlünüzün yasını,
Düşman kanıyla sildik palamızın pasını,*

*Yeniden çizmek için vatan haritasını
Kandan ve kıyametten bir sahneye çevirdik
Gökleri çatırdayan bir vatan parçasını.*

*Anneler ağlamayın dönmeyenlerinize,
Vatan katillerinin getirdik işte dize
Dumlupınar üstünde yol alırken denize,
Çöktü savletimizden düşmanla dolu dağlar,
Gökler genişleyerek Akdeniz geldi bize!*

Şairin serbest vezinle yazdığı *Sen Benim Olmazsın* şiirinde ise yalnızca iki redif göze çarpar:

*Dün yeni bir kederle göğsüme düştü başım
Sana karşı zaafımı sezen bir arkadaşım
Dedi ki:
“Bir gün büyükannesi okşayıp saçlarını,
Müjdelemiş kızına sultan olacağını...”*

Kamu'nun yine serbest vezinle yazdığı eserlerinden biri olan *Tek Adam* adlı eserinde de iki redif vardır:

*Sağır bir salonun aynalarında
Arama gözlerini,
Düşün ki ne duyacak var sözlerini,
Ne gülecek bir hayal engin bakışlarına.
Bakışın alev dolu,
Sırrı yok aynaların,
Ve sen aralarında
Gibisin yokla varın.*

Kış'ta ise dört redifin varlığı dikkat çeker:

*Diyorlar ki: Mevsimlerin en güzeli yazdır
Bence kışın yanakları daha beyazdır*

...

*Dokunmadan ellerinin serinliğine
Dalınamaz gözlerinin derinliğine*

...

*Yakın yerler uzaklaşır, uzaklar erir
Boş bahçeler kalbe soğuk bir hüznün verir*

...

*Kimisinin başı beyaz, beli büküktür,
Kimisine –her saniye- yeni bir yüküdür!*

İki kıtadan oluşan *Çığıltı*'da sonda tekrarlanan “-yor deniz” redifinin dışında şunlar da kullanılmıştır:

*Engin ses veriyor yel ıslığına,
Benziyor dalgaları bir kar çığına,
Çarparak bahçemin parmaklığına,
Üç gün üç gecedir çağlıyor deniz.*

Her kıta sonunda redif tekrarı yapılan bir başka şiir de *Siperde Akşam*'dır. Eserde “-ar” redifinin “dolar/yolar/dolar” sözcükleri ile her dördlük sonunda yinelenmesiyle birlikte ilk kıtadaki şu redifin varlığı dikkat çeker:

*Akşam rüzgarları der ki Ali'ye:
“Gözler ileriye, gönül geriye!..”
Sanki köydekiler görünsün diye,
Tepeler alçalır, dereler dolar!*

İki dördlük ve bir beyitten oluşan *Teessür* adlı eserde yer alan redifler ise şunlardır:

*Ne zaman o çapkının elini yakalasam,
Ne zaman onu تنها bir yerde ben arasam
Kaşlarını çatarak “Dokunma bana” diyor,
Ve sonra güle güle uzaklaşıp gidiyor.*

*Bırak dokunma ona biraz daha nazlansın,
Bırak onun da yarın saçları beyazlansın,
Buruşuklar bürüsün pembe yanaklarını,
Dudağımla okşarken başının aklarını.*

Uzun bir şiir olmasına rağmen fazla redif kullanılmayan *Zaman İçinde* şiirinde, “yakını/tiktakını”, “kuyu gibi/suyu gibi” ve “tanıyorum/sanıyorum” ifadeleri yer alır. Kemalettin Kamu, *Hicret*'te ise beş redif oluşturmuştur:

*Allah'ım ne bunaltıcı, ne boğucu bir gece...
Gözlerimiz bulandı arabaya binince.*

*Karanlıkta kaçıyoruz, çoğalıyor korkumuz,
Umulmadık bir felaket geçiriyor ordumuz.
Fakirleri yalın ayak, zenginleri atında,
Yollar uzun bir inilti yıldızların altında.*

...

*Bütün gece yol alırken tehlikeler içinde,
Ellerimi unutmuşum kardeşimin dizinde.
Arkamızda kayboluyor beldemizin bağları,
Arkamızda beyaz başlı Anadolu dağları
Sanki gece yolcuları gitmeyiniz, diyordu.
Arkamızda bizim gibi gurub eden bir ordu!
Arkamızda neler yok ki dokunmasın insana,
Viran bir köy önlerinde indik eski bir hana.*

Şairin üç kıtadan meydana getirdiği *Karadeniz* adlı şiirinde de kullanılan redif dışında bir de dörtlük sonlarında tekrarlanan “-si **deniz**” redifi bulunmaktadır:

*Göklere aynasın, bulutlar senin,
Bir ufak meltemle ürperir tenin,
Fırtına, türküsü enginlerinin,
Köpük sularının perisi **deniz**.*

*Gemiler görünmez dalga çığında,
Bir hınç uğultusu var çığlığında,
Duru sabahların gün ışığında
Serili bir kaplan derisi **deniz**.*

Şairin aynı redifi kullandığı bir başka şiir de *Ölmüş Nişanlıya*'dır. Eserin ilk dörtlüğünde –**ında** redifine rastlarken eserin diğer tekrarlarının da dikkat çektiği gözlenmektedir:

*Beklemedin beni pınar başında;
Adın da yok mezarının taşında,
Gurbet elde yirmi iki yaşında
Boş bıraktın kollarımı **nişanlım!***

Sanki kara talimle yarıştın,

*Sevmediğin gecelerle barıştın!
Artık adı kalanlara karıştın,
Kim beklesin yollarımı nişanlım!*

Kemalettin Kamu'nun en fazla redif kullandığı eserlerinden biri de *Memiş'ten Güllü'*ye adlı şiiridir. On kıtadan oluşan eserde toplam altı tane redif kullanılmıştır. Bunun dışında her dörtlük sonunda yinelenen “**sevgilim**” redifini de eklemek gerekir. Eserde yer alan redifler buldukları kıtalara göre şöyledir:

*Saldığın mektubu sevinçle aldım,
Şükrettim Allah'a pek çok sevgilim;
Okudum, kokladım, bir zaman daldım
Tatlı hülyalar o dem sevgilim.*

...

*Sevgilim anarım nazlı adını,
Getirir adını ülker yadını,
Derim ki Allah'ım ger kanadını,
Ermesin bir ziyan yurda sevgilim.*

*Yıldızlar selamım iletsin sana,
Bakar mısın acep bir an bu yana?
Saba yeli ile lütfedip bana,
Zülfün kokusunu gönder sevgilim.*

*And içtim sevgilim mahmur gözüne,
Yakarım dünyayı bir tek sözüne,
Bakamam elbette o gül yüzüne,
Boğmazsam düşmanı kanda sevgilim.*

...

*Yunanlı yaptığı bu işten korksun,
Yurduma saldığı ateşten korksun,
Kralı Kostı, o gebeşten korksun,
Mahvetmek maksadı onun sevgilim.
İnan ki o ateş dünyayı yakar,
İslam'ın gözünde şimşekler çakar,*

*Dereler, ırmaklar kızıl kan akar,
Kalamaz yurdumda Yunan sevgilim.*

Şairin *Şam* adlı eserinde de çok sayıda redife yer verilmiştir. Şiirin çeşitli yerlerinde “-**dırdı dün akşam, -dım, -du, -ler,**” rediflerine rastlanmaktadır. *Piyer Loti*’ye de ise “-**ler, -lara, -lerinde,-ımızı**” gibi tekrarlar yapan şair, isimsiz bir şiirinde “-**tan, -lar,-dü**” rediflerine yer vermiştir. *Son Niyaz*’da **-ı** redifini dört mısra da yineleyen Kamu; *Yaz ve İntizar* adlı şiirlerinde **-dan** redifini kullanmayı tercih etmiştir. *İnkılaba Doğru*’da **-ın**, isimsiz eserlerinden birinde **-sı** ve diğerinde **-danmayınız da** rediflerini kullanan şairin, *Dadaş* şiirinde yalnızca dörtlük sonlarında “-**aş**” redifini tekrarlanırken *Yeter ki*’de ise yine kıta sonlarında yinelenen “**yeter**” ile son dörtlükteki bir redife yer verdiği dikkat çekmektedir:

*Başım dizlerinde ebediyetin,
Çekerim cevrimini bütün gurbetin,
Bana gölgesini ver saadetin,
Bayramdan bayrama beni an yeter.*

Polatlı adlı eserin ilk kıtasında “kanatlı/katlı” ve son kıtasında “başında/aşında/yaşında”; *Onbaşı Taştan*’da ise “arkadaştan/Ayaş’tan” ile “sarana/tavana/meydana” redifleri dikkat çekmektedir. *Hava Yolcusuna* adlı eserde yine her kıta sonunda tekrarlanan “-**ının üstünde**” tekrarı ve “şarkın/barkın/farkın” redifleri kullanılmıştır. *Akdeniz’den Geçerken*’de dörtlüklerin sonunda yer alan “Toros’**un**/Barbaros’**un**/Rodos’**un**” sözcüklerindeki “-**un**” redifinin yanı sıra son dörtlükte yer alan “derimizi/gözlerimizi/bizi” redifleri bulunmaktadır.

Bir Genç Kadın Söylüyor şiirinde ise birden fazla redifin varlığı dikkat çekicidir:

...
*Yüzümü döndürmez oldum ovaya;
Gökte savaşını söylüyor aya
Bulutlar öbek öbek...
Akşam bulutları, allı yeşilli,
Der gibi: -Bekleme duvağı telli,
O dönmeyecek!*

*Sen vereli şakımanı ırmağa,
Çıkmaz oldum artık bağa!*

Uçan kuşta süzülüşün,

Açan gülde gülüşün

Yapraklarda dökülüşün...

Toprağa!

Bir *İhtiyar*'da kullanılanlar, “**yarasıyım/babasıyım**” ve “ölen **mi**/gömülen **mi**/bilinmeyen **mi**” iken *Hicret Akşamları*'nda ise “fenerlerini/nefeslerini” redifleridir. *Takip* adlı eserde de her dörtlük sonrası yer alan “**-tığı akşam**” ile üçüncü kıtada geçen “**bakındı/sakındı/yakındı**” redifleri göze çarpmaktadır. Şairin sıkça redif kullandığı şiirlerden biri olan *Benim Aşkım*'da son kıta dışındaki tüm bölümlerde bu tekrarlara rastlamak mümkündür:

*Benim aşkım değil, o her dalda,
Yuva yapmış zavallı kuşlardan.
Belki bilmez henüz nedir seveda,
Anlamaz pek iniş, yokuşlardan.*

*Benim aşkım sevimli bir baştır,
Zannedersen taranmamıştır hiç;
Benim aşkım benimle yoldaştır,
Aramıştır, aranmamıştır hiç.*

*Benim aşkım benim kadar şakrak,
Bir çocuktur kolay kolay kanmaz,
Kelebeklerden incedir ancak
Her vefasız ziya için yanmaz.*

Kemalettin Kamu'nun dörtlükler sonunda aynı rediflere yer verdiği şiirlerden biri, aruz vezniyle yazdığı *Lale Devri İçin* adlı eseridir. Ayrıca şiirin ikinci ve son dörtlüğünde *Sazlar, udlar, şarkılar, neyler, dökülmüş bâdeler,*
Birbirinden bûse istirham eden dildâdeler,
Dembedem dilşad olan saki-misal üftâdeler
Susmuş artık, eski şen, gümrah taninler kalmamış.

...

*İsmi var billûr bileklerden taşan halhalların,
Sîm omuzlardan atılmış ince lâhûr şalların,*

Aşk-ü sevda nakleden ziynetfezâ sandalların

*Sînesinde hiçkırın çıplak eninler **kalmamış!***

de rediflerin olduğunu görmekteyiz:

Erzurum **adlı** eserinde de şairin ilk üç kıtada redife yer verdiğini görmek mümkündür:

Her gün kararan bahtına ağlarken ezanlar,

*Ey yâdı kalan sevgili yurdum seni **andım!***

Bir lâhza silinmiş gibi göğsündeki kanlar,

*Üstünde gezen korkulu rüyaya **inandım.***

Affet bizi ey anne, şaşırđık kederinle,

Çöller gibi تنها kalamaz Hakk'a giden yol,

Bir Türk ilisin kal'aların, kubbelerinle,

Yok bûselerinden bizi mahrum edecek bir kol.

Donmak da saadet gibidir bizce kışından,

Mihrâbını sinende bulur yüksek alınlar;

Kuvvet ve hayat almak için bir bakışından,

Yollarda kalan, sensiz ölen yavruların var.

İzmir adlı eserde ilk dörtlüğün birinci ve üçüncü mısralarında “heyecanla/kanla” ile ikinci ve son mısralardaki “yolduk/kovulduk” rediflerinin kullanıldığı görülmektedir. İkinci kıtada ise yine ikinci ve son dizlerdeki “evimizde/matemlerimizde”; üçüncü kıtada “heyecanlı/şanlı” rediflerine yer verildiği dikkat çekmektedir. Son dörtlükte ise birinci ve üçüncü mısralarda “ezanlar/bağırınlar” ile ikinci ve son mısrasındaki “dağımızdan/bayrağımızdan” redifleri bulunmaktadır.

Hicret Akşamları II adlı eserde yer alan redifler şunlardır:

...

Ah ey semaların bize meçhul olan kızı.

Söndür nefeslerinle güneş, ay ve yıldızı!

Ah ey muhacir ağla, neden çıkmıyor sesin,

En canlı mümessili sensin bu sahnenin!

*Zira anan, baban, vatanın, her şeyin **senin***

*Çiğnendi pâ-y-i vahşeti altında **düşmenin.***

...

*Sîrende her ne varsa bugün hepsi ağlasın!
Hiçbir köşende ağlamayan kimse kalmasın.*

C. Edebi Sanatlar

En eski edebi türlerden biri olan şiir, hiç şüphesiz duyguların en iyi ifade bulduğu zeminlerden biridir. Şair, hislerini yazıya dökerken yalnızca kendisinin değil; okurunun da yaşamışlıklarına ışık tutar. Bunu yaparken de bazen salt kendi iç dünyasındaki yansımaları birer şifre gibi sözcüklerle kodlar; bazen de gelenekten faydalanarak ondan önceki şairlerden ilham alır. Bunun için -bir şiirin, şiir hüviyeti kazanması için- gerekli olan şey ise onu diğer edebi türlerden belli bir çizgiyle ayıran, ona diğerlerinden daha fazla estetik olma zorunluluğu katan edebi sanatların kullanılmasıdır.

Kemalettin Kamu da hemen her şair gibi eserlerini vücuda getirirken bu temel öğeden yararlanmış ve birçok edebi sanatı kullanmıştır. Onun en fazla kullandığı edebi sanatlar ise ‘teşbih/teşbih-i belîğ ve teşhis’dir. Bu iki sanat dışında özellikle istiare, tecahül-i arif, nidâ, mübalağa, tezat, cinas, mecaz-ı mürsel ve telmih de çeşitli şiirlerde karşımıza çıkar. Kamu’nun şiirlerinde geçen edebi sanatları şu şekilde ayırabiliriz:

1. Teşbih:

Bilindiği üzere teşbih sanatı, belli bir özellik bakımından zayıf olan öğeyi, güçlü öğeye benzetme sanatıdır. Sanatta benzeyen ve kendisine benzetilen olmak üzere iki öğe bulunuyorsa teşbih-i belîğ adını alır. Bu durumda benzetme edatı ve benzetme yönü sanatta yer almaz. Kemalettin Kamu’nun şiirlerinde sıkça karşımıza çıkan sanatlardan biri olan teşbihin, hemen her konuda kullanıldığını görmekteyiz. Örneğin, şair *Bingöl Çobanları*’nda

Bekçileri gibiyiz ebenced buraların

mısrasıyla çobanları bekçiye; *Gurbet Gecelerinde* ise gurbeti yaraya, kendini de bir içimde bitecek olan bir bâdeye benzetmiştir.

Gurbetten daha derin

Bir yara yok içimde!

...

Bir bâde gibi neden

Biteyim bir biçimde!

Kamu’nun teşbihin bütün öğelerini kullandığı, yani tam benzetmenin yer aldığı şiirlerden biri olan *Kimsesizlik*’te “*Kimsesizlik dört yanımda bir duvar gibi*” dizesinde benzeyen(kimsesizlik), kendisine benzetilen (duvar), benzetme yönü (dört yan) ve

benzetme edatı (gibi) vardır. Bir başka tam benzetmeye *Enginde Hatıralar* adlı eserde rastlamaktayız:

*Enginde gün battıyor suların süsü gibi
Sular öyle temiz ki annemin yüzü gibi*

Sen Benim Olamazsın da tam benzetmenin yer aldığı şiirlerden biridir:

Ey bir cariye gibi para ile satılan sen!
K. B. B. E. B. Yönü Benzeyen

Gurbette Renkler şiirinde olduğu gibi renkler şaire vatanın bir köşesini de hatırlatabilir:

*Kara: Erciyes'in karları gibi,
Sarıda gözü var Uzunyayla'nın
Beyaz: Erzurum'un karları gibi!*

Aynı şiirde 'tunç' da yanık bir yürüğe benzetilmiştir:

*Doğuda kırmızı, batıda turunç,
Yanık bir yürüğü andıran bu tunç*

Seneler şiirinde de iki farklı teşbihe rastlamaktayız. Birincisinde şair, saçındaki beyazları kara benzetirken, bir taraftan da kalbini kafasına benzeterek aynı anda imgeye de yer vermektedir:

*Başıma ak düştü geçen baharla
Kalbim, kafam gibi örtülü karla*

İkincisinde ise bu kez seneler, iki aşık kalbin arasına giren birer sıradağdır:

*Siz iki âşina kalp arasında
Sıradağlar gibi duran seneler!*

Şair, kimi şiirlerinde bu sanatı kullanırken kendisine de yer vermiştir:

*Yakamı, şapkamı bir yana atıp
Gün gibi sönmek istiyorum.
(Bir Bahar Akşamı)*

Odamda iki kardeş:

Biri dün, biri yarın...

Ve ben aralarında

Bir köprüyüm onların!..

(Zamanın İçinde/Teşbih-i Belig)

Ben de kuru bir yaprak

Gibi sizinleyim bak

(Bir Yolcuya)

Ben ki hala kanayan

Bir gönül yarasıyım

(Bir İhtiyar)

Bir nazlı güvercindi o, ben bir kuru yaprak

(Takip)

Benim aşkım sevimli bir baştır

...

Benim aşkım benim kadar şakrak

Bir çocuktur kolay kolay kanmaz

...

Benim aşkım bir buhran,

Bir ümittir, fakat değil hodbin,

Daha yok anlayan lisanından,

Henüz âyini olmayan bir din!

(Benim Aşkım)

Şiirlerine dikkatli bakıldığında Kemalettin Kamu'nun değişik benzetmeler yaptığı fark edilmektedir. Örneğin, şair *Çığlıt*'da deniz dalgalarını bir kar çığına; denizin sesini ise bir besteye benzetmiştir:

Beniyor dalgalar bir kar çığına

...

Bir insan yüreği saklı bu seste

Bu benim derdime uyan bir beste

Şairin, *Atama Ağıt* şiirinde de Atatürk ile ilgili yaptığı benzetmeler dikkat çekicidir:

Durgun bir denizi andırır dışı

İçi hiç sönmeyen bir yanardağı

Bir Genç Kadın Söylüyor'da ise sevgili tabiattaki bazı unsurlarla birlikte verilmeye çalışılmıştır:

Uçan kuşta süzülüşün,

Açan gülde gülüşün

Yapraklarda dökülüşün...

Toprağa!

Bingöl Çobanları 'nda şair, arzuyu yükseklik bakımından yıldızlara benzetmiştir:

Arzu, başlarımızdan yıldızlar gibi yüksek

Şair, *Tuna* şiirinde Tuna nehrinin yabancıların elinde olmasını cenazeye dönen bir düğün olarak görmektedir:

Başımın içinde uyanıyor dün

Sanki cenazeye dönen bir düğün

Bir başka dikkat çekici benzetmede *Ana Vatan Şairi* adlı şiirde yapılmıştır. Şair, bu şiirde gönlünden başka imam tanımadığını belirtmektedir:

Bir dakika düşünmedim

Gönlümden başka imam

Bir diğerini de *Akdeniz'den Geçerken*'de görmekteyiz:

Sesini dinliyorum sularda Barbaros'un!

Yukarıda da belirttiğimiz gibi şairin dikkat çekici teşbihleri bulunmaktadır; fakat bunun yanı sıra oldukça sıradan olanlarına da rastlamak mümkündür:

Bakamam elbette o gül yüzüne

...

Bu yurdu tarihler Türk diye yazar

Yarime yataktır, anama mezar

(Memiş'ten Güllü'ye/Teşbih-i Belîğ)

Kıyın yer yüzünün cenneti gibi

(Karadeniz)

Gözlerin dolu melâl

Yüzün ince bir hilâl...

(Bir Yolcuya)

Emelin ölçüsüz, cesaretin çok,

Sanki boşluklara atılmış bir ok.

(Hava Yolcusuna)

Sürmelenmiş gözler ahu, ince saçlar sırma tel

(Lâle Devri İçin)

Kemalettin Kamu, *Memiş'ten Güllü'ye* şiirinde ise Yunan askerlerini canlı bir varlığa benzeterek bu sanatı sıradan bir biçimde kullanmıştır:

Yunan'ı denize döker bu ordu

Dişini çabucak söker bu ordu

Şairin teşbih-i belîğ sanatına yer verdiği *İrşad* şiirinde “*Hayatın uzun bir intizar olur*” mısrasıyla bu kez sevgiliye seslenilerek hayat, uzun bir intizarla özdeşleştirilmiştir.

Kamu'nun teşbih-i belîğ'e yer verdiği diğer mısralar şunlardır:

*İnan bu mateme, bu göz yaşına,
Ezelden meftunuz hilâl kaşına,
Allah lânet etsin altın başına
Yabancı bir çelenk arayanlara!*

*Ne kadar ağlasak, sızlasak yeri,
Yaktın üzerine titreyenleri;
Sen de acımadın eskiden beri
Sırma saçlarını tarayanlara.*

(Sevgili İzmir'e)

*Hasretle hemşire, gamla yoldaştı
Kalbimde çarpıntı, gözümde yaştı
(Kitâbe)*

*Döndü cennet Anadolu bir iniltiye
(Esir İstanbul'a)*

*Yazın şemsiyesin yaşlıya gence
(Söğüt)*

*Göklere aynasın, bulutlar senin
(Karadeniz)*

2. İstiare:

“Edebiyatta taraflardan biri kaldırılmış teşbihe”⁸⁷ istiare denilmektedir. Bu yüzdendir ki kimi zaman bu sanat ile teşbih birbirine karıştırılır. Oysaki istiarede, “arada bir engel karine bulunmak kaydıyla, bir sözü, benzerlik ilgisiyle kendi manası dışında kullanmak”⁸⁸ amacı vardır. Eğretileme adıyla da bilinen bu sanatı, “iki nesne ya da kavram arasındaki benzerlik ilişkisine, benzer anlam özelliklerine dayanarak birinin adını diğerine aktarma olarak tanımlanabilir.”⁸⁹ İstiare “açık istiare” ve “kapalı istiare” olmak üzere ikiye ayrılır. Bu nedenle Kamu'nun şiirlerini bu başlıklar altında incelemek daha doğru olacaktır.

⁸⁷ Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, Enderun Kitabevi, İst., 1989, s. 154.

⁸⁸ Bilgegil, *a.g.e.*, s. 154.

⁸⁹ Osman Toklu, *Şiir Dili ve Çevirisi*, Akçağ Yay., Ank., 2003, s. 54.

a) **Açık İstiare:** Yalnızca kendisine benzetilenle yapılan istiare çeşidi olan açık istiare, Kamu'nun şiirlerinde sıkça kullanılmıştır. Vatan şairi olarak adlandırılan Kemalettin Kamu'nun bu konuyla ilgili istiarelerine sıkça rastlamaktayız. Örneğin; *Esir İstanbul'a* şiirinde vatan, 'zülfinün yabancılarca örülmesi istenmeyen bir sevgili' dir:

Tek zülfinü yabancılar örmesin diye

Döndü cennet Anadolu bir iniltiye

*Türk'ün İlahisi'*nde ise bağımsızlık altın bir taca benzetilir:

Her çehre bize yabancı,

Bari sen bir parça acı,

Süründürme altın tacı

Sen vikâye et Yarabbi!

Yine aynı şiirde “zafer” ile “sabah”, “işgal” ile “gece” sözcükleri özdeşleştirilmiştir:

Bir gün sabah olur diye,

Katlandık her işkenceye,

Bu felaketli geceye

Ver bir nihayet yarabbi!

Buna benzer bir başka açık istiare de *İzmir Yolları'nda* adlı şiirde görülmektedir:

Anne elveda artık

Şu iki, üç asırlık

Gecenin gündüzünü

Görmeden gidiyorum.

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı gibi Kamu için zafer; aydınlık, sabah gibi kavramlarla örtüşürken yurdun işgal altında olması ise felaketli, karanlık bir gece gibidir. Onun vatan konusundaki hassasiyetine bağlı olarak aynı benzetmeyi birçok eserinde tekrarladığına tanık olmaktayız. Yukarıdaki iki şiirden başka *İstanbul Kızına* adlı eserde de zafer kavramı yine benzer bir şekilde kullanılmıştır:

İçin dua dolu, gözlerin kuru

Bekle taline doğacak nuru

*Büyük Gün'*de saltanatla ilgili şu benzetme dikkat çekicidir:

Bayram et sevgili yurt,

Mahvoldu ebediyen

Dışına benim diyen,

İçini kemiren kurt.

Şiirin devamında şair, bu kez cumhuriyetle ilgili bir istiare yaparak onu bir fidana benzetmektedir:

Bu fidan beş senelik

Ve her tarafı çelik

Kara Gün Yaşları'nda ise bayrak, sevgiliye benzetilmiştir:

Lanet, saçlarından tarağımızı

Ayırmak isteyen alçak silaha!

İstiklal Ordusu Şehitlerine adlı eserde “*Rahat rahat uyuyun son âşiyanızda!*” mısrasıyla şehitlerin mezarı bir kuş yuvası gibi düşünülmüştür. Vatan ve onunla ilgili istiareler dışında çeşitli konularla ilgili olarak da bu sanatın kullanıldığını görmekteyiz. *İrşad*'da “*Dört mevsim içinde bir bahar olur!*” mısrasıyla insan ömrü mevsimlere benzetilmiştir ve bahar insanın gençliğiyle bütünleştirilmiştir. *N'oldu* şiirinin ilk dizesinde ise ilkinde su ve bakışın, ikincisinde gül ve gülüşün birbirine benzetilmesi olmak üzere iki defa bu sanata yer verildiğine tanık olmaktadır:

Bakışın duruldu, gülüşün soldu,

N'oldu?

Takip'te sevgilinin bakışı ruha akan bir su gibi düşünülmüştür:

Şen bir bakışın ruhuma ilk aktığı akşam!

b) Kapalı İstiare: Benzetme öğelerinden yalnızca benzeyenle yapılan kapalı istiare de Kemalettin Kamu'nun sıkça başvurduğu sanatlardan biridir. Onun birçok şiirinde kapalı istiaresinin yer aldığını görmekteyiz. Örneğin; *Bahtiyarlık* adlı eserde;

Çırpınıp duruyor daim ağında

...

Başının üstünde döndü dolandı

Altın kemer oldu beline geçti

mısralarında şairin gönlü kimi zaman bir balık gibi düşünülmüş, kimi zaman sevgilinin başı üstünde dönüp duran bir kuş ve bazen de yarın beline takılan altın bir kemer olarak karşılık bulmuştur. Bu sanata birkaç defa rastladığımız eserlerden biri olan *Büyük Gün*'de vatanın bahtı, ağaca; gelecek zafer günleri ise Güneş'e benzetilmiştir:

Bahtın bugün kurumuş

Yapraklarını döktü

Bugün, büyük yarının

İlk ışıkları söktü

İstiklal Ordusu Şehitlerine adlı eserde milletin gönlü şehitlerin mezarı olarak karşılık bulmuştur:

Bugün bütün milletin gönlüne gömüldünüz

Kara Gün Yaşları'nda kapalı istiare “*Kopmadı milletin kanadı kolu*” mısrasında kullanılmıştır. *İzmir Yollarında* şiirinde şair kendini bir evliya gibi düşünerek “*Milletimin uğrunda türbemi yapıyorum*” demiştir. Aynı sözcükle yapılan bir başka kapalı istiare de *Havada Esen*'de görülmektedir. şair bu defa sevgiliyi bir veli, evliya gibi düşünmüştür:

Öldü, bilmiyorum nerde türbesi

Buna benzer ilginç bir kullanım da *Dumlupınar Yolunda* adlı şiirde karşımıza çıkar. Şair bu kez hürriyeti bir ilaha benzetmiştir:

Bilseniz ki Dumlupınar önünde yarın

Âyini var hürriyete tapınanların!..

Son olarak Kamu'nun bu sanata *Atama Ağıt'ta* yer verdiğini görmekteyiz. şair, bu şiirinde ömrü bir yol olarak düşünmüştür:

En son durağına varmadan ömrün

3. Teşhis:

İnsan dışındaki varlıklara insan özelliklerinin verilmesi sanatı olan teşhis, Kamu'nun şiirlerinde en fazla kullanılan sanatlardan biridir. Şairin, özellikle cansız varlıklarla ilgili teşhisleri dikkat çekmektedir:

Bu tenha derelerin, bu vahşi kayaların

Görmediği gün yoktur sürü peşinde bizi

...

Her adım uyandırır ayrı bir hatırayı

...

Çoban hicranlarını basar bağrına yayla...

-Kuru bir yaprak gibi kalbini eline al,

Diye hıçkırır kaval

(Bingöl Çobanları)

Düşündüm huzurunda

Edebi bir akşamın

...

Ediyorum emanet

Seni Anadolu'ya

(İzmir Yollarında)

Şahit olmamıştı semalar bile

...

İnan bu mateme, bu göz yaşına

...

Yeşil dizlerini arayanlara

(Sevgili İzmir'e)

Koynunda gülleri var deste deste

(Baharda Tabiat)

Onu bu memleketin

Bağrına dikti gazi

(Büyük Gün)

Suların sırması, beni de sarın

...

Ürkek bir gölgeyi önüme katıp

Evime dönmek istiyorum.

(Bir Bahar Akşamı)

Yolum yaklaşıyor artık yuvama,

Gördüm her tarafı bürünmüş gama.

Köyümüz neşeden öksüzdü ama,

Bu kadar kederli değildi hiç de!

(Yurda Dönüş)

Dokunmadan ellerinin serinliğine,

Dalınamaz gözlerinin derinliğine.

Bazı tutar hırçınlığı bu vefasızın

(Kış)

Ey bu yolda sıralanan gazi tepeler

Siz de koşup gelirdiniz bilseniz eğer

(Dumlupınar Yolunda)

Engin ses veriyor yel ıslığına

(Çığıltı)

Akşam rüzgarları der ki Ali 'ye

...

Yıllarca gurbette çektiği çile

Canlanır yeniden gelerek dile

(Siperde Akşam)

Yorgun dallarını sallama söğüt

(Söğüt)

Arkamızda beyaz başlı Anadolu dağları

(Hicret)

Yıldızlar selamım iletsin sana

(Memiş'ten Güllü'ye)

Kıpırdamak istemiyor göz kapaklarım

(Kimsesizlik)

Eğiliyor bulutlar engine perde perde

(Akdeniz'den Geçerken)

Gökte savaşını söylüyor aya

Bulutlar öbek öbek...

Akşam bulutları allı, yeşilli,

Der gibi: -Bekleme duvağı telli,

O dönmeyecek!

(Bir Genç Kadın Söylüyor)

Aşk-ü sevdâ nakleden ziynetfezâ sandalların

Sînesinde hiçkırın çapkın eninler kalmamış

(Lâle Devri İçin)

Bir lahza silinmiş gibi göğsündeki kanlar

(Erzurum)

Varsın biraz yetim kasın ezanlar

(İzmir)

Emer nesim ile mühtez muhit-i namahdud

...

*Sükun içinde demin fevk-i aşiyani tavaf
Eden ve mersiyeler söyleyen şu leylekler*

(Hicret Akşamları)

*Ah ağla ey bu memleketin yine gölgesiz
Ufkuyla serbeser uyuyan dalgasız deniz!
Ey böyle kanlı sahneye şahit büyük sema*

(Hicret Akşamları II)

*Seneler şiirinde şair senelere seslenerek;
Durmak istemezken gönül pasında
Yine siz avutun onu yasında*

demektedir.

Kemalettin Kamu'nun "boynu bükük" deyimini ile ilgili farklı eserlerde teşhis sanatı yaptığı görülmektedir:

Boynu bükük yuvaları

(Türk'ün İlahisi)

Boynu bükük bayrağımızı

(Kara Gün Yaşları)

Boynu bükük adalar tanıyor bizi

(Akdeniz'den Geçerken)

Hiç bükme boynunu yakındır sabah

(Sevgili İzmir'e)

Kamu'nun soyut varlıklara insan özelliği verdiği şiirleri de vardır:

Mademki kara bahtın adını koydu çoban!

(Bingöl Çobanları)

Lakin ölümün eli

Alnıma dokunurken

...

Ecel kırdı kolumu

(İzmir Yollarında)

Birden eteğimi tutuyor yarın

(Bir Bahar Akşamı)

Başımın üstünde uyanıyor dün

(Tuna)

*Vurma pencereme, çalma kapımı,
En güzel eserim kalacak yarım!*

(Ürperme)

Gök uzak, yer uykuda

...

Ve bu harabezarın

Yanı başında yarın

Gülüyor acı acı...

Bu beyaz, temiz yüzün

Ziyneti olan hüznün...

Taze çizgilerini

Yakından tanıyorum,

Sesini eserimin

Son beyti sanıyorum

...

Ah ey hülyalarımın

Aynası gibi dümdüz

Bana gülümseyen yüz...

(Zamanın İçinde)

Okşar saçlarını ezelin eli

(Atama Ağıt)

İslam'ın gözünde şimşekler çakar

(Memiş'ten Güllü'ye)

Başım dizlerinde ebediyetin

(Yeter ki)

Kederli gözlere rehber olur ocaklarımız

(Hicret Akşamları)

Sırrı yok aynaların

(Tek Adam)

Şair, *Benim Aşkım* şiirinde “*Daha yok anlayan lisanından*” mısrasıyla aşkı kişileştirmiştir.

Şair, hayvanların kişileştirildiği mısralar da kullanmıştır:

Kuzular bize söyler yılların geçtiğini
(Bingöl Çobanları)

Meriç kıyılarında
Başını büktü atım...
Dur atım, sorgu gibi
Boynunda bükülüşün
Sapsarı Tuncaya bak,
Yeşil Tuna'yı düşün!

(Sınırdı Sular)

Beni uyandırmayın bırakın hatıralar

...

Beni bu bahr-i Muhit akşamında unutun
Engin muhayyilemden gizli bir köşe tutun

(Enginde Hatıralar)

4. Tezat:

Bingöl Çobanları'nda bu sanat “*Okuma yok, yazma yok, bilmeyiz eski yeni*” mısrasında görülür. *İrşad* adlı şiirin aşağıdaki dörtlüğünde ise tezat sanatının yoğun bir biçimde kullanıldığına tanık olmaktadır:

Sevgilim baksana bir yanda gülen,
Bir yanda gözünün yaşını silen,
Kimi benim gibi eriri derdinden,
Kimi senin gibi bahtiyar olur!

Ana Vatan Şairi'nde zamanla ilgili tezat yapılmıştır:

Dün denilen ak saçlıyı tanımam
Çocuğuyum yarının

Şair, *Kitabe*'de de bu sanatı zamanla ilgili sözcüklerle tekrarlar:

Ezelken mebdei ebetken sonu

Gurbette Renkler adlı eserinde ise “*Doğuda kırmızı, batıda turunç*” mısrasında görüldüğü gibi bu kez mekanlarla ilgili bir tezatlık söz konusudur. Yine aynı şekilde *N'oldu* şiirinde de mekan ön plandadır:

Ne senin üstünde güreledi gökler
Ne benim altımda dalgalandı yer

Kamu'nun tezat sanatına iki defa yer verdiği şiiri olan *Kış*'ta şu mısralar dikkat çekicidir:

*Diyorlar ki: Mevsimlerin en güzeli yazdır
Bence kışın yanakları daha beyazdır*

...

Yakın yerler uzaklaşır, uzaklar erir

Şair, *Siperde Akşam*'la bu defa bir askerin içindeki çelişki gözler önüne serilir:

*Akşam rüzgarları der ki Ali'ye
"Gözler ileriye, gönül geriye!.."*

Kamu'nun özellikle imge açısından oldukça zengin bir şiiri olan *Zaman İçinde* adlı eserinde birçok sanata da yer verilmiştir. Bunlardan biri de hem mekanla hem de zamanla ilgili yapılan aşağıdaki mısralarda geçen tezatlardır:

Gök uzak, yer uykuda...

...

Sesler hatırlatıyor

Bana uzak-yakını...

...

Odamda iki kardeş

Biri dün... Biri yarın

Bu sanatı *Dadaş*'ta "*Bilmem ki öldü mü, kaldı mı diri*", *Bir Genç Kadın Söylüyor*'da "*Gece gündüz aradım/Elimi tutan eli*", *Benim Aşkım* adlı eserde ise "*Anlamaz pek iniş, yokuşlardan*" mısralarında görmekteyiz.

5. Nidâ:

Kemalettin Kamu'nun en fazla yer verdiği nidâ sanatı "ey" sözcüğüyle yapılandır. Hatta bir şiirde defalarca tekrar ettiği için tekrar sanatına da dahil olabilecek "ey" nidâsı, *İzmir Yollarında*, *Dumlupınar Yolunda*, *Seneler*, *Zaman İçinde* ve *İzmir*'de birer defa söylenmiştir. Ancak *Kara Gün Yaşları*, *Sen Benim Olamazsın* ve *Takip*'te ikişer, *Erzurum*'da üç, *Hicret Akşamları*'nda ise dört defa yinelenmiştir. Şair, *Türk'ün İlahisi* adlı eserde ise diğerlerinden farklı olarak her dörtlüğün sonunda tekrarladığı "Yarabbi" nidâsını kullanmıştır.

6. Mecaz-ı Mürsel:

Günümüzde ad aktarması olarak adlandırılan mecaz-ı mürsel sanatı bilindiği üzere "bir sözün gerçek manasını düşünmeye bir engel bulunmak şartıyla, benzerlik

dışında tam bir ilgi yüzünden, kendi manası dışında kullanılmasına” denir.⁹⁰ Kemalettin Kamu’nun şiirlerinde fazla rastlamadığımız bu sanat, kullanıldığı zaman da sürekli karşılaşılan anlamlarla verilmiştir. İlk olarak *Gurbet* şiirinde karşılaştığımız mecaz-ı mürsel, şairin çok bilinen “*Gurbet o kadar acı ki*” mısrasında görülmektedir. *İrşat*’ta “*Sevgilim senin de geçer zamanın*” ve *İzmir Yollarında* adlı şiirde “*Ben tanrıya en yakın bir yola sapıyorum*” mısralarında karşımıza çıkmaktadır.

7. Mecaz:

Şairlerin en sık başvurduğu sanatlardan biri olan mecaz, fazla olmamakla birlikte Kamu’nun eserlerinde de görülmektedir. *Gurbet*’te “*Eriyorum git gide*”, mısrasında kullanılan mecaz sanatı, yine aynı ifadeyle *İrşat* adlı eserde de “*Kimi benim gibi erir derdinden*” dizesiyle yerini almıştır. *Havada Esen*’de ise,

Vuruldum nesine bilmem ki nasıl

Üç yıl tapındım da ona muttasıl

şeklinde karşımıza çıkan mecaz sanatı, *Bahtiyarlık* adlı eserde “*Ne yar yüreğinin korunda yandı*” ve *Memiş’ten Güllü’ye*’de ise “*Yakıyor bağrımı hasretin gülüm*” dizeleriyle kendini göstermektedir.

8. Telmih:

Tarihte bilinen bir olayı hatırlatma anlamına gelen telmih sanatı, şairin yalnızca iki eserinde dikkatimizi çekmektedir. *İzmir Yollarında* adlı şiirde,

Mademki gün gelecek

Herkes aynı meleğin

Önünde eğilecek

mısralarıyla kıyametten sonraki durum hatırlatılmakta, *Çankaya*’da ise,

Burada erdi Musa

Burada uçtu İsa

Bülbül burada varsa

Hürriyet için öter

...

Ne örümcek ne yosun,

Ne mucize, ne füsün,

Kâbe Arabın olsun

Çankaya bize yeter!

⁹⁰ Bilgegil, a.g.e., ss. 168-169.

dörtlüklerinden de anlaşılacağı gibi Musa ve İsa peygamberlerin adı verilerek onlarla ilgili olaylar okura anımsatılmaktadır. İkinci dörtlükte ise Hz. Muhammet'in mağarada düşmanlarına yakalanmamasına sebep olan ve bu nedenle Müslümanlarca kutsal kabul edilen örümcekten bahsedilmektedir.

9. Tecahül-i Arif:

Cevap beklenmeyen soruların sorulmasıyla yapılan bu sanat, Kamu'nun en sık yer verdiği sanatlardan biridir. Tecahül-i arif sanatı şairin eserlerinde şu mısralarda yer alır:

*Düşündüm ki babamın
Dizi dibinde geçen
Yirmi iki seneden
Elimizde kalan ne?
Sorarım sana anne*

*Mademki gün gelecek,
Herkes aynı meleğin
Önünde eğilecek
Niçin o güne değin
Çan sesleri duyayım*

...

*O ne anne, o güzel,
Gözlerinden akan ne?
Geri dönmedim diye
Ağlıyor musun anne?*

(İzmir Yollarında)

Anne deniz nerde, yalımız nerde

...

O bağlar nerde, bahçeler nerde

(İzmir'e Tahassür)

Bir bâde gibi neden

Biteyim bir içimde!

(Gurbet Gecelerinde)

Hangi el bahçende gülleri yoldu

N'oldu?

(N'oldu)

Ne o? Dur diyen mi var, yol kesen mi var?

Kim bu silahlılar? Kimin bu sular?

(Sınırdan Sular)

10. Mübalağa:

Günümüzde daha çok abartma olarak geçen bu sanat, Kamu'nun birçok eserinde karşımıza çıkmaktadır. Şair, bu sanatı daha çok vatan ve kahramanlık duygularının ağır bastığı eserlerinde kullanmıştır. Abartma sanatına bu amaç dışında yer verdiği tek şiir, *Kitabe*'dir. Kamu'nun kendi aşk anlayışını anlattığı eserde “*Yıllarca göğsüme sığmadı, taştı*” dizeleriyle bu sanatı görmekteyiz.

Mübalağa sanatı, belirttiğimiz ilk amaca göre yazıldığı eserlerde en fazla *Atama Ağıt*'ta görülmektedir:

Sesinde ıslığı eser kuvvetin

Sözünde şahlanır hakkın bayrağı

...

Dağlar dümdüz olur işaretiyle,

Ürperir ovalar avâzesine;

Devrilir hincına çarpan ordular,

Kaleler dayanmaz yelpazesine

...

Onsuz kaldığını bilse tabiat

Bağlar üzüm vermez, bahçeler kurur;

Okşar saçlarını ezelin eli,

Yüzüne ebedin ışığı vurur.

...

Engin ufuklara uzanmış kolu

...

Kadının erkeğin hafızasında,

Gencin, ihtiyarın düşlerindedir.

Yayla yellerinde eser gölgesi,

Sesi bahçemizin kuşlarındadır!

Bu sanatın yer verildiği diğer şiirler ise şu şekildedir:

*Gerçi bu matemi duyamaz için
Hicret selleriyle çağlamadınsa
(İstanbul Kızına)*

*Dünya yaratılalı
Görmedi böyle şafak
(Büyük Gün)*

*Şüphesiz yarın da boyarız kana
Denizlerimizi, toprağımızı
(Kara Gün Yaşları)*

*Gökler genişleyerek Akdeniz geldi dize
...
Tanyeri nur alıyor muzaffer alnımızdan
(Zafer)*

*Bakamam elbette o gül yüzüne
Boğmazsam düşmanı kanda sevgilim!*

*...
Boğacak dünyayı kanımın seli*

*...
İnan ki o ateş dünyayı yakar,
İslamın gözünde şimşekler çakar,
Dereler, ırmaklar kızıl kan akar,
Kalamaz yurdumda Yunan sevgilim.*

(Memiş'ten Güllü'ye)

*Ah ey semaların bize meçhul olan kızı
Söndür nefeslerinle güneş, ay ve yıldızı
(Hicret Akşamları)*

11. Hüsn-i Tâil:

Hüsn-i tâil, anlatıma güzellik katmak amacıyla “bir hususu gerçek olmayan bir itibara dayanarak, kendi sebebine aykırı bir sebeple, vasıflandırma sanatıdır.”⁹¹ Kemalettin Kamu'nun eserlerinde fazla göremediğimiz bu sanat, *Siperde Akşam* ve *Umut* olmak üzere iki şiirde yer almaktadır. *Siperde Akşam*'ın ilk dördlüğünde bulunan ifadeye göre tepelerin alçalıp derelerin dolmasının başka bir sebebi vardır:

⁹¹ Bilgegil, a.g.e., s. 212.

Sanki köydekiler görünsün diye

Tepeler alçalır, dereler dolar!

Umut şiirinde ise iki farklı durum göze çarpar. Her iki durumda da doğa olaylarının sebebi umudun varlığına bağlanmıştır:

Güz döker yoluna yapraklarını,

Gün doğar filizden umutlarına...

...

Onsuz ne gül biter, ne bülbül öter,

Onun bir ışığı bir ömre yeter,

Ondan bir iki tel değilse eğer

Bugünü bağlayan nedir yarına?

D. İmaj

Her sanat eseri sanatçının duygu ve düşünce dünyasının süzgecinden geçerek hayat bulur. Şair/yazar, dış dünyada gördüklerini kendi içinde eritip şekil vererek yapıtına yansıtır. Bunlar da şiirlerde okurun karşısına imaj olarak çıkar. “*Genel tanımı ile imaj/imge, bilinçaltının istemli ya da istemsiz olarak belirli çağrışımlar ile dışa vurumu olarak tanımlanır. Edebi metinlerde, imgeler yazar ile bilinçaltı yazar ile toplum ve son olarak yazar ile okur arasındaki ilişkiyi ortaya koyan elemanlardır. Yazarın geçmişinden, bastırılmış dürtülerinden, inançlarından ve deneyimlerinden oluşan imgeler, yazarın kişiliğini bizlere tanıtan anlamlı yapılardır.*”⁹² Bir başka deyişle imge, “*şiirin zihnimize yarattığı görüntüdür. Yoğunlaştırılmış ve şiirsel söyleme dönüştürülmüş duygulardır. Bunların alımlanması, kavranması da imgelerin sezilmesine, seçilmesine bağlıdır. Duyuları kullanma, yoğunlaştırma imge kurmanın ilk adımlarıdır.*”⁹³

“*İmge, kelime değildir; ama sadece benzetme (teşbih ya da istiare) de değildir; her ikisini de kullanan duygusal/düşünsel içeriğin somutlaşma biçimidir.*”⁹⁴ İmgenin daha önce söylenmemiş, özgün bir ifade olması gerekmektedir. “*İmge yinelenirse imge olmaktan çıkar, bir simgeye dönüşür.*”⁹⁵ Buna dayanarak diyebiliriz ki imgenin yer almadığı bir eser yok gibidir. En yalın duygulu şiirlerde bile imgeye rastlamak mümkündür. Kemalettin Kamu şiirlerine baktığımız zaman da bunun böyle olduğunu görmekteyiz. Birçok eserinde imgelere yer veren şair oldukça farklı, orijinal ifadeler kullanmıştır. Bu nedenle şiirlerde geçen imajları aşağıdaki başlıklar altında değerlendirmek daha doğru olacaktır:

1. Işık İmajları:

Kemalettin Kamu'nun şiirlerindeki ışık imajı, aşk şiirlerinde göze çarpmaktadır. Bundan yola çıkarak şairin ‘aşk’ ve ‘ışık’ kavramlarını özdeşleştirdiğini düşünebiliriz. Ancak, çoğu zaman aydınlık, kutsallık, gelecek gibi anlamları çağrıştıran ‘ışık’, şair için aşka inanmazlığın ya da bu konudaki karamsarlığının ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. *Benim Aşkım* adlı şiirinde geçen “vefasız ziya” imgesi bunun en güzel örneğidir. Şair, bu imaj ile ‘kadın’ unsurunu ‘ışık’ ile yansıtarak onun vefasızlığı

⁹² Serhat Ulağlı, **İmgebilim “Öteki”nin Bilimine Giriş**, Sinemis Yay., Ank., 2006, s.4.

⁹³ Özdemir, **a.g.e.**, s. 205.

⁹⁴ Atilla İlhan, **Elde Var Hüzün**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İst., 2005, s. 100.

⁹⁵ Murat Güzel, **Varoluşumuzdaki Yırtık: Günümüz Şiirinde İmgenin Yeri**, Dergah Dergisi, C. XVI, S. 190, İst., 2005, s. 9.

üzerinde durmaktadır. Şiirin üçüncü dördlüğünde yer alan imaj şu biçimde kullanılmıştır:

*Benim aşkım benim kadar şakrak,
Bir çocuktur kolay kolay kanmaz,
Kelebeklerden incedir ancak
Her vefasız ziya için yanmaz.*

Bu imajın olumlu açıdan kullanımı kadının fiziksel özellikleri söz konusu olduğunda görülmektedir. *Lale Devri İçin* adlı şiirde geçen;

*İsmi var billur bileklerden taşan halhalların,
Sîm omuzlardan atılmış ince lâhur şalların*

mısralarında yapılan tasvirler, billur ve gümüş anlamına gelen sîm sözcükleriyle desteklenmiştir. Her iki kelime de parlaklığı açısından ışık imgesini karşılamaktadır. Kimi zaman da yalnızlık şiirlerinde bu imgeyi kullanan şair, *Bir Bahar Akşamı*’nda birinci ve ikinci dördlükte aynı imgeye iki defa yer vererek tekrara düşmüştür:

*Bağrıma siniyor gün dalgaların;
Suların sırması beni de sarın!*

...

*Birden eteğimi tutuyor yarın;
Sırma sular eşi eriyen karın*

‘Sırma’ sözcüğü parlaklığı, aydınlığı çağrıştırması bakımından bu imge türüne dahil edilebilir. *Güz ve Zaman İçinde* şiirlerindeki ‘hüzün’ ile altın sözcüğünü kullanarak yapılan bir başka imaj da tekrar edilenlere örnek gösterilebilir. *Güz*’de:

*Başım avuçlarımda
Bir ağır külçe hüzün
Zaman İçinde adlı şiirde:
Bu beyaz temiz yüzün
Ziyneti olan hüzün*

şeklinde geçen imgeler, aralarındaki çok az bir farka rağmen, hüzün sözcüğünün parlaklığı ile bilinen altın ile verilmesi açısından birbirinin aynı olan imajlar olarak düşünülmüştür.

Güz şiirinde geçen bir başka ışık imajı da son dördlükte yer almaktadır:

*Düşüyor gözlerime
Çiğ taneleri güzün*

Karadeniz şiirinde ise temiz sabah vakitlerinde görülen denizin ışıltısı “kaplan derisi” imajıyla verilmektedir. Şairin *İzmir* adlı eserinde ilk dördlüğün üçüncü mısrasında geçen “*Her gün yıkadık ufkumuzun alnını kanla*” ifadesinde ufkun kanla yıkanması bir imge oluşturmaktadır. Edebi eserlerde genellikle gelecek anlamında kullanılan ‘ufuk’, bu şiirde de aynı manasıyla karşımıza çıkmaktadır. Ancak, geleceğin kanla yıkanarak temizlenmesi alışıldık bir durum olmadığından bir imge olarak değerlendirilmektedir.

2. Ses İmajları:

Kemalettin Kamu’nun ses imajları, daha çok vatan ve tabiat temalı şiirlerinde görmekteyiz. Örneğin *Zafer* şiirinin ilk dördlüğünde böyle iki imgeye birden rastlamaktayız. Bu mısralar karmaşanın, silah ve top seslerinin hakim olduğu bir savaş sahnesini göz önüne getirmektedir:

Kandan ve kıyametten bir sahneye çevirdik

Gökleri çatırdayan bir vatan parçasını.

Bir başka vatan temalı şiir olan *Hicret Akşamları*’nda aynı anda renk ve ses imajlarına örnek gösterebileceğimiz “*Yavaş yavaş gecenin esneyen nefesleri*” mısrası oldukça ilginç bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır. *Karadeniz* şiirinde bu kez aynı türden iki farklı imgeye yer verilmiştir. Eserin ilk ve ikinci dördlüğünde görülen bu ses imgeleri *Karadeniz*’in tasvir edilmesinde önemli bir role de sahiptir:

Fırtına, türküsü enginlerinin,

Köpük sularının perisi deniz.

...

Gemiler görünmez dalga çığında,

Bir hınç uğultusu var çığlığında

Fırtınanın bir türkü gibi düşünülmesi ve denizin çığlığı, hatta bu çığlıkta bir hınç uğultusu olması, Kamu’nun kullandığı ilginç imajlara birer örnek teşkil etmektedir. Ses imajı *Tek Adam*’da olduğu gibi bazen yokluğu açısından da değerlendirilmektedir ve şiirin ilk iki mısrası şairin kullandığı belki de en yetkin imaj örneklerinden biridir:

Sağır bir salonun aynalarında

Arama gözlerini

Yurda Dönüş’te şairin, yurdunun sularını hep aynı notayla ağlıyor gibi düşünmesi de bir başka ses imajıdır. Yalnızca *Yurda Dönüş* şiirinde değil; *Havada Esen*

ve *İstanbul Kızı*'nda da su imgesinin kullanıldığını görmekteyiz. İlk şiirde sevgilisinin sesini suların akış sesinde duyması, ikincisinde ise;

*Gülme hanım kızım yan için için;
Bir damla yaş akıt memleket için...
Gerçi bu matemi duyamaz için
Hicret selleriyle çağlamadınsa...*

diyerek hicret selleri ve çağlamak fiiliyle bu imajı oluşturmaktadır. Kamu'nun *Lale Devri İçin* adlı şiirinin son kıtasında da “çapkın enin (çapkın çığlık)” imajıyla karşılaşmaktayız:

*Aşk ü sevda nakleden ziynetfezâ sandalların
Sinesinde hıçkıran çapkın eninler kalmamış.*

Değişik bir ses imajını da *Feragat* şiirinin son dördlüğünde görmekteyiz:

*Sorana aşkının nihayetini
Oku ilhamının son ayetini*

‘İlhamın son ayeti’ ve bu ayetin aşkın nihayeti olarak okunması şairin bu şiirde kullandığı ilginç bir imajı oluşturmaktadır. *Hicret* şiirinde de ‘yolların uzun bir inilti’ olması da bu imaja örnektir.

3. Isı İmajları:

Kamu'nun kullandıkları arasında fazla bir yer tutmamasına rağmen dikkat çeken bir başka imaj türü de ‘ısı imajları’dır. Bu imaj türünün şair tarafından az kullanılmasına rağmen onun şiirsel üslubunun oldukça iyi bir yansıması olduğunu da eklemek yerinde olacaktır. Özellikle *Seneler* adlı şiirdeki:

*Daha dün alevden bir anahtarla
Sizdiniz bu kalbi kuran seneler*

mısralarındaki ‘alevden anahtar’ ifadesi ve *Ürperme*’deki:

*Daha yazmadım onu,
Yazmaya takatim yok...
Her mısrası bir alev,
Her kafiyesi bir ok!*

dördlüğündeki ‘her mısrası bir alev’ imajı bunun en güzel örnekleridir. Her iki imajın da ‘alev’ sözcüğüyle yapılması bir başka dikkat çekici noktadır. Aynı sözcükle yapılan bir başka imaj da *Tek Adam* adlı şiirde geçen “bakışın alev dolu” ifadesiyle yapılmıştır. Alev, ısının yüksekliğini bildiren bir sözcük iken, şairin *Kış* şiirinde geçen

‘soğuk hüzün’ ve ‘kışın yanakları’ imajları ısının yokluğundan yola çıkılarak oluşturulmuştur.

4. Koku İmajları:

Koku imajları da tıpkı ısı imajları gibi Kamu’nun şiirlerinde pek görmediğimiz imajlardır. *Takip* ve *Havada Esen* olmak üzere iki şiirinde karşılaştığımız bu imajlar, sevgilinin özellikleri ile ilgilidir. *Takip*’te sevgilinin göğsünün koku bakımından güle benzetilirken; *Havada Esen* de bu kez ‘*rüzgarda kokusu var nefesinin*’ mısrasıyla sevgilinin nefesi ile rüzgarlarinkini özdeşleştirme durumu vardır.

5. Dokunsal İmajlar:

Kamu’nun en fazla kullandığı imaj türlerinden biri olan dokunsal imajlar, genellikle yumuşak bir biçimde şiirlere yansıtılmıştır. Bu durum şairin hassas ruhunun, romantik tavrının açık bir göstergesidir. *Benim Aşkım* isimli eserinde, aşkını ‘kelebeklerden ince’ olarak nitelendiren şair, bir başka aşk şiiri olan *Sen Benim Olamazsın*’da ise sevgilisine ‘*Ey saçlarında henüz hülya meltemi esen*’ diye seslenerek hafif esintili bir rüzgar olan meltemi, hülya sözcüğüyle birlikte kullanmış ve böylece dokunsal türde bir imaj oluşturmuştur. Yine meltem sözcüğüyle yapılan bir başka imaj da *Umut* şiirinde geçen ‘umut meltemi’ ifadesi ile yapılmıştır. Şairin bu yumuşak dokunuşlara gönderme yaptığı imajlardan biri de *Baharda Tabiat* adlı eserindeki ‘*rüzgarlar elinde ipek yelpaze*’ mısrasıdır. Kamu, bu dize ile ipeğin yumuşaklığını, rüzgarın bahar günlerindeki hafif okşayışlarıyla bütünleştirmiştir. Kemalettin Kâmi’nin şiirlerinde sıkça karşılaştığımız “hayal” sözcüğünün, imajlarda da yerini aldığını görmekteyiz. *Yeter ki* adlı eserde sevgilisine sitem eden aşık;

Ne gökte gözümün rengini ara

Ne hayal elimle saçını tara

mısralarıyla seslenmektedir. Şairin ‘el’ sözcüğünü kullanarak yaptığı bir başka dokunsal imaj da *Akdeniz’den* şiirinin son kıtasında “*Havada bir dost eli okşuyor derimizi?*” mısrasıyla yaptığı imajdır.

Yukarıdaki örneklerde genellikle şairin bu imaj türünde insanda hoş duygular yaratan ifadeleri tercih ettiğini görmekteyiz; ancak birkaç eserinde bu çizgiden sıyrılarak dokunmanın karşı yöndeki halini de vermektedir. *Bingöl Çobanları*’nda:

-Kuru bir yaprak gibi kalbini eline al,

Diye hıçkırır kaval

dizelerinde kalbin kurumuş bir yaprak gibi canlılığını yitirmesi, bir anlamda duygusuzlaşması anlamı vardır. Aynı şiirdeki “vahşi kaya” ifadesi de dokunsal imajların bu türdeki kullanımına örnek teşkil etmektedir. Bunların dışında daha önce de bahsettiğimiz *Ürperme* şiirindeki:

*Daha yazmadım onu,
Yazmaya takatim yok...
Her mısrası bir alev,
Her kafiyesi bir ok!*

dörtlüğünde şair, yazacağı şiirin her kafiyesinin bir ok gibi okuyana işleyeceğinin altını çizmektedir. *Bahtiyarlık* şiirinde ise “*O ki saçlarında eserken Eylül*” mısrası bir başka dokunsal imajdır.

6. Ölüme İlişkin İmajlar:

Kamu ölüme, ölüme ilişkin duygulara şiirlerinde sıkça yer vermiş bir şairse de eserlerinde bu kavram ile ilgili fazla imaja rastlanmamaktadır. *İzmir Yollarında*, *Güz* ve *Çığıltı*’da karşılaştığımız ölüm imajlarının, şairin ruh hali düşünüldüğünde yeterli sayıda olmadığı anlaşılmaktadır. *İzmir Yollarında* şiirinde annesine mektup yazan genç bir askerin şu sözlerinde bu imajı görmekteyiz:

*Anne için yanacak
Mektubum okunurken
Lakin ölümün eli
Alnıma dokunurken
Beliren bir emeli
Çok görme bana sakın.*

Bu mısralardaki “ölümün eli” ifadesi can verme anını karşılamaktadır. Ölümle ilgili açık bir imaj da *Çığıltı*’daki “*Annem öldü diye ağlıyor deniz*” dizesinde göze çarpmaktadır. Sonbaharın belirgin bir tasvirinin yapıldığı *Güz* şiirindeki “yaprak cenazeleri” imajı ise bu mevsimdeki kurumuş yaprakların farklı bir şekilde yansımasıdır. Ölüm kavramının yer aldığı en ilginç imaj, *Bir Bahar Akşamı*’nda yer alan “*Gün gibi sönmek istiyorum*” mısrasıdır. Şair, eserin ilk dörtlüğünde ele aldığı ‘ölmek arzusu’nu bu imajla pekiştirmektedir.

7. Mekan İmajları:

Kemalettin Kâmî, şiirlerinde mekan imajını daha çok ‘gönül’ sözcüğü ile ilişkilendirerek kullanmıştır. *Bingöl Çobanları*, *Kitabe*, *Sen Benim Olamazsın* gibi şiirlerinde görülen bu mekanlar, bir tür sevgi ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. *Bingöl Çobanları*’nda:

*Bingöl yaylalarının mavi dumanlarına,
Gönlümü yayla yaptım Bingöl çobanlarına.*

şeklinde geçen imaj, *Kitabe* adlı eserde:

*Ne bir gülü vardı, ne gülizarı,
Ne beni avutan bir bergüzarı...
Gönlümden ibaret kaldı mezarı,
Anlayın ne kadar hazindi aşkım!*

dörtlüğünde ‘*Gönlümden ibaret kaldı mezarı*’ mısrasıyla kendini göstermektedir. Bir başka aşk şiiri olan *Sen Benim Olamazsın*’da ise şair;

*Ben de baş eğecektim sultanlık hevesine,
Gönlümden daha geniş bir iklim bulabilsem.*

diyerek sevgilisine sitem etmektedir. Bunların dışında kullanılan mekan imajlarında ise bu kez ‘yer’ sözcüğü dikkat çekmektedir. *N’oldu* adlı şiirde yerin dalgalanması bir mekan imajını oluşturmaktadır:

*Bakışın duruldu, gülüşün soldu,
N’oldu?
Ne senin üstünde güreledi gökler,
Ne benim altımda dalgalandı yer.
Hangi el bahçende gülleri yoldu?
N’oldu?*

Zaman İçinde adlı eserin üçüncü dörtlüğünde geçen ‘*yer uykuda*’ ifadesi yine ‘yer’ sözcüğü kullanılarak oluşturulan bir başka mekan imgesidir. *Dumlupınar Yolunda*’da geçen ‘*gazi tepeler*’ Kurtuluş Savaşı anlatımını etkili kılan, Dumlupınar tepelerini bile bu mücadeleye dahil ederek onları kahramanlaştıran bir özellik olarak görünmektedir. *Kimsesizlik* adlı şiirde ise bu kez şair, ‘*Kimsesizlik dört yanımda bir duvar gibi*’ diyerek olumsuz bir mekan imajı kullanmayı tercih etmiştir.

8. Renk İmajları:

Şairin renk ile ilgili yer verdiği imajlar, daha çok ‘vatan’ temalı eserlerinde göze çarpmaktadır. *Kara Gün Yaşları*’nda henüz bağımsızlığın kazanılmaması, şairin gözünde bayrağın renginin kırmızı değil; siyah olmasına sebep olur ve bu nedenle ona ‘siyah bayrak’ diyerek seslenir. *Zafer* şiirinde:

Anneler dindiriniz gönlünüzün yasını

Düşman kanıyla sildik palamızın pasını

mısrasıyla düşmanın kirlettiği vatan toprağı yine onun kanıyla silinerek temizlenir. Kamu’nun ünlü şiirlerinden *Türk’ün İlahisi*’nde ise yine düşmanın varlığı nedeniyle yurttan hoş olmayan bir hava esmektedir ve şair bu durumu hem renk hem de ses imajıyla pekiştirmektedir:

Sarmış matem boraları

Saz benizli ovaları

Bu imaj türünün iki defa yer aldığı *Tek Adam* adlı eserde ise yalnız bir adamın içinde bulunduğu ruh hali yansıtılmaya çalışılmıştır. Bunlardan ilki, şairin batının hem olumlu hem olumsuz yönlerine gönderme yapan;

Batıda bin boya,

Batıda akşam.

mısralarında geçer. Diğeri ise, akşamın karanlığının, yalnızlığının belki de ölümün bir simgesi olarak kendini gösteren;

Tek adam, tek adam

Bırak tasalarının üstüne insin akşam.

mısralarıdır. Bir başka renk imajı da *Dadaş* adlı şiirde geçen ve yine kanla temizlenme durumunu yansıtan bir mısradan yer almaktadır:

Bilmem ki öldü mü, kaldı mı diri

Kanla temizlendi elimin kiri

Hicret’te ise bir Anadolu tasviriyle birlikte kullanılan bu imaj, beşlik nazım birimiyle yazılan şiirin üçüncü bölümünde karşımıza çıkmaktadır:

Arkamızda kayboluyor beldemizin bağları,

Arkamızda beyaz başlı Anadolu dağları.

Bir aşk şiiri olan *İrşad*’ta bu kez renk imajı, talihin pembe olması ile ilgili olarak yapılmıştır. Aşık sevgilisine ‘*Aldanma talihin pembe rengine*’ diyerek nasihat vermektedir. *Lale Devri İçin* adlı eserde ise pembe renk, yeni gelmiş baharın tasviri için

tercih edilmiştir. *Seneler*'de şair, son dörtlükte oldukça ilginç bir renk imajına yer vermiştir:

*Durmak istemezken gönül pasında,
Yine siz avutun onu yasında,
Siz iki aşına kalp arasında
Sıradağlar gibi duran seneler*

İlk mısrada geçen 'gönül pası' ifadesi sevmeyi unutmuş bir kalbin rengini yansıtmaktadır. *Gurbet Gecelerinde* adlı şiirde geçen ve şairin kendisini benzettiği 'soluk karanfil' tabiri de bu imaj türüne uygun bir örnektir. *Bingöl Çobanları*'nda ise "sararan bir ay" ifadesiyle renk imajı yapılmıştır. *Enginde Hatıralar*'da hatıraların "solgun sarışın, ak ya da kara" olmasıyla ilgili olarak değişik bir ifade kullanılmıştır. *Umut* adlı eserde ise 'umut gölgesi' bir başka renk imajıdır. Gölge ile yapılan diğer bir imge de '*Bana gölgesini ver saadetin*' mısrasında görülür.

9. Cinsellikle İlgili İmajlar:

Kemalettin Kamu'nun eserlerinde pek fazla yer almamasına rağmen dikkat çeken imajlardan biri de cinsellik ile ilgili imajlardır. *Kimsesizlik* şiirinde geçen '*Yıllardır ki bir kılıcım kapalı kında*' mısrası şairin bu durumdan duyduğu rahatsızlığın üstü kapalı halde dile getirilmiş halidir. *Hicret Akşamları*'nda geçen;

*Sükûn içinde zamanın medid ve bîinsaf
Öpüşleriyle buruşmuş, yıkık dökük evler*

mısralarında 'bîinsaf öpüşler' ifadesi aşırılığı nedeniyle cinsellikle ilgili bir imaj olarak karşımıza çıkmaktadır.

10. Zaman İle İlgili İmajlar:

Kamu'nun eserlerinde göze çarpan zaman imajları, şairin bu konuya karşı hassas bir ilgisinin olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Zira onun en çok kullandığı imajlardan biri olan zaman imajları, farklı biçimlerde sunularak dikkat çekmektedir. Özellikle '*Zaman İçinde*' adlı şiirde adından da anlaşılacağı gibi tek başına bir tema olarak karşımıza çıkan 'zaman kavramı', alışılmış Kamu üslubundan farklı olarak ele alınmıştır. Kemalettin Kâmî, bu eserde kullandığı imajlarla şiir estetiğine ulaşmış görünmektedir. Nitekim şiir, oldukça yoğun imajların ve edebi sanatların kullanıldığı bir yapıt olup ömrü yetmesi durumunda Kamu'nun ele aldığı konudan ziyade şiirin sanatsal boyutuyla ilgileneceği düşüncesini akla getirmektedir. *Zaman İçinde*'de dün ile yarının değerlendirmesini yapan şair, geçmişle yüzleşmektedir:

*Dün, koyu gölgeleri
Üzüntülü bir ömrün...
Beni bana benzeten,
Bütün benim olan dün...*

Şair, yukarıdaki dörtlükte dünü üzüntüyle geçmiş bir ömrün koyu gölgelerine benzeterak zaman imajının yanı sıra renk imajını da kullanmaktadır. Şiirin devamında ise daha değişik, etkileyici imgelere yer verir:

*Çağırınca ses veren
Derin bir kuyu gibi,
Yıkılmış kenarları,
Çekilmiş suyu gibi...*

*Ve bu harabezarın
Yanı başında yarın
Gülüyor acı acı...
Değil bana yabancı
Bu beyaz temiz yüzün
Ziyneti olan hüznün...*

Dünü çağırınca ses veren derin bir kuyu olarak düşünen Kamu, imajını daha da yoğunlaştırarak bu kuyunun kenarlarının yıkık, suyunun da çekilmiş olduğunu eklemektedir. Bu olumsuz imajlara dayanarak şairin geçmişini hatırlamak istemediğini, geleceği yaşamayı arzu ettiğini söyleyebiliriz. Nitekim şiirin devam eden bölümünde ses imajını da kullanarak dün ve yarınla ilgili şunları söylemektedir:

*Taze çizgilerini
Yakından tanıyorum,
Sesini eserimin
Son beyti sanıyorum...*

*Ben su istemiyorum o
Karanlık kuyudan!
Bana en unutulmaz
Acıları uyutan
Bir baş dönmesi lazım...*

Şairin, yarının sesini eserinin son beyti sanması hem ses hem de zaman imajı olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bölümdeki ‘karanlık kuyu’ ifadesi ise bir başka zaman imajı olup şairin kötü hatıralarla dolu geçmişini karşılar ve Kamu, yaşadığı hayatın şimdiye kadar ki bölümünden memnun kalmadığı için buradan tek bir hatıra bile istememektedir. Şiirin son bölümünde ise dün ile yarını iki kardeş gibi düşünerek yine bir zaman imgesi oluşturur. Kendisi ise geçmişi ve bugünü arasındaki köprü vazifesi görür:

*Odamda iki kardeş;
Biri dün, biri yarın...
Ve ben aralarında
Bir köprüyüm onların!..*

Kamu’nun başka şiirlerinde de dün ve yarın kavramlarına rastlamaktayız. *Ana Vatan Şairi* adlı şiirinde de bu iki zaman, imajlar kullanarak karşılaştırılır ve şairin tercihi yine yarından yana olur:

*“Dün” denilen ak saçlıyı tanımam,
Çocuğuyum “yarın”ın.*

Şimdiye kadar incelenen zaman imajlarına bakarak Kamu’nun ‘dün’ ile ilgili hep olumsuz bir kanaati olduğunu anlamaktayız. Şairin aynı tavrını *Enginde Hatıralar* şiirindeki “*Yaş yerine gözümden siz akın hatıralar*” mısrasında görmekteyiz. Kemalettin Kâmî’nin geçmişiyle olan husumetinin gelecek günlerin güzelliğine olan inancıyla daha da arttığını gözlemlemekteyiz. *Feragat*’ta bu inanç kendini belirgin biçimde gösterir; fakat o, aşk söz konusu olduğunda bunu pek de önemsemediğini göstermektedir:

*Beka membaundan içerken atın
Yüzüne bakmadın ab-ı hayatın*

Oysa ki en umutsuz anlarında bile şairin imdadına yetişen yarını yaşama aşkıdır. *Bir Bahar Akşamı*’nda ölmek arzusu duyduğu anda, bu duygunun üstesinden gelerek şairi tekrar hayata döndüren bu aşktır:

*Birden eteğimi tutuyor yarın;
Sırma sular eşi eriyen karın,
Ürkek bir gölgeyi önüme katıp
Evime dönmek istiyorum.*

Kış şiirinde ise yaşlı insanlar için her saniyenin bir yük olduğunu söyleyerek zaman kavramını yine olumsuz tarafından ele alınmıştır. Şair, *Seneler*’de karla kaplı

kafasını kalbiyle özdeşleştirir. Saçları beyazlanan yani yaşlanan şairin kalbi de kafası gibi karla kaplanmış, o da ihtiyarlamıştır:

Başıma ak düştü geçen baharla

Kalbim, kafam gibi örtülü karla

Aynı şiirde Kamu, başka bir zaman imgesine ışık imgesiyle hayat vererek şu mısradaki kullanır:

Ey her gün incelip çizgileşerek

Yüzüme gölgesi vuran seneler!

11. Yalnızlık İmajları:

Yalnızlık konusunu işlediği birçok eseri bulunmasına rağmen Kemalettin Kamu'nun bu konu ile ilgili hemen hiç imaj oluşturmaması oldukça ilginç bir durumdur. Yalnızca *Enginde Hatıralar* adlı şiirinde geçen 'kalp öksüzü' ifadesi bu imaj grubuna girmektedir.

II. Şiirlerin Tema/Konu Bakımından İncelenmesi

Bilindiği üzere her edebi metnin özünde verilmek istenen belli bir tema vardır. Tema, ele alınan konudan farklı olarak “*okurda uyandırılmak istenen duygudur. Bu yönden konu dışı öğedir, izlek yani tema ise iç.*”⁹⁶ Tema, yapısı gereği birçok katmandan oluştuğu düşünülen edebi metnin sonunda okurun hissettiği duygu ya da mesajdır. Şiir, var olmaya/söylenmeye başladığından beri birçok temayı içinde barındırmıştır. Tema seçimi elbette şairin sanata bakış tarzı, çevresindeki dünyayı algılayış biçimi ile doğrudan orantılıdır. Kemalettin Kamu’nun eserlerine bu açıdan baktığımızda şiirlerinde tema bakımından fazla bir zenginlik görmemekteyiz. O, yaşadığı dönemin edebi, siyasi ve sosyal koşulları çerçevesinde belli temalar dışına çıkmamış, aşağı yukarı aynı çizgi etrafında dönüp durmuş olan bir şairdir. Çünkü Kamu, “*Ziya Gökalp çevresinde gelişmeye başlayan, harp yıllarının havasında olgunlaşma yoluna giren şiir hareketini benimser; Milli Mücadele döneminin duyarlılığı içinde halk şiirinin sesinden hareketle kendi duygularını ifadeye başlar.*”⁹⁷ Kemalettin Kâmi’nin Milli Edebiyat adıyla bildiğimiz bu anlayış hakkındaki görüşlerini kendisi ile yapılan ankete verdiği cevaptan öğrenmekteyiz:

“Milli edebiyat tabiri, bize Türk milliyetçilik hareketinin getirdiği bir tabirdir. Kelimeleri, şekilleri, kalıpları ve içi bizim olmayan, kozmopolit bir sanat görüşüne karşı yeni zihniyetin istediği ve özlediği bir edebiyatı bu adla andık. Görüyorsunuz ki, tabir tarihi bir zaruretten doğmuştur. Yoksa bir Türk muharririnin kaleminden çıkan ve Türkçe yazılan bir eser millidir. Çünkü, her muharrir mensup olduğu milletin duyusunu, görüşünü aksettirdiği için, eseri tabii olarak millidir.

*Bir eseri milli yapan en mühim vasıf, “dil”dir. Mesela, İstrati Romen olduğu halde, eserlerini Fransızca yazmış ve Fransız edebiyatı içinde yer almıştır. Bunun gibi, Mevlana Türk olduğu halde Mesnevi’yi Türk edebiyatı kadrosu dahilinde incelemek doğru olur mu?”*⁹⁸ diyerek görüşlerini belirten Kamu, bu anketin devamında “Sanat, sanat içindir.” görüşü hakkındaki düşüncelerini de şöyle açıklamıştır:

“Bu problemi cemiyetimiz kendi kendine halletmiştir. Bir sanatkarın her şeyden önce benimsemesi gereken esas: “Sanat, sanat içindir.” prensibidir. Yalnız bir

⁹⁶ Özdemir, a.g.e., s. 221.

⁹⁷ Şerif Aktaş, *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi (1)*, Aktaş Yay., Ank., 1996, s. 185.

⁹⁸ Edebi Anketimiz, a.g.m., s. 409.

sanatkarın idealist olması ve idealizme uygun eserler yazması, eserinin güzel olmasına mani değildir. Ölçümüz her şeyden önce eserin sanat eseri olup olmadığıdır.”⁹⁹

Bunun içindir ki Kamu'nun gurbet şairi diye anılmasına karşılık en fazla üzerinde durduğu da işte bu duygularla ele aldığı “vatan” temasıdır. Yurduna her bakımdan aşık bir şair olan Kemalettin Kamu sadece bağımsızlık, düşman işgalinden kurtulma açısından değil; coğrafi özellikleri bakımından da Anadolu'yu eserlerinde işlemiştir. Bu iki bakış açısıyla da yer verdiği ‘Anadolu’yu ve hemen her şairin ele aldığı ‘tabiat’ı da bu guruba dahil edebiliriz.

Kamu, elbette hassas bir ruha sahip ve her şair gibi romantiktir; fakat onun yazmaktan vazgeçemeyeceği tek şey ‘vatan’ıdır. Bu nedenle şairin şiirleri içinde en büyük yeri vatan teması oluşturmaktadır. Bunun dışında gurbet teması vardır ki, bu duygunun kökeninde yalnızlığın yatması Kamu'nun şiirlerini tematik açıdan değerlendirirken böyle bir başlık oluşturmayı zorunlu kılmaktadır. Bu temayı vücuda getiren ruh halinin yansıması olarak Kamu'nun eserlerinde ‘ölüm’ temasına da rastlamaktayız. Ölüm/ölüm korkusu şairde içten içe yaşanan bir endişe, karşılaşılmak istenmeyen bir durumdur.

Şairin vatan ve yalnızlık temasından sonra ağırlık verdiği aşk, oldukça farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bununla bağlantılı olarak da düşünülebilecek kadın ise Kamu'nun eserlerinde fazla yer almamasına rağmen değerlendirilmesi gereken bir başka temadır. Şairin kadına dair farklı bir bakış açısı vardır ve bu özellikle aşk temalı şiirlerinde göze çarpmaktadır. Bu durum ise sayısal olarak az olmasına karşılık tema bakımından onun ayrı bir başlık altında incelenmesini gerektirmektedir.

Kemalettin Kamu'nun şiirlerini tematik açıdan incelediğimizde ağırlıklı olarak yukarıdaki başlıkları seçmemize rağmen, bunların hepsinden farklı olan şiirlerine de rastlamaktayız. Bunlardan biri olan *Umut* adlı şiir, umudun insan hayatındaki önemine değinen bir eserdir. *Zaman İçinde* adlı şiir ise şairin geçmişi irdelerken geleceği de düşünen, bunları yaparken ölüme de atıflarda bulunan oldukça değişik bir yapıttır. Esasen bu eser, alışılmış Kemalettin Kamu şiirlerinden az da olsa farklı bir eserdir. Aslında bu da daha önce de ifade ettiğimiz gibi Kamu'nun ömrünün yettiği takdirde sanat anlayışının değişebileceğinin, daha doğrusu biraz da olsa hem malzeme hem de

⁹⁹ Edebi Anketimiz, **a.g.m.**, s. 409.

yapı açısından farklı bir yöne, daha estetik bir yapıya kavuşabileceğinin de göstergesidir.

A. Vatan/Anadolu

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Kemalettin Kâmi Kamu'nun şiirlerinde çoğunlukla vatan teması işlenmiştir. Bu şiirlerde vatan; kutsal, uğruna canlar feda edilecek bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel bir görüş olarak söyleyebiliriz ki; “*şairin tek bir şiiri yoktur ki yurt topraklarından bir ses, bir duyuş, bir seziş, bir esinti, bir koku taşımasın.*”¹⁰⁰ Yaşadığı dönemde yurdun birçok bölgesinin düşman işgali altında olması, Kemalettin Kâmi'nin küçük yaşlarda derin bir vatan sevgisine ulaşmasına sebep olmuştur. O, yurdun bu zor günlerinde şiirleriyle Türk askerine cesaret ve moral verirken, milletini de teselli etme imkanına kavuşmuştur. Bu gayelerle de hemen her şiirinde coşkulu bir ifade kullanmış, her fırsatta kurtuluşa dair umutlarını işlemiştir. Bunları yaparken kah tanrıya yakarmış, kah küçük bir çocuk gibi Ata'sına bilmeceler sormuştur. Onun bu çerçevede ilk dikkat çeken eseri, henüz bir üniversite öğrencisiyken kaleme aldığı ve okulun musiki hocasının besteleyecek kadar ehemmiyet verdiği *Türk'ün Duası* ya da *Türk'ün İlahisi* adıyla yayımlanan ve öğrenciler tarafından hep bir ağızdan okunan şiiridir. Bu eserde şairi, vatanın kurtulması için tanrıya yakarırken görmekteyiz.

Sarmış matem boraları,

Saz benizli ovaları,

Boynu bükük yuvaları

Sen himaye et Yarabbi!

diye başlayan şiire, çekilen sıkıntılar bakımından gece gibi karanlık olan işgal günlerinin son bulması için yine dua ederek son verilir:

Bir gün sabah olur diye,

Katlandık her işkenceye,

Bu felaketli geceye

Ver bir nihayet Yarabbi!

Şairin İzmir'in işgalinden duyduğu üzüntü sebebiyle birçok eser yazdığını görmekteyiz. Elbette bu şehrin Türk insanı için önemi büyüktür ve Yunan işgalinin ciddi boyutlara ulaşması tüm yurtseverler gibi şairimizi de endişelendirmektedir. *İzmir'e Tahassür, İzmir Yollarından Son Mektup, Sevgili İzmir'e, İzmir* adlı şiirleri

¹⁰⁰ Afşin Timuçin, *Yeni Şiirimizin Kısa Romanı*, Bulut Yay., İst., 2003, s. 164.

Kamu'nun bu konudaki hassasiyetini ortaya koymaya yetmektedir. *İzmir'e Tahassür*'de Kamu, küçük bir çocuk ağzıyla konuşmakta, İzmir'in güzelliklerinin başkalarının eline geçtiği düşüncesine tahammül edemeyerek, genelde takındığı tavra karşın bu kez kurtuluşa dair verilen vaatlere kanmamaktadır:

*Anne deniz nerde, yalımız nerde?
Hani gideceğiz İzmir'e der de
Beni uyuturdun dizinde anne!
Geçen de ablam da öyle diyordu;
Bu bahar İzmir'e girmezse ordu
Kanmam sözünüze sizin de anne!*

*Yeşil bir bahara büründü dağlar,
Bülbüllü bahçeler, üzümlü bağlar
Kimlerin işine yarıyor anne!*

*O bağlar, nerede, bahçeler nerde?
Her akşam güneşin battığı yerde
Gözlerim İzmir' arıyor anne!*

*Şimdi bir kuş olsam, kanadım olsa,
İzmir'e giden yol eğer bu yolsa
Bir başıma bile giderim anne!*

*Bir çetin bilmece sorsam Paşa'dan,
Söylemem memleket bağıslamadan,
Mutlaka İzmir'i isterim anne!*

Bu şiir ile ilgili Necmettin Esin şöyle bir anıyı aktarmaktadır:

“Yunanlılar tarafından İzmir işgalinin üçüncü yıl dönümü idi. Bu kara günü protesto etmek, halkı İzmir'i geri almak için hazırlamak ve heyecan vermek maksadiyle (İzmir Yardım Derneği) bir müsamere tertip etmişti. Müsamere bugün yeni inşa edilmekte olan Ulus'taki İş Bankası'nın bulunduğu eski (Şehir Çarşısı) yerinde tek katlı bir salonda verilirdi. Müsamereye Baş Kumandan Gazi Mustafa Kemal de şeref verdi. Müsamere programı arasında küçük Neriman, şair Kemalettin Kamu'nun o gün için yazdığı

(İzmir'e Tahassür) şiirini okudu. Salon hıncahınç doluydu. Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi ve Baş Kumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa arkadaşlarıyla birlikte salona girdi. Alkış sesleri tavanı uçuracak bir şiddetle devam ediyordu. Kırk yaşındaki genç, dinamik, röntgen bakışlı Baş Kumandan ön sırada kendisine tahsis edilmiş koltuğa oturmadi. Halkın içine girerek, salonda yerini aldı.

Milli mücadelenin yirmi yaşındaki şairi Kemalettin Kamu, bir ay parçası kadar soluk yüzü, mavi parlak gözleri, küçük ve narin vücudu ile kenarda ayakta duruyordu. (İzmir'e Tahassür) şiirinin mısraları biterken salondakiler çoşkun tezahürat içinde ayakta Gazi'yi alkışlıyorlardı. Bu şiir, milli mücadele ve Türk tarihinin bir şaheseri olan Dumlupınar Meydan Muharebesi'ne ve yüce Başkumandan'a şiirin mübarek seslenişidir."¹⁰¹

İzmir adlı şiirinde ise yine işgale olan tepkisini dile getiren şair, dönemin matemli havasını okurun gözünde canlandırır:

*Yıllarca dövüştük ezeli bir heyecanla
Yıllarca aziz annemizin zülfünü yolduk;
Her gün yıkadık ufkumuzun alnını kanla,
En sonra güzel İzmir'imizden de kovulduk.*

....

*Lâkin ne kadar geçse de günler heyecanlı,
Bilmem güzel İzmir sana lâyük mü bu matem?
Sen her şeyimizsin bizim, ey eski ve şanlı
Bir saltanatın kalbi olan sevgili beldem!*

Ancak Kamu, İzmir'in bu zor günleri atlatacağına olan inancını *Sevgili İzmir'e* adlı şiirinde şu mısralarla ifade eder:

*Hiç bükme boynunu yakındır sabah,
Al bayrak kalamaz daima siyah,
Gün gelir elini uzatır Allah,
Yeşil dizilerini arayanlara!*

Kara Gün Yaşları'nda da İstanbul'la birlikte İzmir'den söz eden şair, bayrağımıza seslenerek:

Ahd-ü peymân ettik biz çıkmamaya,

¹⁰¹ Esin, **a.g.m.**, s. 20.

İstanbul'umuzdan, İzmir'imizden!

Billâh bir araya gelse de dünya

Ayıramaz bizi birbirimizden!

diye haykırmaktadır. *Esir İstanbul* şiirinde bu kez İstanbul'un işgal edilmesine tepki gösteren şair, hem Türk hem dünya tarihinde oldukça önemli bir yere sahip olan, yüzyıllarca paylaşılamayan bu şehir için milletçe nasıl bir çaba verildiğini de şu dizelerle dile getirmiştir:

Tek zülfünü yabancılar örmesin diye

Döndü cennet Anadolu bir iniltiye,

Yüz bin oğul bırakarak Gelibolu'da...

Tek zülfünü yabancılar örmesin diye

Bozulmamış bir yuva yok Anadolu'da!

Kemalettin Kamu, vatan söz konusu olduğunda böylesine gür sesli, heyecanlı, coşkulu bir üslubu tercih etmesine rağmen, *İzmir Yollarından Son Mektup* adlı şiirinde bu temayı hüznü ve az da olsa umutsuz bir tabloyla okura sunmaktadır. Bu şiir, İzmir'in işgali nedeniyle üzüntülü olan genç bir Anadolu askerinin annesine son mektubu, son sözleridir. Şiirde henüz çocuk denecek yaşta cepheye savaşmaya giden Türk askerlerinin evlerine, kendilerini bekleyen annelerine, nişanlılarına kavuşma imkanının zor olduğunu bilmeleri ve ölümü kabullenmeleri duygulu bir biçimde dile getirilmektedir:

Belki şimdi sana son

Sözlerimi yazmadan

Gözlerim kapanacak.

Belki var daha beş, on

Dakikalık bir zaman.

Anne için yanacak

Mektubum okunurken.

Lakin ölümün eli

Alnıma dokunurken,

Beliren bir emeli

Çok görme bana sakın.

Ben tanrıya en yakın

Bir yola sapıyorum,

Milletimin uğrunda

Türbemi yapıyorum.

Şairin ilk şiirlerinden biri olan *Hicret Akşamları*'nın ikinci bölümünde de yabancıların sorgusuz sualsiz gezdiği vatan topraklarının her köşesinin kanlı bir sahne olduğunu ve bu kirli tabloya bakarak herkesin ağlaması gerektiğini vurgulamaktadır:

Ah ağla, ey bu memleketin yine gölgesiz

Ufkiyle serbeser uyuyan dalgalı deniz!

Ey böyle kanlı sahneye şahit büyük sema,

Esmer sehabeler ile sen ağla daima!

Bu duygusal mısralar *İstiklal Ordusu Şehitlerine* şiirinde tekrar lirizm dolu bir şekilde karşımıza çıkarak Türk askerine cesaret ve moral verir. Bu defa şair, herhangi bir Türk askerinin yerine, kendisi konuşarak cephede savaşırken ruhunu teslim edenlere seslenerek, milletin gözünde nasıl bir değere ulaştıklarını, kurtuluş mücadelesi verenlerin tarihin övdüğü herkesten daha yüce olduğunu anlatır:

Düne kadar en akur ölümlere güldünüz

Bugün bu milletin gönlüne gömüldünüz,

Rahat, rahat uyuyun son âşiyanızda!

Artık ne gözlerinizde köye dönmek emeli,

Ne yaranızı saran ince bir kadın eli,

Belki arkanızda yok bir ağlayanınız da!

Varsın dolu bulunsun bin emelle gönlünüz,

Siz tarihin övdüğü herkesten büyüksünüz,

Zemzem kutsiyeti var her damla kanınızda!

Memiş'ten Güllü'ye adlı şiir ise yine bir askerın sevdiği kızın mektubuna verdiği cevaptan oluşmaktadır. Memiş adlı asker, köyüne yüzünün akıyla dönmesinin ancak vatan kurtulduktan sonra mümkün olduğunu belirterek kimi zaman dua etmekte, kimi zaman Yunan işgaline sinirlenerek düşmana korku salmaktadır. Savaşın birebir şahidi olan askerlerin ağzından konuşmak, şiiri daha inandırıcı kıldığı için birçok defa bu yöntemi kullanan Kemalettin Kamu, *Dumlupınar Yolunda*'da herkesi ve her şeyi yine bu yolla yurt için mücadele etmeye çağırmaktadır:

Sakarya'da ebedilik sırrına eren

*Kahramanlar arasından geçiyor tren.
Hatırasız harabeler önünde durup
Duyuyoruz ruhumuzda hazin bir gurub.
Sonra yine tren sesi, yine yolculuk,
Her saniye karşımızda başka bir ufuk.
Ey bu yolda sıralanan gazi tepeler,
Siz de koşup gelirdiniz bilseniz eğer,
Bilmeniz ki Dumlupınar önünde yarın
Âyini var hürriyete tapınanların!..*

Zafer adlı şiirde bu duygu daha da belirginleşerek, hem mücadelenin zorluğunun hem de elde edilen başarının yüceliğinin verdiği mutlu bir tablo yerini almıştır:

*Anneler dindiriniz gönlünüzün yasını,
Düşman kaniyle sildik palamızın pasını,
Kandan ve kıyametten bir sahneye çevirdik
Gökleri çatırdatan bir vatan parçasını.*

Kemalettin Kamu, *Büyük Gün* şiirinde de bu zafer sevincini yaşamaya devam etmekte; ancak bu seferki heyecanın sebebi, artık bağımsızlığına kavuşmuş olan memleketin saltanattan kurtulup milli egemenliğe doğru adım atmasıdır.

*Gün aydın, gözün aydın!
Kanlı bir saltanatın
Son günlerini saydın.
Bayram et ey sevgili yurt,
Mahvoldu ebediyen
Dışına benim diyen,
İçini kemiren kurt.*

*Doğrulsun artık alın,
Yüzünde lekesi yok
Sultan saraylarının.*

Bu şiirden de anlayacağımız üzere Kemalettin Kamu'nun, vatan temasını işleyişinde belli bir sıra, kademe kademe bir gelişim süreci vardır. Şiirlerinin ilk şekli memleketin düşman işgalinden kurtulma çabalarının işlenmesi şeklinde vücuda getirilmiştir. Daha sonraki eserlerinde işgalden kurtulup düşmandan temizlenen yurt için sevinç nidaları

yankılanmaktadır. Bu merdivenin son basamağı ise *Büyük Gün* adlı şiir örneğinde de göreceğimiz gibi yeni Türkiye'nin kamburlarından kurtulup çağdaş, medeni bir ülke olma yolunda ilerlemesine verilen destektir. *İnkılabı Doğru*'da da aynı tema işlenir; ancak bu kez düşünceler daha açık bir biçimde yansıtılır. Şiirde, Türk milletinin tarihini arkada bırakarak yepyeni bir yola koyulduğu anlatılırken, şairin siyasi kişiliği ön plana çıkarak yeni devletin temellerinin de nasıl şekilleneceğine vurgu yapılır:

*Muztaribiz kan kırmızı hatıralarla;
Her gün aynı manzaralar üzüyor bizi...
Bin ümitle çıkıyoruz yeni bir yola
Arkamızda bırakarak tarihimizi.*

....

*Yolumuzun ta sonunda beyaz bir sema,
Ve biz hala üstüdeyiz ince bir kılın,
Biz bu yolu rüzgar gibi alırız ama,
Boynumuzda günahı var altı bin yılın!..*

Çankaya şiiri örneğinde de aynı temaya vurgu yapan şair, bir yandan bu toprağın değerini yüceltirken öbür yandan cumhuriyet döneminde sık görülen eski değerlere savaş açma yöntemini uygular:

*Ebedi bir güneşle burada doğdu gazi
Yaprak yığını gibi burada yandı mazi.*

*Burada erdi Musa,
Burada uçtu İsa,
Bülbül burada varsa
Hürriyet için öter,
Şehit kanı buranın
Yapraklarında tüter.*

*Ne örümcek, ne yosun,
Ne mucize, ne füsün,
Kâbe Arabın olsun
Çankaya bize yeter!*

Görüldüğü gibi şair, vatan söz konusu olduğunda böylesine keskin ifadelerle yer vermekten kaçınmamıştır. Şairin bu sivrilişi bazı eleştirilere de açık kapı bırakmıştır. İsmet Özel şiir yazmak/söylemek ile ilgili yaptığı bir konuşmasında bu şiirde geçen bazı cümlelere özellikle dikkat etmiş ve bunları şu şekilde yorumlamıştır:

“Bunu anlamak kolay, hazmetmek zor değil mi? Ama bu bir ruh işte... Bakın dikkat ederseniz, Musa var, İsa var, ondan sonra başka bir isim yok. Ondan sonra hürriyet var. ‘Ne örümcek ne yosun’ diyor. ‘Yosun’u kafiye olsun diye uydurmuş ama ‘örümcek’ doğrudan doğruya mağaraya gönderme.”¹⁰²

Bu örnekte yer alan sert çıkışlara, şairin şiirleri içindeki sayısal değerlere ve bu tarzda vücuda getirilen eserlerdeki lirizme dayanarak Kamu için eserlerinin mihenk taşı durumunda olan temanın “vatan” olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Vatan söz konusu olduğunda da Anadolu da coğrafyası ve insanıyla şiirlerdeki yerini alır.

Kemalettin Kamu, yaşadığı dönemin koşullarından kendini soyutlamamış, vatanın bu zor günlerinden bağımsız bir şiir vücuda getirmemiştir. Nitekim o devrin hemen her şairi/yazarı, yapıtlarını bu sorunlar düzlemi üzerine oturtmuş; kimisi cepheye kadar giderek askeri açıdan da yaşananların tanığı olmuşlardır. Böylece, dönemin yarattığı eserlerde çoğunlukla yurdun o günkü durumu konu edinilmiştir. Bağımsızlığın kazanılıp yurdun düşmanlardan temizlenmesi üzerine bu kez yeni kurulan ülkenin kalkınmasına, yükselmesine ve diğer devletler nazarında güçlü bir hale getirilmesine çalışılmaya başlanmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için yenilikler yapılmaya, bir dizi inkılaplar hayata geçirilmeye karar verilmiş; bütün bunlar yapılırken de özellikle cumhuriyetin ilanı ile yurt aydınları bu yapılanmada yerlerini alarak halkla iç içe olmuşlardır. Bu sayede edebiyat çevresi, yüzyıllarca pek de ilgilenmedikleri Anadolu’ya yönelerek eserlerinde hem Anadolu insanını hem de buranın coğrafyasını işlemişlerdir. Yurduna aşık bir şair olan Kemalettin Kamu ise onu her haliyle, insanıyla, tabii güzellikleriyle şiirine yansıtmıştır.

Anadolu, Kamu’nun şiirlerinde *Yurda Dönüş* adlı eserinde olduğu gibi çoğu zaman bir askerin gözüyle anlatılır. Fakat Anadolu, bu eserlerde o günkü koşullar dikkate alınarak kaybedilen vatan toprağı olarak yansıtılır:

*Yolum yaklaşıyor artık yuvama,
Gördüm her tarafı bürünmüş gama,
Köyümüz neş’eden öksüzdü ama*

¹⁰² İsmet Özel, *Şiir Çizgi, Şiir Nokta*, Merdiven Şiir, S. 8, İst., 2006, s. 33-34.

Bu kadar kederli değildi hiç de!

*Bendim buraların eski sahibi,
İşte ağladığım ağacın dibi,
Bu ağaç bir veda mendili gibi
Sallanıp durmuştu bana gidişte!*

*Çevreli dağların beyaz bulutla,
Kırların örtülü yabani ota,
Suların ağlıyor hep aynı notla
Tanıdım, tanıdım vatansın işte!*

Anadolu, bazen de hem sözcüklerle çizilen bir resim, hem de tarihte kazanılan zaferlerin, bir Türk yurdu haline getirilen yerlerin hatırasını saklayan bir defterdir. *Akdeniz'den* şiirinde Kemalettin Kâmi, okuru doyulmaz bir manzara karşısına çekerken, bir yandan da şuan elde olmayan topraklar için duyduğu üzüntüyü paylaşır:

*Suları pırıl pırıl, rüzgarı mis kokulu,
Kuş uçurmaz eski Türk kalyonlarının yolu,
Sağda sıradağlarla kabaran Anadolu
Yeşil eteklerinde tükeniyor Toros'un.*

*Akşam pembeleşiyor bembeyaz tepelerde,
Eğiliyor bulutlar engine perde perde,
Dönüyorken kıyıları koyu bir laciverde,
Sesini dinliyorum sularında Barbaros'un.*

*Havada bir dost eli okşuyor derimizi,
Boynu bükük adalar tanıyor sanki bizi,
İçimize çevirip nemli gözlerimizi
Geçtik yabancı gibi Rodos'un.*

Karadeniz adlı şiirinde ise şair, Karadeniz'in meşhur hırçınlığını, coşkunluğunu tasvir yoluyla anlatır:

*Göklere aynasın, bulutlar senin,
Bir ufak melteme ürperir tenin,*

*Fırtına, türküsü enginlerinin,
Köpük sularının perisi deniz.*

*Gemiler görünmez dalga çığında,
Bir hınç uğultusu var çığlığında,
Duru sabahların gün ışığında
Serili bir kaplan derisi deniz.*

*Kıyın yeryüzünün cenneti bize,
Koşlar sıra sıra, dağlar diz dize
Giresun, Görele, yemyeşil Rize,
Siyah sularının gerisi deniz.*

Bingöl Çobanları her yönüyle bir Anadolu şiiridir. Kamu'nun en önemli şiiri sayılan ve onun günümüzde en çok tanınan eseri olan *Bingöl Çobanları*'nda, hiç deniz görmeyen Bingöllü bir çobanın ağzından bütün çobanların, biraz da genel olarak Anadolu insanının hikayesi anlatılmaktadır. Şair, köylerinin bekçileri olan bu okuma yazma bilmeyen çobanları kaderlerinin değişmezliğiyle anlatmaktadır:

*Gün biter, sürü yatar ve sararan bir ayla,
Çoban hicranlarını basar bağına yayla.
-Kuru bir yaprak gibi kalbine eline al
Diye hıçkırır kaval:
Bir çoban parçasısın, olmasan bile koyun,
Daima eğeceksin başkalarına boyun;
Hulyana karışmasın ne şehir, ne de çarşı,
Yamaçlarda her akşam batan güneşe karşı,
Uçan kuşları düşün, geçen kervanları an,
Mademki kara bahtın adını koydu çoban!*

Mehmet Kaplan, bu şiiri tahlil ederken Kamu'nun Anadolu insanına yakınlığının sebebini şöyle izah ediyor: "*Kemalettin Kamu, Bingöl Çobanları'nda Anadolu insanını kendi yaşayışı içinde ele alıyor. O, bir yolcu ya da yabancı değil, bu toprakların yerlisidir.*"¹⁰³ *Bingöl Çobanları*'nın, Kemalettin Kâmi'nin en sevilen eseri olmasında hiç şüphesiz onun bu coğrafyayı, insanlarıyla birlikte bizzat içlerinde yaşayarak

¹⁰³ Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri II*, Dergah Yay., İst., 1965, s. 21.

öğrenmesi, tanınması etkili olmuştur. Bu şiire bu ayrıcalığı veren ise, işte bu samimilik, yakınlıktır. Her ne kadar Anadolu'yu bir bütün olarak sevmesine karşılık Kamu için de ayrıcalıklı yerler yok değildir. Memleketi olan Erzurum'u da eserlerinde Türk tarihindeki öneminin yanı sıra o günkü durumuyla birlikte bol tasvirli bir biçimde aktaran şair için buranın ayrı bir değeri, önemi vardır. Çünkü Erzurum baba ocağının olduğu, hayatının önemli bir kısmını geçirdiği, çocukluk ve hatta gençlik hatıralarının yaşandığı, istemeye istemeye terk ettiği sınısıdır. Üstelik Erzurum, vatan coğrafyasında geçmişiyle şanlı, şerefli, vakur bir şekilde yerini almaktadır; fakat yabancı ayaklar, Türk topraklarını önce bu şehrin de bulunduğu Doğu'dan çiğnemeye başlamışlardı. İşte bu yüzden şair, *Erzurum* adlı şiirinde daha çok Anadolu'daki düşman varlığına tahammülsüzlüğünü anlatmıştır:

*Her gün kararan bahtına ağlarken ezanlar,
Ey yâdı kalan sevgili yurdum seni andım!
Bir lahza silinmiş gibi göğsündeki kanlar,
Üstünde gezen korkulu rüyaya inandım.*

*Affet bizi ey anne, şaşkırdık kederinle,
Çöller gibi تنها kalamaz hakka giden yol,
Bir Türk ilisin kal'aların kubbelerinle,
Yok buselerinden bizi mahrum edecek kol.*

.....

*Nefsin de bizimdir ve bizim kalmalıdır ey
Türk oğlunu her gün koruyan sevgili kalkan,
Yok gözyaşımız, varsa seninçün akacak şey:
Kan, kan... Medenilerce şerap addedilen kan!*

Kemalettin Kamu, tıpkı Erzurum gibi yiğitlik sembolü olarak gördüğü Polatlı'yı da Kurtuluş Savaşı'ndaki rolünden dolayı önemsemektedir ve aslında bu şiirle Polatlı'dan yola çıkıp tüm Anadolu'nun savaş sonrası yaralarını sarıp toparlanmaya başlama çabasının nasıl sonuç verdiğine ulaşmaktadır:

*Al bayrak altında beyaz kışlalar,
Havada bir uçak çifte kanatlı,
Yerden izbelerin yerinde şimdi,
Evler yükseliyor bir iki katlı.*

*Sezerek önceden alın yazını,
Atalar adını koydu Polatlı.*

*Yiğitlik yoğrulu dağın, taşında,
İçirdin ellere ağı, aşında,
Yendi salgınları yanı başında
“Atatürk” adını taşıyan atlı.*

Kamu için Anadolu insanı temiz yürekli, yiğit, cesur ve aynı zamanda ıstıraplarla yoğrulmuştur. Bu nedenle onun şiirlerinde acı dolu, yuvasına hasret çeken, dertli bir Anadolu insanı hep vardır. *Siperde Akşam* adlı şiirinde bu tipin adı Ali olur ve onun köyüne duyduğu özlem, gurbetin verdiği kederle harmanlanıp anlatılır. *Onbaşı Taştan* isimli eserde ise, Taştan adlı bir onbaşının, efeler tarafından kızının baştan çıkarılmasına dayanamayarak kendini asması tahkiye edilir. Erzurum’un dadaşı ise cesur Anadolu insanının tipik bir örneğidir:

*Dediler: davranma, düştün kapana,
Ya çek bıçağını, ya gel amana,
Dedim ki: dadaşı doğuran ana
Taşır mı karnında eğilecek baş!*

Eserlerinde Anadolu insanına mümkün olduğu kadar çeşitli karakterle yer veren Kamu, bazen de ihtiyar bir köylü ağzıyla cephede can verenler içinde kendi oğlunu aramaktadır. Şair, hemen her haliyle Anadolu insanını anlatmaya çalışırken kendini de ihmal etmez ve *Ana Vatan Şairi* adıyla şairliğinin dayandığı temelleri anlatan bir şiir yazar. O, her zaman vatanının şiirini yazmış bir şair olarak edebi sahada yerini almıştır ve artık kurtuluş mücadelesinin de zaferle bitip yeni, çağdaş bir ülkenin varlığıyla geleceğe güvenle bakan, ayakları yere sağlam basan, kendini milletine adanmış biridir. Bu eseriyle, bir açıdan şiir poetikasını da belirleyen Kamu, kendini bilinçli olarak romantizme kaptırmadığını, kendinin bu coğrafyanın acılarını, sevinçlerini, çaresizliğini, cesaretini yazmayı amaçladığının da altını çizer gibidir. Bunu yaparken adeta kendisinin buraya ait olduğunu bildirmek istemektedir:

*“Dün” denilen ak saçlıyı tanımam,
Çocuğuyum “yarın”ın.
Bir dakika düşünmedim
Gönlümden başka imam,*

*Çimen, çiçek, kelebek
Hepsi başkalarının.
Bana derler ana vatan şairi.*

*Bir köylünün çarığına değişmem
Pırlantalı bir tacı.
Gönlüme giremiyor
Ne Mısır yıldızları,
Ne Suriye kızları.
Hepsi bana yabancı,
Bana derler ana vatan şairi!*

*Bir taşını İtalya'ya değişmem,
Nerde bizim Ararat,
Binbir pınarlı Fırat,
Bana derler ana vatan şairi!*

B. Aşk

Aşk, yüzyıllardır şair/yazarların vazgeçemedikleri belki de tek temadır. Birçok edebi yapıtın, özellikle şiir türünde yazılanların temelini genellikle bu tema oluşturmuştur. Kemalettin Kamu'nun da eserleri arasında hatırı sayılır derecede aşk temalı şiir vardır. Ondaki aşk, başından geçen kötü bir macera yüzünden çoğu zaman karşılıksız kalan bir duygu karmaşasıdır. Aşkı yaşayamamış bir şair olarak Kamu, şiirlerinde de sevgiliye güvenmeyen, aşka ulaşma konusundaki çabaları boşa gitmiş bir insan izlenimi vermektedir. Bunda Kemalettin Kâmi'nin melankolik ruh halinin yanı sıra yukarıda da belirttiğimiz gibi aşk konusunda yaşadığı kötü bir anının da etkisi vardır. Rifat Necdet Evrimer bu olayı şairin üzerindeki etkisiyle birlikte şöyle aktarır:

“Başından geçen ve hüsrarla biten bir aşk macerası, şairin gönlünü yaralamıştı. Bu yara ölünceye kadar kanadı. Ankara’da çok genç ve esmer bir kız, Kemalettin’i büyülemişti. O kızın sakın ve vakur halini pek beğeniyordu. Akşamları onun yolunu bekler, uzaktan da olsa bir defa görmek ihtiyacını duyardı. Ufak bir tebessüm, biraz alaka, Kemalettin’i çocuk gibi sevindirirdi...

Bir gün o güzel, esmer kızın bir delikanlı ile baloya gideceğinin haber alınca, kalbinden vurulmuşu döndü. Bu nasıl olabilirdi? Kızın ailesi: “Kemalettin gibi genç bir şaire kızımızı memnuniyetle veririz.” dememiş miydi? Arada bir nevi anlaşma yok muydu? Kemalettin, nişan gününü bekliyordu. Halbuki şimdi kızın bekar bir delikanlı ile baloya gitmesine müsaade ediliyordu.

...

Kemalettin o akşam, sevgilisinin kapısının önüne gitti. Heyecan içindeydi, yanında bulunan odacısına, kapının ziline hafifçe dokunmasını söyledi. Kapı açıldı, mektup verildi, cevap beklenirken kapı birdenbire büyük bir gürültüyle kapandı. Kemalettin o dakikada, müthiş bir sarsıntı geçirdi, kapının bu tarzda kapanışını kat’i bir red cevabı mahiyetinde karşıladı. Muztarip ve müteessir odasına döndü. Şu iki şiirini onun hayatının sonuna kadar bekar kalmaya sevk eden o akşamki hadisenin tesiri altında yazdı.”¹⁰⁴

Rifat Necdet Evrimer’in bahsettiği şiirler, *Feragat* ve *Son* başlığıyla da yayımlanan *Havada Esen* adlı şiirlerdir. *Feragat*’i, kendisini yiğit bir Anadolu gencinin yerine koyarak kaleme alan Kamu, bu şiirde dertli bir aşığın resmini çizer:

Geçip karşısına sönen ateşin,

¹⁰⁴ Evrimer, a.g.e., ss. 19-21.

Boynunu bükmüşsün yok diye eşin,

Sakın bu gözyaşın, bu ah edişin

Hiyanet olmasın ahına yiğit!

Havada Esen'de ise şair, kendisini büyük bir hayal kırıklığına uğratan aşkını gözden geçirerek sorgulamaktadır. Bu, Kemalettin Kâmi'nin yaşadığı hüsrarla son bulan gerçek aşkının şiiridir:

Vuruldum nesine bilmem ki nasıl?

Üç yıl tapındım da ona muttasıl,

Bilmem ahengini hala sesinin!

Daha bir çocuktuk, fakat ne zarar,

Büyüyüp kadrime bilene kadar

Olurdum esiri her hevesinin!

Ne onda merhamet, ne bende gurur,

Her gece evinin önünde durur,

Ağlardım altında penceresinin!

Karşılıksız aşkının acısı çeken şair, onu kendi gözünde öldürmeye, yok saymaya çalışsa da hala sulara sesini, rüzgarda nefesini duymaktadır. Halbuki Taha Toros'un bir yazısına göre bu platonik aşk, ondaki sevgilinin değil, şairin kendisinin ölmesine sebep olmuştur.¹⁰⁵

Öldü, bilmiyorum nerde türbesi,

Öldü, sanıyorum sulara sesi,

Rüzgarda kokusu var nefesinin!

Belki de Taha Toros haklıydı ve ünlü şairin kalbinin durmasına sebep bu esmer güzeli küçük hanımdı. Nitekim şair, *Kitabe* adlı şiirinde kendi aşkının tanımını yaparken bu iddiayı güçlendirecek sözler sarf ediyor:

Hasretle hemşire, gamla yoldaştı,

Kalbimde çarpıntı, gözümde yaştı,

Yıllarca gönlüme sığmadı taştı,

Yıllarca ne durdu, ne dindi aşkım.

¹⁰⁵ Taha Toros, **Kararlı ve Kararsız Bekarlar**, Milliyet, 1986, s. 9.

Fakat aynı şiirin son drtlğne baktığımızda şair, tıpkı tasavvuf şairlerinde olduğu gibi beşeri aşktan ilahi aşka döndüğünü belirtmektedir. Bu özelliğiyle eser, en ünlü mesnevi konularından olan Leyla ile Mecnun hikayesinde Mecnun'un bir süre sonra Leyla'dan geçip Mevla aşkını kazanmasına benzemektedir:

*Ezelken mebdei, ebedken sonu,
Bir ani peşinde kaybettim onu,
O zaman anladım ne olduğunu,
Rabbini arayan bir dindi aşkım.*

Kitabe'yi 1925 yılında yani henüz aşk acısı çekmediği yıllarda yazmamış olsaydı Kemalettin Kâmi'nin böyle bir mertebeye yükseldiği iddiasını ortaya atmak kolay olacaktı. Fakat şair, aşk için söylenebilecek en son sözü çok geçen yaşıta ve aşkı tanımadan söylediği için son dörtlükteki durumu değişir ve 1930 yılında yazdığı *Bahtiyarlık* şiirinde halk şairi edasıyla tekrar beşeri aşka döner ve uzaktaki sevgilisini anmaya, zlemeye başlar. Sevgili yanında olmadığında hayatın ne kadar anlamsız ve büyük bir boşlukla kaplı olduğunu ifade eder:

*Gelmeden edemez gl vakti hull,
Onsuz dağlar l, bahçeler mell,
O ki saçlarında eserken eylül,
Turnalarla gurbet eline geçti.*

Bu şiirde aşkı görmüş biri olarak şair daha somut, daha gerçekçi bir görüntü sunmaktadır. Oysaki geenlik yıllarında aruzla yazdığı *Takip*'te aşk, son derece basit, yavan bir şekilde ele alınmıştır. Bu durumda şairin çok değişken bir ruh haline sahip olduğu fikri de ortaya çıkmaktadır. Aşka ait hemen hemen aynı yıllarda ele alınan iki farklı bakış açısı görülmektedir. Bir yanda ilahi bir aşk, öbür yanda *Takip* şiirinde aşık değil, adeta havai bir geçen portresi çizilmektedir:

*Rast geldim o dilber kıza görmüştüm esasen,
Tl perdeli bir pencereden baktığı akşam!..
"Takip edeyim" hükmü kopup geldi içimden,
Ta ruhumu şimşeklerin yaktığı akşam.*

Takip şiiri gibi divan şiiri formlarına uygun olarak yazdığı *İntizar* adlı eserinde ise şair, yüzünü göstermeyen sevgilisinden bir kere olsun onu görmeyi dilemektedir. Bu aşka düşenlerin iyileşemeyeceğini, vazgeç diyenlere aldırmandan onu hep seveceğini belirten aşığın tek tesellisi şuan dargın olduğu gl ehreli sevgilisini görmektir.

*Issız geceler geçti hayâlât ile bitâb
Göster bana gül çehreni ey sevgili mehtab!
Sevdana düşen olmayacak belki şifayâb,
Göster bana gül çehreni ey sevgili mehtab!*

Şarkı nazım şekliyle yazdığı şiirinde de yine divan edebiyatı kurallarına uyan şair, aynı sevgili tipini çizmeye devam etmektedir. Bu kez asıl yakınılan şey maşukun vefasızlığıdır:

*Pembe, munis ellerinden başka bir el tutmadım;
Benliğimden nefret ettim, hasretinden bıkmadım...
Aşinalardan işittim: Bir vefasızmış adım;
İtiraf et sevgilim senden vefasız çıkmadım...*

Bu tür, düşsel aşklardan sıyrılan ve hayatından bir kesit olması ihtimalini taşıyan *Sen Benim Olamazsın* şiirinde Kemalettin Kamu, sevgilisiyle ilgili bir anıyı dile getirmektedir; fakat bu kez gençliğin verdiği maceraperestlik gitmiş; yerine yaşanmışlığın da verdiği tecrübe ile aşk artık gerçek halini almıştır:

*Dün yeni bir kederle göğsüme düştü başım
Sana karşı zaafımı sezen bir arkadaşım
Dedi ki:
“Bir gün büyükannesi okşayıp saçlarını,
Müjdelemiş kızına sultan olacağını...”
Ey saçlarında henüz hulya rüzgarı esen,
Ey bir cariye gibi para ile satılan sen!
Ben de baş eğcektim sultanlık hevesine,
Gönlümden daha geniş bir iklim bulabilsen.
Demişsin ki: Sevgilim olacak delikanlı,
Benden daha sevimli, daha güzel olmalı...
Hala bu fikirdeysen
Tahayyülünle geçen
Gecelerime yazık!
Çünkü ben sarışınım.
Sense daha beyazsın,
Ben ezelden seninim,
Sen benim olmazsın!*

Bu resti *N'oldu* adlı şiirinde de devam ettiren şair, ilgisizliğinden etkilenmediğini, sevgilisine seslenerek ifade etmektedir. Öyle anlıyoruz ki her dönemde, özellikle divan edebiyatında karşılaştığımız sevgili tipi Kamu için de geçerlidir. Zira bu sevgili tipi, kendisini sevene eziyet etmekten hoşlanmaktadır ve içten içe aşğın bu acıya rağmen peşinden koşmasını da istemektedir. Kamu ise sevgilinin kendisine bu kadar güvenmemesini, aşğın da bir tahammül sınırı olduğunu *İrşad* adlı şiirinde dile getirmektedir. Bu kez aşık, maşukunu tehdit eder gibidir:

*Sevgilim güvenme güzelliğine,
Senin de saçların tarumar olur;
Aldanma talin pembe rengine,
Hayatın uzun bir intizar olur.*

...

*Sevgilim senin de geçer zamanın,
Ne şöhretin kalır, ne hüsn-ü ânın,
Böyledir kanunu kahpe dünyanın,
Dört mevsim içinde bir bahar olur!*

Halbuki aşık, sevgilisini her haliyle sevmeye, onunla birlikte yaşlanmaya hazırdır ve hayatının her döneminde onun nazını çekmeye zaten gönüllüdür. *Teessür*'de bu kez kendisine seslenen, nasihat veren şair, "Dokunma bana" diyerek kaçan sevgilisi için:

*Bırak dokunma ona biraz daha nazlansın,
Bırak onun da yarın saçları beyazlansın,
Buruşuklar bürüsün pembe yanaklarını.
Dudaklarımla okşarken başının aklarını*

*Yine akislerini işiteyim o sesin,
Yine o nazlı nazlı "dokunma bana" desin!*

der. Bu şiirde sevgilisiyle birlikte yaşlanmak isteyen şair, *Seneler*'de ise sevdiği kızla arasındaki büyük yaş farkını aşkına bir engel olarak görmektedir:

*Durmak istemezken gönül pasında,
Yine siz avutun onu yasında,
Siz iki âşina kalp arasında
Sıradağlar gibi duran seneler!*

Kamu, *Benim Aşkım* adlı şiirinde ise aşkı pek yaşamamış biri olarak karşımıza çıkar. Gönülünün her dala konan bir kuş olmadığını, her vefasız ziya için yanmayacağını vurgulayan şair, aşkını hiç taranmamış bir saça benzetmektedir. Şairin aşkı, ne aramış ne de aranmıştır. Kemalettin Kâmi, hayatının bu bölümünün eksikliğini şu sözlerle anlatır:

*Benim aşkım sürekli bir buhran,
Bir ümittir, fakat değil hodbin,
Daha yok anlayan lisanından,
Henüz âyini olmayan bir din!*

Kemalettin Kamu, her ne kadar aşkın eksikliğini tüm yaşamı boyunca duymuşsa da şiirlerini bu temadan mahrum bırakmamıştır. Onun hiç evlenmemesine sebep olacak kadar değer verdiği küçük bir aşk anısı, şiirlerinde koskoca bir hüsrana olarak yerini almış ve şairin marazi, melankolik ruh yapısıyla şekillenip Kamu şiirleri içinde ayrı bir bölüm oluşturmuştur.

C. Kadın

Kemalettin Kamu'nun şiirlerinde kadının hemen her temanın içinde yer aldığını söyleyebiliriz. Kimi zaman oğlunu cepheye göndermiş bir anne, kimi zaman nişanlısını savaşta kaybetmiş bir Anadolu kızı, kimi zaman da vefasız bir sevgili şeklinde karşımıza çıkan bu unsur, Kamu'nun birkaç şiirinde de tek başına bir tema olarak yer almaktadır. Bu eserler, Kamu'nun kadına karşı bakış açısının somut yansımalarıdır. Onun için kadın, bazen aşkına sadık, bazen de umarsız ve sorumsuzdur. Bunun içindir ki bu şiirlerde birbirinden tamamen farklı kadın tiplerinden söz etmek doğru olacaktır. Eserlerde yer alan ifadelere ve verilmek istenen mesajlara baktığımızda Anadolu'ya ait olumlu bir kadın tipinin oluşturulduğunu görmekteyiz. Bunun karşısında ise vurdumduymaz, bencil bir 'İstanbul kızı' durmaktadır. Anadolu kadını ne kadar acılı, çilekeş ve duygulu ise İstanbul kızı da bir o kadar duygusuz ve acımasızdır. Bu iki tipi *Ölmüş Nişanlıya* ve *İstanbul Kızı* adlı şiirlerde görmek mümkündür:

Beklemedin beni pınar başında;

Adın da yok mezarının taşında,

Gurbet elde yirmi iki yaşında

Boş bıraktın kollarımı nişanlım!

O, her zaman pınar başında bulunduğu yarının kara haberini almış biri olarak nişanlısına ağıt yakmaktadır. Sevgilisinin mezar taşında adının yazılmaması, henüz yirmi iki yaşında olması ve gurbet elde can vermesi, bu nişanlının şehit olduğu ihtimalini düşündürmektedir. Yani genç kızın ağladığı nişanlısı, aslında vatan için canını feda etmiş bir delikanlıdır. Oysa *İstanbul Kızı* şiirinde geçen kadın tipine baktığımızda bu duyguların tam tersini görmekteyiz:

Gülme hanım kızım yan için için;

Bir damla yaş akıt memleket için...

Gerçi bu matemi duyamaz için

Hicret selleriyle çağlamadınsa...

Artık Türk incisi kalamaz adın,

Gezemez ardında sevgili dadın

Viran türbelere mum adamadın,

Dallara iplikler bağlamadınsa...

Görüldüğü gibi şiirdeki kız, yukarıdaki eserde yer alan Anadolu kızına karşılık vatanın işgaline rağmen herhangi bir kaybı olmayan, elem duymaktan uzak bir kişidir.

Ölmüş Nişanlıya şiirindeki benzer bir kadın tipi de Kamu'nun ömrünün tamamlamaya yetmediği *Mehmetçik* adlı eserinden bir parça olan *Bir Genç Kadın Söylüyor* adlı şiirdir. Bu eserde de yarini vatana feda etmiş genç bir Anadolu kadınının aşkını, acısını, matemini en duygulu şekilde duymaktayız:

Sanma yeni giydim siyahlarımı;

Sanma ki gün gördüm sen dönmeyeli...

Söylet esen yeli,

Duy ahlarımı!

Yüzümü döndürmez oldum ovaya;

Gökte savaşını söylüyor aya

Bulutlar öbek öbek...

Akşam bulutları, allı yeşilli,

Der gibi: -Bekleme duvağı telli,

O dönmeyecek!

Sen vereli şakımanı ırmağa,

Çıkmaz oldum artık bağa!

Uçan kuşta süzülüşün,

Açan gülde gülüşün

Yapraklarda dökülüşün...

Toprağa!

Sen gideli

Oldum deli!

Gece gündüz aradım

Elimi tutan eli!

Kamu'nun aruzla yazdığı bir şiiri olan *Son Niyaz* adlı eserinde ise divan edebiyatına has bir kadın tipi oluşturulmuştur:

Kanmam bu nazlanışlara, ver son kararını;

Beyhude bir tereddüde bende etme yarını...

Çapkın bakışlarındaki naz eylesin devam

Duymaksa kastın aşkının intiharını...

Şiirinde aşk ve vefa, ey güzel kadın!

*Mezcetme hiç hayatıma çılgın baharını!..
Artık unut, unut beni, hüsnün sararmadan;
Terk et, o –sence sıtmalı- sevda diyarını.
Yâd eyle, ayda, yılda bir olsun, esirinim.*

Çapkın, vefasız, nazlı sevgili yine aşığın ilgisine karşılık vermeyerek onu dertlere salmaktadır. Aşığın tek isteği ise cevapsız kalan duygularına karşılık, onu böyle oyalamaması ve yılda bir kere de olsun kendisini anarak ona son bir teselli vermesidir. Aslında bu şiirde kafası karışık bir aşık ile karşılaşmaktayız. Şair, hem sevgilisinden artık nazlanmamasını, bu aşkın neticesine dair son kararını vermesini, kendisini oyalamamasını istemektedir; hem de onun uğrunda öldükten sonra hayalinde bile olsun bir kere mezarını ziyaret etmesinin kendisini mutlu edeceğinden bahsetmektedir. Bu da gerçekte sevgilinin kararsız davranışlarından, aşığına güven vermeyen tavırlarından kaynaklanmaktadır.

D. Yalnızlık

Daha evvelki bölümlerde Kemalettin Kamu'nun sık sık gurbet şairi olarak ünlendiğini, bunun yanı sıra “vatan şairi” yakıştırmasının da geçtiğini belirtmiştik. Bize göre Kamu'yu mutlaka “... şairi” diye bir tanımlama içine yerleştirecek olursak en doğru ifade “vatan şairi” yakıştırması olur. Nitekim şair, daha önce de belirtildiği üzere bu tema çerçevesinde daha fazla eser ortaya koymuş ve bunları içten duygularla kaleme almıştır. Hiç kuşkusuz Kamu'nun gurbet şairi tarafı da vardır ve bu adlandırma da yanlış addedilemez. O, yenileşme dönemi Türk şairleri arasında gurbeti en etkili şekilde ifade etmiş kişidir. Bunun sebebi de aslında her şairde bulunan romantizm ile birlikte daha çok Servet-i Fünun'da gördüğümüz santimentalist bir ruha sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Şairin “*Ben gurbette değilim/Gurbet benim içimde*” dediği iki mısrası, bu ruh halinin en güzel yansımasıdır. Gurbet, Kamu'da asıl şekliyle yalnızlıktır ve onun da dediği gibi nereye giderse gitsin bu ruh hali peşini bırakmayacaktır. Şair yalnızdır; benliğinin gizli köşelerinde tıpkı kimi insanların acı çekmekten hoşlanması gibi bu yalnızlığı sevmektedir ve bunun için de istese de ondan vazgeçememektedir. Bu tema, her şiirde farklı yollarla okura sunulur. *Kimsesizlik* şiirinde şair, kendini dört duvar içinde yalnız kalmış hissetmektedir ve yanındakiler gerçek birer insan değil, onun var ettiği düşsel dostlardır. Yalnızlık, öyle bir hal almıştır ki artık şair vehimlerin kol gezdiği bir odada bilinci uyuşmuş bir halde sayıklamaktadır:

.....

*Sanıyorum saçlarımı okşuyor bir el,
Kıpırdamak istemiyor göz kapaklarım;
Yan odadan ince bir ses diyor gibi gel!
Ve hakikat bırakıyor hülyamı yarım.*

Şair, daha sonra Tanpınar'ın o çok beğendiği dörtlüğü söyler. Kamu'ya böyle güzel bir ifade kazandıran yalnızlığın verdiği o karmaşık ruh yapısıdır:

*Gözlerimde parıltısı bakır bir tasın,
Kulaklarım komşuların ayak sesinde;
Varsın bir yudum su veren olmasın,
Başucumda biri bana “Su yok” desin de!*

Bu duygu, *Gurbet* ve *Gurbet Geceleri*'nde şairin bitişini hazırlayan bir unsurdur.

.....

Eriyorum git gide ,

*Elveda her ümide,
Gurbet benliğimi de
Bitirmiş bir biçimde!*

Yukarıdaki dörtlükte şairin kimsesizliği, *Tek Adam*'da şairin kendiyle yüzleşmesiyle yalnızlığın manzarasına dönüşür:

*Sağır bir salonun aynalarında
Arama gözlerini.
Düşün ki ne duyacak var sözlerini,
Ne gelecek bir hayal engin bakışlarına.
Bakışın alev dolu,
Sırrı yok aynaların,
Ve sen aralarında
Gibisin yokla varın.*

Şair, bazen de bulunduğu zaman dilimi içinde yalnızdır; onu geçmişe bağlayan hatıralarının canlanmasına sebep olan dış unsurlar bu kimsesiz, gurbet yolcusuna sürekli maziyi anımsatmaktadırlar.

*Enginde gün batıyor suların süsü gibi,
Sular öyle temiz ki annemin yüzü gibi,
Yeni gurbete çıkmış kalp öksüzü gibi
Başucumda en uzak, en yakın hatıralar.*

Kamu, kendi gibi bir hazan yolcusuna ise şöyle seslenmektedir:

*Saçların yine solgun,
Bağrın elemle dolgun,
Nereye yolculuğun
Yeni bir gurbete mi?*

Hiç şüphesiz buradaki Hazan Yolcusu, şairin kendisini sembolize etmektedir ve sanki iç monolog yöntemiyle kendisiyle konuşmaktadır. Aslında o da yolculuğun nereye olduğunun farkında değildir; tek bildiği şey vardır ki o da her yolculuğun sonunun kendi içindeki gurbete varacağıdır.

E. Tabiat

İçinde yaşanan tabiat, hemen her şairin etkisi altında kalarak eserlerine yansıttığı alışılmış unsurlardan biridir. Romantik ruh hali, şairlerin doğadan haz almalarının yanı sıra eserlerinde bir şekilde ondan bahsetme ihtiyacını da doğurmaktadır. Tabiata ait türlü şekiller şaire bazen huzur, bazen de hüznü verir. Hatta çoğu zaman bunlar, insan hayatının belli noktalarını sembolize ederler. Örneğin; akşam birçok şairde ömrün son demleri, bahar ise gençlik ve dirilişin adeta diğer adları olmuştur. Bazense tabiat, yalnızca pencere önünde seyredilen doyumsuz bir manzaradan ibarettir. Kemalettin Kamu da kimi zaman doğayı yalnızca görünüşü açısından ele almış; kimi zaman da bu bütünü parçalarını bazı duygular için simge haline getirmiştir. *Söğüt* adlı şiirinde tamamen görsel unsurlara ağırlık veren şair, ona şöyle seslenir:

*Dalın eğri büğrü, yaprağın ince,
Rengin iğdeleşir rüzgar esince,
Yazın şemsiyesin yaşlıya, gence,
Güzün derelere verirsin öğüt.*

Şaire göre söğüt, çevresine sağladığı yararlar açısından önemli bir ağaçtır ve bu özelliği hep böyle sürüp gitmelidir:

*Sılacı dibinde unuttur çile,
Esintin avutur bozkırı bile,
Dökün tozlarını sabah yeliyle,
Akşam güneşiyle boynunu büyüt.*

Kemalettin Kamu için, tabiatı kendi duygularına arkadaş olarak görme özelliği bu temanın yer aldığı eserlerde sıkça rastlanılan bir durumdur. Örneğin; *Güz* şiirinde kuşkusuz bu mevsimin de verdiği bir iç huzursuzluğu ile doğayı içine kapanan, karamsarlaşan bir tabloyla yansıtmaktadır. Tabiat artık ölüdür ve bu cansızlık şaire de sirayet etmektedir:

*Kurudu artık otlar,
Bitmiyor tazeleri;
Birikinti sular da
Yaprak cenazeleri.*

*Döndü yayladakiler,
Erdi bağlarda batı;*

*Ovalar daha geniş,
Kayalar daha katı.
Başım avuçlarımda,
Bir avuç külçe hüznün;
Düşüyor gözlerime
Çiğ taneleri güzün!*

Neyse ki bu umutsuz, karamsar ve hüzünlü ruh halinin yerini, baharın gelmesiyle bir canlılık alır. Şair şimdi, yeniden doğar gibi hayata sarılmaktadır ve içi yaşama sevinci ile dolmaktadır. Artık baharla birlikte tüm evren dirilmiş, her yere doğanın bu muhteşem hali hakim olmuştur ve şairde kendinde şiir yazma hevesini duymaktadır:

*Kokuyor toprağı ne kadar taze,
Rüzgarlar elinde ipek yelpaze,
Koynunda gülleri var deste deste,
Ötüşüp duruyor serçe, güvercin.
Kırda kuzuların kulağı seste.*

*Hangi esrarına yabancı insan,
Sekiz on yaşında çocuğa sorsan
Sayar bin vasfını iki nefeste.
Ve şair en taze eseri için
Ezeli sesinde buluyor beste.*

Bu mevsimin insana verdiği hazları anlatan Kamu, kış mevsimini de baharın karşısına koyarak ele almaktadır. Bahar, doğaya ve insanoğluna yeni bir hayat bahşeder, tabiata ait her varlığı kaynaştırır, canlandırır. Oysa kış uzakların, ayrılıkların, fırtınanın mevsimidir. Kendisi gibi insanları da soğuk yapan kış, tabiatın heyecanını, neşesini beyaz bir örtü ile siler, atar.

*Ne yazık ki:
Dokunmadan ellerinin serinliğine,
Dalınamaz gözlerinin derinliğine.
Bazı tutar hırçınlığı bu vefasızın,
Sonbaharın izlerini siler ansızın.
Pencereler boz çiçekli, çatılar beyaz,*

Saçaklarda gizli gizli edilir niyaz.

Ne yazık ki:

*Yakın yerler uzaklaşır, uzaklar erir,
Boş bahçeler kalbe bir hüznün verir,
Artık günler kısa geçer, geceler uzar,
Artık ocak başlarında anılır bahar,
Her masalı bir fırtına bırakır yarım,
Ah o zaman bilemezsiniz ne hatırlarım*

diyen Kamu, aslında şiirine kış mevsimini yazdan daha çok sevdiğini söyleyerek başlamıştır:

*Diyorlar ki: Mevsimlerin en güzeli yazdır,
Bence kışın yanakları daha beyazdır;
Gülüşleri daha oynak, daha dalgalı,
Sarar beyaz kollarıyla her çıplak dalı.*

dedikten sonra kışın insanı kasvete sürükleyen olumsuz özellikleri üzerinde durarak çevresinde yarattığı etkilerden söz eder. Şiirin sonunda ise şair, kış mevsimi ile yaşlı insanlar arasında bir benzerlik kurarak eserine nokta koyar. Bir başka şiirinde de yine aynı duyguları yansıtan şair, soğuk havadan sakınmak isteyenlerin evlerine çekilmesinin, dışarıda gezenlerin azalmasının onda yarattığı can sıkıntısının ve tabiatın ancak insanla birleşerek bir değer kazandığının altını çizer:

...
*Akşamla sarılmak çün açılmış kuru kollar,
Dağlardan inen kurşuni tüllerle büründü;
Kül rengi sütunlar uçuran gölgeli yollar
Bu çöl gibi, ta ki iki üç yolcu göründü.*

Kış mevsimini sevmesine rağmen ondan pek de iyi bahsetmeyen şair için yaz; daha güzel bir yaşamın, umudun, sevincin kaynağıdır ve bu mevsimde tabiatın her köşesinde ona ilham veren bir taraf bulunmaktadır:

....
*Havada bahar eser;
Goncada açar umut...
Gün altı pencereler*

Birer mineli yakut.

....

Sevincim benek benek

Gölgeler gibi yazdan!

Gönlüm alacak örnek

Suya gömülü sazdan!

Tabiat temasına yer verdiği eserlerde daha çok doğanın görsel unsurlarından faydalanan Kemalettin Kamu, bunların insanoğlunun hayatında nasıl bir yer edindikleri üzerinde de durmuştur. Tabiata ait unsurlar içinde mevsimlere yer veren şair, az da olsa onları belli şeylerin sembolleri olarak da ele almıştır.

F. Ölüm

Kemalettin Kâmi'nin yalnızlık gibi içten içe içten içe yaşadığı bir duygu olan ölüm, şiirlerde kendini daha çok korkuyla karışık bir biçimde gösterir. Şair, mizacı gereği karamsar ve yalnızdır; bu ruh halinin de etkisiyle kendini ölmek korkusu yaşarken bulur. Kimi zaman ise şair, hayatın verdiği bir usanmışlık ile ölmek istemektedir; ancak ne kadar istediği gibi olmasa da yaşadığı hayat onu tekrar kendine doğru çekmektedir:

*Bağıma sınıyor gün dalgaların;
Suların sırması, beni de sarın!
Yakamı, şapkamı bir yana atıp
Gün gibi sönmek istiyorum.*

*Birden eteğimi tutuyor yarın;
Sırma sular eşi eriyen karın,
Ürkek bir gölgeyi önüme katıp
Evime dönmek istiyorum.*

Yaşama isteği ve ölüm arasında gidip gelmeler Kamu'nun bir başka şiirinde de görülmektedir. Çoğu zaman kendisiyle baş başa kalan şair, ölümün kapısını çalacağı anı ürkerek bekler:

*Bir iç üzüntüsü, bir baş ağrısı...
Bürüyor çevremi yaprak sarısı
Biri çağrılıyor gece yarısı;
Her taraf uykuda uyanık benim.*

*Bir saat ileri... Bir saat geri...
Var mı bu korkudan daha beteri?
Üşütme alınımı, ey ölüm teri,
Yaşama aşkıyla yanıyor tenim.*

*Günler, bir akarsu... Geceler pusu.
Esiyor üstümde ölüm korkusu...
Bir bahar ortası, tükeniyor su;
Bu yel durabilir... Dön değirmenim!*

Şair, kimi zaman ölümün verdiği acıyı çevresindeki her şeyde görmek ister. *Çığiltı* adlı şiirinde tabiata ait bir unsur olan denizi anlatan şair, önce görsel öğelerden faydalanarak denizin hırçınlığını resmeder. Fakat şairin bu temayı ele alış amacı denizi anlatmak değil, annesinin ölümüne karşı duyduğu acıdan dolayı onu kendisiyle özdeşleştirmektir:

*Engin ses veriyor yel ıslığına,
Benziyor dalgalar bir kar çığına,
Çarparak bahçemin parmaklığına,
Üç gün üç gecedir çağlıyor deniz.*

*Aslan kükreyişi değil kafeste,
Bir insan yüreği saklı bu seste,
Bu benim derdime uyan bir beste;
“Annem öldü” diye ağlıyor deniz!*

Görüldüğü gibi şair, denizin tabiatın gereği olan hareketlerini, sanki annesi öldüğü için ağlıyormuş gibi algılayarak, aslında kendine bir dert ortağı arıyor.

Kamu, *Ürperme* şiirinde ölüm korkusunu daha açık bir şekilde işlemektedir. Onu asıl korkutan belki de ölüm/sona ermek değil; en güzel eserinin yarım kalacak olmasına dair yaşadığı telaştır:

*Ne kızım var arkada, ne de var karım,
Sardım samanımı, sattım sapımı
Dişim, tırnağımla kurdum yapımı,
Vurma pencereme, çalma kapımı,
En güzel eserim kalacak yarım.*

Kemalettin Kâmi'nin şiirlerinde ölüm bir bitişin adıdır. Hiçbir mana derinliği olmayan gerçek bir yok oluşturmaktır. Zaman zaman arzu ettiği; ancak yaşama isteği ile bu kararından vazgeçerek korkuyla beklediği bir sondur.

III. Şiirlerin Dil Ve Üslup Bakımından İncelenmesi

Hiç kuşkusuz dil, edebiyatın vazgeçilmez temel taşıdır. Şair/yazar eserini dil üzerine kurar ve bu yüzdendir ki sanat eserinin ‘neyi’ anlattığından çok ‘nasıl’ anlattığı önemlidir. Onun güzelliği, her şeyden önce dilinin sağlamlığında ve etkileyciliğindedir. Şairler de yüzyıllar boyu bu sağlamlık ve etkileyciliği sağlayabilmek için farklı yollar denemişler, sanat görüşleriyle de alakalı olarak kimi zaman dili ağırlaştırmışlar, kimi zaman ise konuşma diline yakınlaştırarak şiirle halkı buluşturmaya çalışmışlardır. Türk şiirinde konuşma diline yakınlık söz konusu olduğunda özellikle Ömer Seyfettin’in önderliğindeki Genç Kalemler Dergisi’nde başlatılan dilde sadeleşme hareketi ile belirgin bir ilerleme kaydedildiğini söylemek mümkündür. Bu dönemden sonra şairlerin çoğu eserlerinde halkın anlayabileceği, sade bir dili kullanmayı tercih etmişlerdir. Mütareke döneminde iyice oturmaya başlayan bu yaklaşım, Kemalettin Kamu’da da görülmektedir. Kamu’nun şiirlerinde açık bir biçimde görülen “millilik” üslubunda, dilinde de dikkat çekmektedir. Bu özellik de şairin eserlerinin tutarlılığını sağlayan en önemli unsurdur.

Kemalettin Kamu’nun dili için söylenebilecek en uygun söz, hiç kuşkusuz ‘sade’ olmasıdır. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi milli anlayışa bağlı olan şair, eserlerinin çoğunda dilinin açık ve anlaşılır olmasına dikkat etmiştir. Onun bu özelliği, yaşadığı dönemde eserlerinin hemen benimsenip ezberlemesinde büyük rol oynamıştır. Kamu’nun üslubu için Behçet Kemal Çağlar, şunları söylemektedir:

“Ankara’ya Paris’teki sanat cereyanlarından ilham almış yeni bir sanat hamlesiyle döndü. Anadolu insanının bütün duyguları ve özellikleriyle, geniş geniş, uzun uzun portresini çizmiş olmak için “Taştan Onbaşı” diye bir destan denemesine başlamıştı. Beğendiği Fransız şairlerinden zaman zaman manzum tercüme yapıyordu. Son yıllarda şiir yazarların belki en duru, temiz bir dil kullananı olan Kemalettin Kamu, bunu da yeter bulmuyor; Türkçeyi bütün çakıllarından ayıklanmış, bütün bulanıklığından kurtulmuş arı bir dil yapmak işine katılarak Dil Kurumunda terimler kolunda vazife almış bulunuyordu.”¹⁰⁶

Onun Türk diline olan aşkı yalnızca şiirlerinde değil; Türk Dil Kurumu’nda yaptığı uzun çalışmalardan da anlaşılmaktadır. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Kamu’nun Türkçeye olan düşkünlüğünü şöyle dile getirmektedir:

¹⁰⁶ Çağlar, a.g.m., s. 4.

“Kamu, Türk diline inanıyordu. Bu inancı, herhangi geveze romantik insanınki değildi. Günah işlemeyen, sevap kazanan, Hac yolunda hastalanarak ölen insanınki gibi, dinli bir inançtı.

Kamu’daki ödev töresi ancak büyük inanıcılarda görülen soydandı. Unutmak istediği büyük bir acıdan kurtulmak ister gibi gece gündüz çalışıyordu, tatlı canına kıyıyordu. Belki de bu devrim uğruna ölenlerdendir. Sözlerle, terimlerle çalışma işi öldürücüdür.”¹⁰⁷

Şairin Necmettin Esin’in bir makalesinde şairin dili için sarf ettiği şu sözler oldukça dikkat çekicidir:

“Yüzlerce sepetten bir damla gül yağı çıkarırcasına birkaç kelimedden büyük manalar ve yüksek heyecanlar çıkarır. Onun sağlam bir kültürü, ince bir sezisi ve çok içli bir gönlü vardı. Türkçesi, çağın yaşça kendisinden küçük ve büyük şairlerimizi aşacak kadar sade ve güzeldir. Kelimeleri ev içinden, halkın dilinden seçmiştir. Öztürkçe, güzel Türkçe diyoruz. Şiirlerinin üzerinden elli yıla yakın bir zaman geçti. Onlar bugün yazılmış sade, açık ve güzeldir. Denilebilir ki Türkçemizin belli başlı mimarlarından.”¹⁰⁸

Kamu’nun şiirlerine baktığımızda bu sadelik ve duruluk hemen göze çarpar. Aruz vezniyle yazdığı eserleri dışında kalanlar, hep bu yalınlıkve anlaşılabilirlik üzerinde oluşturulmuştur. Bazen bu sadelik içinde oldukça hoş ifadeler yer alır:

Düşündüm huzurunda

Ebedi bir akşamın

(İzmir Yollarından Son Mektup)

Bingöl Çobanları ve *Zaman İçinde* de olduğu gibi bazı şiirlerde de dilin saflığı, etkileyicilikle birleşir:

Allah’ım ne bunaltıcı, ne boğucu bir gece...

Gözlerimi bulutlandı arabaya binince.

Karanlıkta kaçıyoruz, çoğalıyor korkumuz,

Umulmadık bir felaket geçiriyor ordumuz.

Fakirleri yalın ayak, zenginleri atında,

Yollar uzun bir inilti yıldızların altında.

(Bingöl Çobanları)

¹⁰⁷ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, **Kemalettin Kamu**, Türk Dili Dergisi, C. I, S. 8, Ank., 1952, s. 446.

¹⁰⁸ Esin, a.g.m., s. 20.

*Dün koyu gölgeleri
Üzüntülü bir ömrün;
Beni bana benzeten,
Bütün benim olan dün.
Çağırıcı ses veren
Derin bir kuyu gibi,
Yıkılmış kenarları,
Çekilmiş suyu gibi.
Ve bu harabezarın
Yanı başında yarın,
Gülüyor acı acı.
(Zamanın İçinde)*

Aruz vezniyle yazdığı eserlerin ise şairin sadelik anlayışına uymadığını söylemek mümkündür. Fakat daha önce de birçok defa söylendiği gibi Kamu, şiire ilk olarak aruz vezniyle yazarak başlamıştır ve bu şiirlerinde divan şiiri havası hakimdir. Aruzlu eserlerinde dil bu forma uydurulmak için biraz ağırlaşmakla beraber bazen akıcılıktan ve etkileyicilikten uzak, yapmacık bir hal almaktadır. Bunun en iyi örneğini *Takip* adlı eserde görmekteyiz:

*Rast geldim o dilber kıza görmüştüm esasen,
Tül perdeli bir pencereden baktığı akşam!..
“Takip edeyim” hükmü kopup geldi içimden,
Ta ruhumu şimşeklerin yaktığı akşam.*

Lâle Devri İçin'de ise biraz daha oturmuş bir üslup görülmektedir:

*Lâleler, güller açılmış, pembe, üryan bir bahar,
Bîbedel sâkilerin meftunu olmuş bir diyar;
Neş'eden, peymaneden sermest olan bir şehriyar,
Defneden dallarla handan şahnişinler kalmamış!*

Hicret Akşamları 'nda üslup iyiden iyiye ağırlaşmış, dil sadelikten ve konuşma dilinden uzaklaşmıştır:

*Genişçe bir ova, akşam yakın... Fenerlerini
Yakar yavaş yavaş artık sema-yi hüznalud;
Yavaş yavaş gecenin esneyen nefeslerini
Emer nesim ile mütez muhit-i namahdud.*

*Sükun içinde zamanın medid ve biinsaf,
Öpüşleriyle buruşmuş, yıkık dökük evler,
Sükun içinde demin fevk-i aşiyani tavaf
Eden ve mersiyeler söyleyen şu leylekler.*

Kemalettin Kamu'nun şiirlerinin dikkat çekici özelliklerinden biri, eserin tamamı için kesin bir hükümde bulunmanın zor olmasıdır. *Ürperme* adlı şiiri örneğinde net olarak görülebileceği gibi, hoş bir biçimde başlayan eser, sonradan basitleşebilmektedir:

*Çatladı sanki tavan, esnedi döşemeler,
Karıştı canıma can duygularım:
Merdiven başında gidip gelmeler,
Bana getirmeyin ölümden haber.*

*Ne kızım var arkamda, ne karım,
Sardım samanımı, attım sapımı
Dişim, tırnağımla kurdum yapımı,
Vurma pencereme, çalma kapımı,
En güzel eserim alacak yarım.*

Güzel başlayan şiirin devamı böyle gelirken, son iki mısra da belki de bu şiirin içinde eğreti duran ama Kamu'nun unutulması mümkün olmayan iki mısrası vücut bulur:

*Daha yazmadım onu, yazmaya takatim yok,
Her mısrası bir alev, her kafiyesi bir ok!*

Kemalettin Kamu'nun eserlerinde oldukça açık bir üslup kullandığını söylerken kimi zaman bu yalınlığın şiiri basitleştiren, onu sıradanlaştıran bir etken haline gelebildiğini de eklemek yerinde olacaktır:

*Emelin ölçüsüz, cesaretin çok,
Sanki boşluklara atılmış bir ok,
Önüde dağların karanlığı yok,
Bulutlar başının üstünde değil.*

Motor gürültüsü olalı Şark'ın,

*Ne can düşüncesi, ne evin, barkın,
Bayağı kartaldan odur ki farkın
Yuvan dağ başının üstünde değil.*

(Hava Yolcularına)

*Dağlar ağaç dolu, ovalar yeşil,
Bu yolda konuşmak istemiyor dil,
Yelesi kabarmış atlarla değil,
Kötü bir trenle geçtim Tuna'dan.*

(Tuna)

Şairin eserlerinde sıklıkla bir asker ağzıyla konuştuğunu duyarız. Bu asker de genellikle köyünden ayrılmış, sevdiklerinin hasretini çeken, vatansever bir gençtir. Bu açıdan bakıldığında şiirde geçen sözcüklerle, konuşan figür arasında bir tutarlılık olması gerekmektedir. Kamu'nun kimi eserlerinde bu tutarlılığı sağladığını, ancak kimilerinde bazı farklılıklarla küçük çelişkiler oluşturduğu da dikkat çekicidir. *İzmir Yollarından Son Mektup* adlı şiirde askerin sevdiği kızın adının Hacer olması ve bazı deyimlere yer verilmesi köyünden ayrılan bir asker için oldukça uygun bir üsluptur. Özellikle şiirin son mısralarında bu uygunluk açık bir biçimde görülmektedir:

*Sütünden emeğinden
Ne verdinse helal et.
Söyle Hacer'e o da
Hakkını helal etsin,
Gönülcüğü dilerse
Başkalarına gitsin...
Ben ermeden murada
Ecel kırdı kolumu;
Artık beyhude yere
Beklemesin yolumu.*

Buna benzer bir başka şiir olan *Memiş'ten Güllü*'ye de ise genel itibariyle bir tutarlılık gözlense de dörtlük sonlarında tekrarlanan “sevgilim” sözcüğü bu uyumu biraz bozmaktadır.

*Saldığın mektubu sevinçle aldım,
Şükrettim Allah'a pek çok sevgilim;
Okudum kokladım, bir zaman daldım*

Tatlı hülyalara o dem sevgilim.

Kamu'nun üslubunda söylenmesi gereken en önemli unsurlardan biri de Türk şiirinde daha çok Mehmet Âkif'te görülen 'tahkiye' usulüne yer vermiş olmasıdır. Bu tür eserlerinde okura bir hikaye aktarılmaktadır ve bazılarında diyalogların kullanılması da dikkat çekicidir. *Onbaşı Taştan, Bir Çocuk, Memiş'ten Güllü'ye* ve *Dadaş, Teessür* gibi şiirlerini bu şekilde kaleme alan şairin "dedi ki, der ki, diyordu" şeklindeki kullanımlarına sıkça rastlamaktayız. *Sen Benim Olamazsın, Hicret, Kış, Bir İhtiyar, Siperde Akşam, Çığlıtı* adlı şiirlerin de bu şekilde kaleme alındığını görmekteyiz.

Kemalettin Kamu'nun bir başka üslup özelliği de şiirlerinde soru sorma yolunu denemiş olmasıdır. Şairin *İzmir Yollarından Son Mektup, İzmir'e Tahassür, Bir Çocuk, Bir İhtiyar, Umut, Hazan Yolcusuna, Tuna, N'oldu, Havada Esen* gibi eserlerinde bu özelliği görmek mümkündür. Bütün bunların yanı sıra Kamu'nun birçok şiirinde birbirine benzer sözcük ya da sözcük grubunu hatta kimi zaman cümleyi kullandığının da altını çizmek gerekmektedir. *Gurbet* adlı şiirin ilk dördlüğünde geçen "*Hepsi bana yabancı*" mısrası *Ana Vatan Şairi*'nin üçüncü bölümünde de aynen tekrar edilmektedir:

Ne Mısır yıldızları,

Ne Suriye kızları,

Hepsi bana yabancı,

Bana derler ana vatan şairi.

Şairin üslubunda ilgi çeken bir diğer taraf da 'gönül' sözcüğünü oldukça fazla kullanmasıdır. Öyle ki hemen her şiirinde kullandığı bu sözcüğe aynı şiirde iki defa yer verdiği bile olmuştur. 'Gönül' kelimesi Kamu için "*Kitabe, Sen Benim Olamazsın, Bingöl Çobanları, İstiklal Ordusu Şehitlerine*" şiirlerinde olduğu gibi genellikle bir mekânı karşılamaktadır. Bu şiirlerde 'gönül' çoğu zaman bir mezar, bazen de yayla ya da iklim olabilmektedir.

Kemalettin Kamu'nun hece veznine geçtikten sonra kaleme aldığı eserlerin hepsinde bulunan özellik, kullanılan dilin yalın, akıcı ve anlaşılır olmasıdır. Onu 'vatan şairi' yapan etkenlerin başında da bu özelliği gelmektedir. Türk dilinin gelişmesi, yabancı sözcüklerden arınması için gece gündüz demeden çalışan şair, eserlerini de bu çerçeveye içine oturtmuş ve kendi şiir dilini mümkün olduğu kadar yalınlaştırarak duru, temiz bir Türkçe ile yazmıştır. Eserlerini her ne kadar sınırlı bir sözcük dağarcığı ile yazmış olsa da onun Türk şiirine yaptığı katkılar göz ardı edilemez.

SONUÇ

Kemalettin Kâmi Kamu, mütareke dönemi şairlerinden biri olmasının yanı sıra iki dönem olmak üzere milletvekilliği yapan, Anadolu Ajansı'nda çalışmasıyla elde ettiği bir habercilik geçmişine sahip ve aynı zamanda Türk Dil Kurumu'nda çalışarak da Türk diline hizmet etmiş çok yönlü bir kişidir. Türk şiiri içinde “gurbet şairi” ünvanını alarak kendine ayrı bir yer edinmiş olan şair, soylu bir aile içinde yetişmiş ve iyi bir eğitim almıştır. Çok genç yaşta savaş ve onun getirdiği acıları birebir yaşamak zorunda kalan Kamu, hem bu durumun onun hassas ruhunda bıraktığı izler yüzünden hem de mizacı gereği içine kapanık, duygusal bir yapıya sahiptir. Bu özelliğine rağmen çevresindeki insanlarla iyi bir iletişim kurmuş ve son derece sevilen, saygı duyulan biri olmayı başarmıştır. Onun arkadaşları tarafından en beğenilen, övgüye değer bulunan huyları çalışkanlığı ve etrafındaki kimsenin kalbini kırmamış olmasıdır.

Edebiyata aileden gelme bir yatkınlığı olan şair, ilk eserlerini genç yaşta divan şiirleri etkisinde kalarak aruz vezniyle kaleme almıştır. Henüz küçük bir yaşta oluşunun verdiği kararsızlıkla bir süre bu tarz şiirler yazsa da daha sonra hece vezni ile yazmaya başlamış ve hayatının geri kalanında şiirinin her açıdan milli olmasına özen göstermiştir. Şiir, çoğu zaman siyasi hayatının gölgesinde kalsa da başta *Varlık*, *Türk Yurdu*, *Ülkü*, *Dergah*, *Şebab* gibi dönemin önemli edebiyat dergileri olmak üzere birçok yerde eserleri yayımlanmıştır. Her ne kadar kimi zaman eleştiriler alıp beğenilmemişe de çoğu zaman eserleri sevilmiş, değer görmüştür. Buna rağmen, şiirlerini bir kitapta toplamayan şair, hayatının son zamanlarına doğru *Mehmetçik* adını verdiği ve yeni şiirlerinden oluşacak bir eser yazmak istemiş; fakat bu isteğini gerçekleştirilmeden vefat etmiştir. Yarım kalan bu eserden elimize kalanlar *Bir Genç Kadın Söylüyor*, *Bir İhtiyar* ve *Bir Çocuk*, *Büyük Gün*, *Deniz Matemi*, *Ayna*, *Özleyiş*, *Kara Gün Yaşları*, *Sevgili İzmir'e*”adlı şiirlerden ibarettir.

Kemalettin Kamu'nun şiirleri, ölümünden sonra yakın dostu Rifat Necdet Evrimer tarafından kitap haline getirilmiştir. Burada toplanan 59 şiire, Gültekin Samanoğlu tarafından 7 tane daha eklenerek şiirlerin sayısı 66'ya ulaşmıştır. Şairin ölümünden sonra Celalettin Emrem ve Enver Naci Gökşen de daha önce yayımlanmayan birkaç şiirinden bahsetmişlerdir. Bizim çalışmamız esas olarak Kamu'nun eserlerin incelenmesini amaç edinmiştir. 1948 yılında vefat eden şair için bugüne dek pek çok şey söylenmiştir. Bu söylenenler genellikle şairin hayatı ve şiirlerin konuları üzerinde yoğunlaşmıştır. Oysaki onun eserlerinin gerek yapı bakımından

gerekse tema ve dili açısından da etraflı bir incelemeye ihtiyaı vardı. Bu noktadan hareketle hazırlanan çalışmamızın sonucunda şiirlerin iyi bir malzemeye sahip olduğunu vurgulamak yerinde olacaktır. Özellikle o dönemde modern şiirdeki kadar yaygın olmayan imaj meselesi incelendiğinde ortaya çıkan sonuçların yalnızca eserler için değil, Kamu'nun hayatı ve ruh yapısı hakkında da bize fikir vermesi bakımından önemli olduğu gözlenmiştir. Böylelikle şairin en basit şiirinde bile bazen derin manalar içeren imajların olduğunu fark etmekte ve son zamanlara doğru yazdığı eserlerinde artık edebi olgunluğa erişen bir Kemalettin Kamu'nun varlığını hissettirdiğini de görmekteyiz.

EKLER

EK-1 Anadolu Ajansı Kurucuları (Soldan ikinci sandalyede Kemalettin Kamu oturmaktadır.)

Tevfik Rüstü (ARAS)	Dışışleri Bakanı	1.000
Ahmet (AĞAOĞLU)	Kars Milletvekili	75
Mahmut (SOYDAN)	Siirt Milletvekili	75
Yakup Kadri (KARAOSMANOĞLU)	Mardin Milletvekili	75
Falih Rıfki (ATAY)	Bolu Milletvekili	75
Ruşen Eşref (ÜNAYDIN)	Karahisar Milletvekili	75
Tevfik Kamil (KOPERLER)	İstanbul Milletvekili	25
Hikmet (BAYUR)	Belgrat Büyükelçisi	25
		Toplam: 1.425
Alaeddin Bey	AA Genel Müdürü	75
Etem Hidayet (AKIMSAR)	AA İstanbul Temsilcisi	75
Kemalettin (KAMU)	Yazı İşleri Müdürü	50
Cemil Zühtü	AA Muhasebe Müdürü	50
AA'da çalışan 32 personele dağıtılan		325
		Toplam: 2.000

Ek-2 Anadolu Ajansı'nda hisse dağılımı

Ek-3 Anadolu Ajansı'nın o yıllardaki binası

EK-4 Kamu'nun milletvekili olduğu dönemde kaldığı, birçok milletvekili, şair ve yazara ev sahipliğı yapan Evkâf Apartmanı'nın o yıllardaki görüntüsü

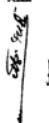

Ek-5 Ekvâf Apartmanı'nın bugünkü görüntüsü

Vilayeti

Meb'us seçilmiş olanlara ait mazbata

Soyadı	Doğum yeri ve tarihi	Mevki ve seçimi	Kazanan reylerin miktarı														Reylerin yekünü		Teşkilat üyesi ve Meb'us Seçimi kanunlarına göre seçimine engel halleri olup olmadığı	Seçimi hakkında bir şüphe şikâyet vaki olup olmadığı	MOLAHAZAT	
			Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Yazı ile				Yazı ile
Huse Kasım	1911																	85	85	yahtır	yahtır	

arak Meb'us Seçimi kanunu gereğince Vilayetimizde yapılan seçim neticesinde: ... Rey ile ... Vilayetimiz Meb'uslarına Seçilmiş olduğuna dair bu stime tarafından tasmin kılınarak kendisine yerildi. (27/2/1943)

Vali:
Tefik bey'ti ve belediye raii:
Azaan:
Azaan:
Azaan:
Azaan:
Azaan:
Azaan:
Azaan:
Azaan:
Azaan:
Azaan:
Azaan:
Azaan:
Azaan:
TBMM ÇER HAKKI MAHFUZ
Umumi Hiyet'in 17 ... ribhi
Üçüncü Enküratın ... 728

EK-6 Kemalettin Kamu'nun mazbatası

T. B. M. M. AZASININ
TERCÜMEİHAL KAĞIDI ÖRNEĞİ

1109

1109

Adı ve Soyadı	Kemalettin Kamu	İlmi rütbesi	
Babasının ve Anasının adı	Osman Nuri - Hayriye	Mesleki ve işi-gücü	Muharrir - Şair
Doğum yeri ve tarihi	Erzurum - 14.9.1901	Yedek Subay ise Şubesi ve Sicil No. su	
Tahsili	Darülmualim ve Paris ulum siyasiyeden mezun	Evli olup olmadığı, kaç çocuğu bulunduğu	değil
Bildiği diller	Fransızca	Seğimden evvelki iş durumu	anadolul ajansı neşriyat ve istihbarat 14. paris
İhtisası	Edebiyat - Siyasi	Memur olup olmadığı	
Eserleri		Mebuslukları	Rize

Erzurumda kılıcı zadelereyim. Babam Osman Nuri, Erzurum kasalarında mali memuriyetlerde bulunmuş, en son refaiye malmüfettiğinden tekkat edilerek aynı kasada belediye rehalığı yapmıştır. 1915 de orada öldü .

İlk tahsilime hususi surette başlamış ve Erzurum idadisinin ilk sınıfı ile refaiye rüstiyesinde bitirmiştim . orta tahsilimi İstanbulda Darülmualimini Aliyenin ilk kısmında yaptım . 1919 - 1920 ders yılında son sınıfta terfiimi miteşüp bursa üzerinden anadoluya geçerek hareketi milliyeye iştirak için Ankara'ya geldim. Zaferden sonra İstanbula giderek ve masraf vakfletinin emir ve müsaadesile son sınıf imtihanlarını verip mektebi bitirdim .

Yüksek tahsilimi ahiren vazifeten bulunduğum pariste ulum siyasiye mektebinde yaparak 1937 de " economique et sociale " şubesinde mezun oldum . Devlet memuriyeti olarak 1920 de matbuat istihbarat müdüriyeti umumiyesine 1250 kuruşla istihbarat kâtibi olarak girdim . aynı müessesede ikişer ay fasala ile ve 1500, 2000 kuruş maaşla matbuatı tetkik menuru, ajans başmuharriri ve ajansın şirket haline kalbi üzerine 1926 dan itibaren ajans başmuharriri ve neşriyat, istihbarat müdürü sıfatıyla mebus intihabına kadar bu müessesenin başında bulundum .

1929 da müessesilik fevkalade selâhiyetlerle ajansın istanbul teşkilâtını bir mese kadar tensik ve idare ettim . son beş mese sarfında yine ajansın paris müessesili olarak merkezden uzaklaştım . her iki ayrılıştta da merkezi selâhiyet ve ünvanı muhafaza ettim . Hususi iş olarak milli hareketin Ankara'da sayısız pek mahdut ilk ilk gazetecilerden biriyim . matbuat ve ajansta çalıştığım müddetçe aynı zamanda hakimiyeti milliye de (ücretsiz) ve yeni gün gazetesinde çalıştım . şair ve muharrir olarak muhtelif gasete ve mecmualarda şiirler ve makaleler neşrettim. bunları daha kitap haline toplamadım . Kuruluşundan beri filen ve fasulasız surette C.H.P.'nin program ve prensipleri dahilinde ve parti şeflerinin emirlerinde ve müyetlerinde çalıştım . 1336 - m 1931 - 1933 daki Büyük seyyahatlarında Ebedi Şef ATATÜRK'e ve Malatya, Atina, Peşte seyyahatlarında İnönü'ye refakat şerefine erdim .

Paristen avdetinde son umumî intihabatında C.H.P. namsedi olarak Müsedem mebus seçildim . bu suretle ajanstan ayrıldım .

EK-8 Kemalettin Kamu'nun meclisteki Tercüme-i hal kağıdı

EK-9 Kamu'nun vefatına dair gazete haberi

hava meydanları inşa edilecektir.

**Erzurum Milletvekili
Kemaleddin Kamu
vefat etti**

Ankara 6 — Erzurum Milletve-
kili Kemaleddin Kamu, bugün
saat 18 de kalb sektesinden vefat
etmiştir.

EK-10 Ulus Gazetesi 7 Mart 1948 1. sayfa

in fikir
lk yurt
rk için
cağına

nmiyet
efi Ba
ardaki
şafıyla
şılmış
mak-
ajan-
kümet
k sa-
u söy-
makla
riz ki
her
kar-
için-
te de

okta-
gemi-
asten
u ka-
rşıla-
a ki-
r ha-
çok
i on-
z ol-
l, file
birin-
larsa
acak-

Paris
med-
telim.
ilz -
rupa-

Kemalettin Kamu'yu anma töreni

Dün saat 15 de Dil - Tarih ve Coğrafya Fakültesi konferans salonunda Erzurum Milletvekili Şair Kemalettin Kamu'nun ölümü dolayısıyla bir tören yapılmıştır.

Türk dili ve edebiyatı bölümü öğrencileri tarafından tertip edilen bu anma töreni, öğrencilerden B. İhsan Akpulat'ın Kemalettin Kamu hakkında kısa bir konuşmasıyla açılmış, bundan sonra şairin aziz hâtırası için iki dakikalık bir saygı susması yapılmıştır. Daha sonra kürsüye gelen Prof. Necmeddin Halil Onan Kemalettin Kamu'nun edebî şahsiyeti il-

zerinde konuşmuş ve şaire ait birçok hâtıralarından bahsetmiştir. Bu konuşmayı müteakip kürsüye gelen öğrencilerden Türkân Özkutlu, Nevihal Gürkan, İhsan Akpulat, Aytekin Yakar, İrfan Kılıç, Hatice Aykaç, Ayten Süngü, Nuket Kayserioğlu, Gönül Korur ve Osman Güngör şairden seçme şiirler okumuşlardır.

Tören kalabalık ve aydın bir dinleyici kütlesi tarafından ilgi ile takip edilmiştir.

Yukarıdaki resim bu törene katılanları göstermektedir.

Son haberler
Başka
saba v
dileriz
ğini,
legini
vinçle
nin is
gibi g
sonuc
malı i
kecek
kalkın
başarı
tır. G
santr
li end
milli
şartla
Bü
yılıh
ni, uz
tri pı
ması
ruz. I
kalkın
leleri
cak v
cek u
gramı
düt g
konu
an ön
hakki

EK-11 Ulus Gazetesi 13 Mart 1948 3. sayfa

...bildirdiklerini söylemişlerdir.

Devlet mahkemeleri
Prag, 6 a.a. — Cumhuriyetin emni-

Kemalettin Kamu
dün vefat etti
(Başı 1 inci sayfada)

...mu (Kemaleddin Kâmi), bütün memleketin ve gençliğin sevgisini toplamış ve milli kütüphanemize değerli eserler vermiş bir şahsiyetti.

B. Kemaleddin Kamu, 1901 de Erzurum'da doğmuştur. İstanbul Darülmualiminini bitirdikten sonra Paris'e giderek tahsiline orada devam etmiş ve siyasi ilimler okulunu ikmal etmiştir.

B. Kemaleddin Kamu Anadolu Ajansının müessislerindendir ve Rize Milletvekilliğine seçildiği tarihe kadar Anadolu Ajansının Nesriyat ve İstihbarat Müdürlüğünü büyük bir liyakatle ifa etmiştir.

Önce Rize'den, müteakip devrelerde de Erzurum'dan milletvekili seçilmiş olan B. Kemaleddin Kamu'nun ölümü millet için bir kayıptır.

Rahmetliye Tanrıdan rahmet, kederli ailesi ile milletvekili arkadaşlarına, dostlarına ve yakınların başsağlığı dileriz.

★
Ankara, 6 a.a. — Erzurum Milletvekili Kemalettin Kamu, bugün saat 18 de kalp sertesinden vefat etmiştir.

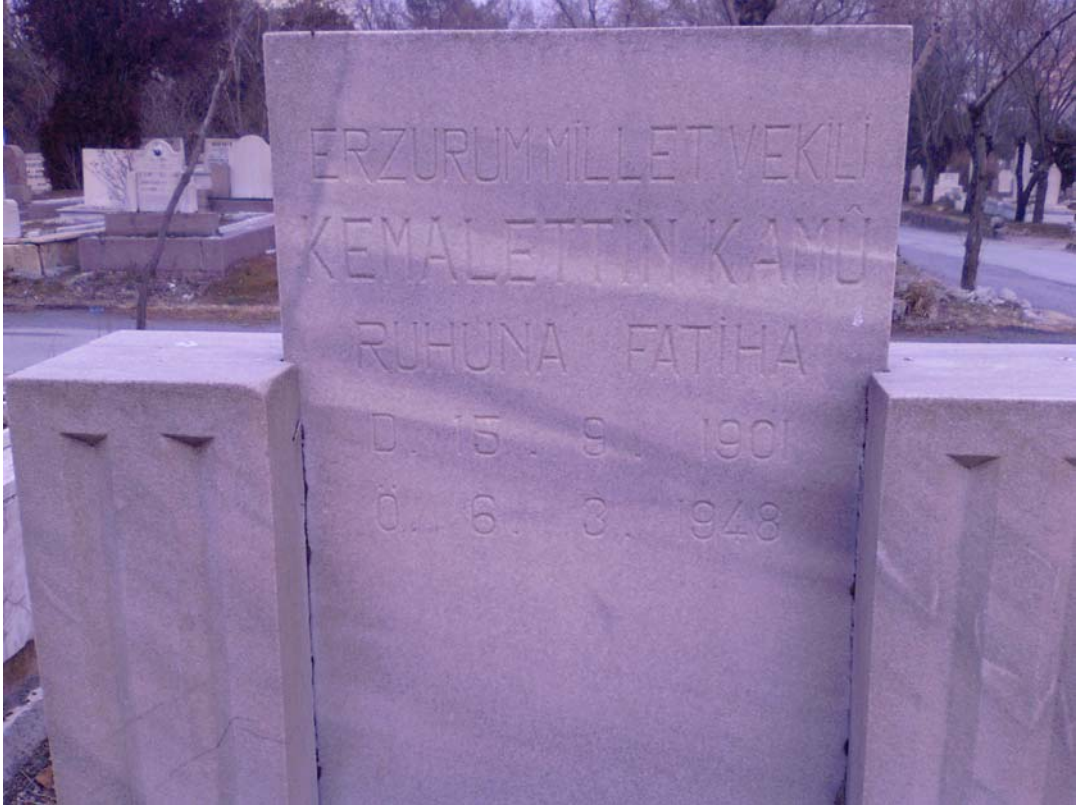
Anadolu Ajansının müessislerinden olup, tesis tarihinden itibaren Rize Milletvekilliğine intihabına kadar Anadolu Ajansında nesriyat ve istihbarat müdürlüğünü büyük bir liyakatle ifa etmiş bulunan aziz arkadaşımızın ölümü ajans ailesi için olduğu kadar, mümtaz bir şıması bulunduğu edebiyat âlemi için de çok acı bir kayıp teşkil etmektedir.

Anadolu Ajansı, aziz arkadaşımızın vefatı dolayısıyla ailesine ve kendisini sevenlere başsağlığı diler.

...buluna
askeri
mahiyet
edilen
ları So
yetkili
üzerine
Batı
çoğu il
halen
pa'nın
cevesi
zemeni
edilmes
cari an
sında
Cum
bu mes
rine ce
gi biri
kanunu
kırı ola
ması p
kilde h
gramda
ketlerin
geldiği
rinde
Ayan
kıyması
Avrupa
münase
na yol
lunduğu
eylemis
Eğer
normal
lursa b

EK-13 Kemalettin Kamu'nun Cebeci Asri Mezarlığı'ndaki kabri

EK-14 Kamu'nun mezar taşı

Gurbet şairi öldü

Yazan:

Ahmet Hâmit SELGİL

BİR türlü dudaklarımdan bırakamıyorum.

"Ben gurbette değilim
Gurbet benim içimde.."

Hiç durmadan tekrarlamak, söylemek istiyorum. İçime sanki onun şiirlerini okursam o dirilecekmiş gibi bir his geliyor.

Mütarekenin kötü günlerinde İstanbul'da talebe idik. Cuma günleri Divanyolunda bir kahvenin arka tarafında toplanır, dertleşir, konuşurduk. İçimizde tıbbiyeliler, mülkiyeliler, hukukçular, darülmualleminliler vardı. Sayımız on beşi geçmezdi. Fakat her cuma büyük bir topluluk yapmış, büyük bir memleket işi halletmiş gibi ferahlık duyardık.

Bu toplantıya gelenlerden biri de ufak, tefek çelimsiz, zayıf vücudunun içinde kocaman bir gönül taşıyan Darülmuallemin talebesinden Erzurumlu Kemalettin Kâmi idi.

Bize ilk şiirlerini o kahvede okudu. Türk edebiyatının en güzel parçalarından biri olan hicretî biz o kahvede dinlemiştik.

Kahvenin camından gözükken sokakta kimi bol pelerinli, kimi kısa etekli yabancı polisler geçerken Kemal bize göz yaşları akıtıyordu. Erzurumdan kağıt arabası içinde göçenlerin, yırtık yorgana sarılmış çocukların resmini çiziyordu.

büküyor, yine bize çalışmalarını anlatıyordu.

Ah benim gençlik arkadaşım! Mal. Önünde daha bir çok verimli, şerefli iş yılları dururken zamansız ölümü bize niye göstdün.

Elden ne gelir ki, yıllarca vel senin ağzından dinlediğim gibi.

Kanunu böyledir kahbe cih: Dört mevsim içinde bir bahar.

demekten başka çare var mı?

Erzurum Gece

Erzurum'un kurtuluş yıldönünü kutlamak üzere 12, 13, 14 Erzurum şehrimiz Halkevinde Erzurum şairleri tertibedilmiştir. Erzurumumuz bizim için mâna ve sembolik bir değer taşıyan kurtuluşunu iyileştirecek edebilmek için bu bayramı gece ayırdığı gibi ona göre tertiplenmiştir.

Bu bayram için Erzurum Halkevi'nin bar ekibi getirilmekte olduğu bildirilmiştir. Ayrıca geniş programlar hazırlanmıştır.

EK-15 Ahmet Hamit Selgil'in 8 Mart 1948 tarihli Ulus gazetesinde Kamu'nun ölümüne dair yazdığı yazı

SÖYLEŞİ

Bir gönüldeş arkasından

Erken uyanmıştım. Dışarıya baktım, pür pür gün güneş... Çıksam da dolasam biraz diye düşündüm. Kimseler görülmüyordu yollarda. "İçeriden böyle güzellik ya, kim bilir ne soğuktur ortalık" dedim. Üşümüşüm gibi gene girdim yatağıma, okumak için bir betik aldım elime. Neden sonra günlüğü (gazeteyi) getirdiler; yırtılmış, kıymı kıymı olmuş. Küçük Tekin, bizim evin kedisi, kapının önünde eline götürecekmiş, oynamış, iddik didik etmiş... Bilmiyeyim de ne yapayım? Kuzumam kim? Küçük Tekin'e!

Bir göz gözdirelim, sonra buruz bir başkasını" dedim. İlk tiz ortasında, Küçük Tekin'in kuzumadığı bir yerde, Kemalettin Kama'nın bir okşası (resmi): bir salıkıdır sandım da sevinme önce. Nereden kondurayım özü? Okşasın aittini okuyunca ulmuşsa döndüm...
Adri Ertem'in ölümünü de bir gündün ağırlaşır, ahırtırınız denizliktir" diye atmıştım düğümünden... Kişi sayılırız (ataları), gider yoklarsınız, gündün ağırlaşır, ahırtırınız ölümü ölümüne: "Ölmede kurşuniz bile olur. Bunlar öyle yor ki: Siz beklemekten, dağrusu ortalık pür pür güneş olmasına bakıp iyi salı beklerken, okşaslarını gösevinmişken birdenbire ölüm duyuyorsunuz. Böyle mi ktin, Kemalettin? Sen ki: korku bilmez ölümünden fer gün yeniden ölen; bir bade gibi neden iteyim bir içimde? tın böyle bir sağrak sücü ismarladığın kahveyi içemesizce ölüp gidecek miydin? elki korkmazdım ölümünden; su, Kemalettin, biz de korkk senin ölümünden; yakıştılık sana ölümdü, düşünemezsin öleceğini... Neydi ki da-

ditlere de doğruyu söylemeğe borçluyuz, yalanı bağışlayacak bir duygu bilmiyorum. Sonradan beğenmez olmuştum ya, o günlerde öyle değildi, Kemalettin Kama'nın okuduğu kimi bütün, kimi yarım yılların hepsini beğeniyordum, hepsini de çok güzel diye karşıyordum. O günden sonra kendimi İstanbul'da bir iki kez daha gördüm. Arkadaşlığımız ben Ankara'ya geldikten sonra, 1925 yi-

"Düzsöz bence daha uygun olur" dedim, yeri değilken orada tartışmağa başladık. Ben: "Sizin Dil Kurumu'nda yaptığımız doğru değildir, birtakım yabancı sözlere karşılık arıyorsunuz; ancak onları birer yazıda kullanacağınızda, öyle yaymağa çalışacağınızda, özlük yapmağa kalkıyorsunuz. Tıccıklar (kelimeler) sözlüklerde ölüdür, yazılar da dirilir" gibi sözler söyledim. O, Dil Kurumu'nun görüşünü yaptıklarını savundu, beki daha çok uzıyacaktı, ben kısa kestim. Birlikte çıktık oradan; ayrılmasından önce aramızda demin anlattığım konusuna geçti: onun bir yerde, benim de başka bir yerde işimiz vardı, ayrıldık. en sevdiğim gönüldeşlerimden birini son gördümüm. Yazın terimlerini daha görmedim, içlerinde iyileri, çok iyileri vardır. Kemalettin'in beğenisine (zevkine) inanırım, onlar bize kutsal bir armağan diye kaldı. onları yaymağa çalışmak artık bizlere, arkadaşlarına düşer.

Diyeceksiniz ki: "Yakin arkadaşlarından birinin, bir gönüldeşinin öldüğü gün de mi sen konuştuğun gibi yazıyacaksınız? İçinde duyduğun acıyı anlatırken de mi sözlükleri karıştıracaksınız?" Neden öyle olmasın? tuttuğumuz yolun bizim için bütün duygularımızdan üstün olması gerekmez mi? Ben öleseydim de Kemalettin kalsaydı, o da benim için yazacağı yazıyı sevdiği, inandığı dile, öz türkçe ile yazmağa çalışırdı. Hepimiz ölüp gideceğiz, emek verdiğimiz için bizden sonra da sürmesini, yaşamasını isteriz. Ben bu yazımla türkçe bir tıccığı tanıtmış, sevdirmeği başardımına buna Kemalettin de sevinir, antisana en büyük saygı diye karşılılar.

Yazan : Nurullah ATAÇ

ında başladı. Artık gece gündüz görüyordum onu.

Ne de severdi tartışmayı! Bir sözü kapıverir, uzun uzun tartışmaya girerdi. Kızışır, odlanır, bağırır; ancak o kızışması, odlanması sırasında ağır bir söz söylediği olmazdı. Bugün, ölümünü duyduktan sonra birkaç arkadaşla, yıllarca onunla yan yana yaşamış kimselerle konuştum, açıkça, içimizdekileri söyleyerek konuştuk, onun kişiyi kırarak gücendirecek ağır bir sözünü ansıyan kimsesiz olmadı. Ben bilirim kendimi, içimde yenediğim bir esizlik (fencilik), bir türlü bir yavuzluk vardır: dilimin ucuna yaralayıcı bir söz geldi mi, tutamam onu; ben Kemalettin'i kırarak bana darılmasına yetecek sözler söyledim; onun bana bir gün bile öyle bir sözü olmadı. Darılmadı da bana, ancak bir gün kırıldığım bir sözle duyurdu, sonra unuttu onu da.

Son görüşmemizde idi: "Ben şimdi Dil Kurumu'nda yazın terimlerine çalışıyorum, gel, sen de bir gör" dedi. "Nesir" karşılığı ne bulduğunu sordum: "Düzyazı" diyormuş, ben beğenmediğimi, neden beğenmediğimi anlattım;

Yank

iki örnek

Bir vatandaş vatandaşların hatline öteki vatandaşlar, yahut...
Gönüllerini kuvvedü veyahut radan anlaşıyor.

Varihik, balımız zaman...
vermezler; siade...
de size gelen...
tanırlar ki...
Güneydeki

vatandaşlar at için hareketleri görüyorsunuz

Yapılan büyük rakamı boydadır. Y.

müesseseler...
Fakat bunlar katı candan

onların man...
izin veriyeni

Bolvadin! Bunu oradaki

düncü sınıfı zıp gönderim

ne uğriyanı kulunun öde

vardı ya. O deşleri ufaca

kamışlar; y on lirayı bu

lunu bulup laştrayım

Arkasından

dim. O da Akçeçme il öğrencileri

Tarsus İlk okuyan ka

re aralarını lar.

Büyük ların yazı den birike belâgatini, nuz? Bu v

ra kazandı kendi kaz kısmını y

görmüş ve dileri için dir.

Tarsus dan aldığı gece ayndır.

EK-16 Nurullah Ataç'ın 8 Mart 1948 tarihli Ulus gazetesindeki yazısı

bu şairimizin yararı kabı,
i. Unutması için bir baş-
kı ısrarlı teklifleri kabul et-
miş olan kalbi fazla daya-
901-1948).

ÖRİK

ri de Nahit Sırrı Örik'ti
di, tarih, tiyatro, resim, anı-
cadan tarihi eserlerin çe-
nilebilecek bir yazardı. Bu
Sahnelerde eserleri, rad-

erden değildi. Ailesi açı-
eçmişti. Babası, Yıldız Sa-
nazırlığı ve hukuk profes-
nülülerinden Sırrı Bey'di.
rk ederek, Sarıcalı Ragıp
ın çocukluk anıları içeri-
acı bir olaydı. Belki de al-
edeniyle Nahit Sırrı Örik,
ı çevirmiş olabilir.

y'le annesi Neyyir Hanım, mutlu ola-
nırlar. Abdülhak Şinasi'nin evlilik ko-
ki bu olayın da payı vardır.

N:

**SEÇEN
LAR**

Evliliğe küsmüştü Şair Kemalettin Kamu, sev-
diği kızı alamamanın ezikliği içerisinde, evliliğe küskün-
dü. Belki de, bu duygusallıkla —hastalanan— kalbi, bir
gün duruverdi. Genç denilecek yaşta dünyamızdan ay-
rıldı (1901-1948).

Ecevit Davası Avrupa

EK-17 Taha Toros'un 13 Haziran 1986 tarihinde Milliyet'e yazdığı Kemalettin Kamu'ya da ait bir bölümün yer aldığı "Kararlı ve Kararsız Bekarlar" yazısı

★

Filme küçük Erdoğan Öztürk, Durmuş rolünü tecrübeli bir sanatkara hâs bir olgunluk ve incelikle yorumlamıştır.

Adapazarlı bir avukatın oğlu olan küçük Erdoğan Öztürk, 13 yaşında ve orta mektebin ikinci sınıfındadır. İlk defa olarak film çevirmiştir.

Çalışkan ve hocaları tarafından sevilen bir talebedir. Koyu Galatasaraylıdır. Radyoda ve gazetelerden Galatasarayın mağlûb olduğunu öğrenince o gün matem tutar, yemek bile yemez.

★

YE »

Ölümünün ikinci yıldönümünde, GURBET ŞAIRİ KEMALETTİN KAMU

On geçen yıl başlarında, 1948 yılı Şubatın 8 nci Cumartesi günü kaybettik. Hem de kırk yedi yaşında. Ömrünün yazında ve en verimli çağında.

Hastaydı. Bu hastalık önce kara çiğneme krampları göstermişti. Doktorlar sıkı bir rejim tavsiye ettiler. Fakat bütün sıkı tedavilere rağmen devamlı mide ağrılarından mustarip. Büyük Millet Meclisinde maliye enümeni masbata muharriri bu bulunduğu zaman inkıtası çalışmaları ile d.imağ yorgunluğuna da uğramıştı. İki yılını tedavi ve istirahatle geçirdi. Perhiz, dalma perhiz... Kırk beşe yakınsayan sıkı bir rejim mecburiyeti. Müde tedavisi hiç bir müsbet netice vermedi. Tıbbın durduğu yerde ölüm, hastalığının ka'î ta'ghisini koydu: Kalbi...

O gün, o Cumartesi günü saat 18 de Ankarada Evkaf apartmanındaki odasına döndü. Yorgundu. Erzurum yüksek tahsil gençliğinin hatırlamakta o'laşığı geçenmiş mükemmel olması için çok çalışmıştı. Fakat ne yazık ki çok sevdiği Erzurumu yapacağı olan o gecede bulunmayı bile ölüm ona çok gördü. Saat 21 de şiddetli bir kate krizi, kırk yedi yaşındaki o tertemiz vatan şairini, o iyi ve fedakâr ruhlu arkadaşını aramızdan aldı.

Kemaleddin Kamu «Kâmi», 1901 yılı Eylülünde, babası Erzurumlu Kilitoğlu Osman Nuri Beyin memuriyetle bulunduğu Bayburda doğdu. O, hem Bayburdlu Zihninin, hem de Erzurumlu Emrahın hemşehridir. Erzurum ve Bayburd. Doğunun bu iki kahraman şehri. İlimleri, şairleri ve hele Kemaleddin Kamu'yu ile haklı olarak övünebilir. Kemaleddin bir yaşında z'lesi ile Erzuruma geldi. Yedi yaşında hususi surette türkçe öğrenirken bir taraftan da arapça ve farsçaya

Bu değerli vatan şairi genç denilecek yaşta öldü. Ne çare ki ölüm; mevsim, yaş ve değer tanımayacak kadar insafsız, kör ve zalimdir.

YAZAN:

Rifat Necdet EVRİMER

Merhum Şair Kemalettin Kamu

Yollar uzun bir iltisâ yıldızların altında!
Gönüllerin gör yaşına inandığı bir anda,
Çok sevgili yuvamızı yad ellere bıraktık.
Dirseğimi dayıyacak bir pençem yok artık...
Elveda, ey harap olan baba evi, elveda!?

Kemaleddini, biraz sonra İstanbul Erkek Muallim mektebinde talebe

Düne kadar en akur ölümlere güldün,
Bugün bütün milletin gönlüne gömüldün,
Kahat rahat uyuyan son âşyanımda!
Varsın dolu bulunsun bin elemle göğsün,
Siz Tanrının övdiği kullardan büyüksünüz,
Zemzem kudsiyeti var her damla kanınızda...

Büyük zafer tahakkuk etmiştir. Düşman 13 gün içinde «vatanın harımı ismetinde» boğulmuş İrmirde denize dökülmüştür. Vatan ve inkılâp şairi Kemaleddin Kamu, şu temiz, içli ve samimi şiirle o büyük harikayı müjdelemektedir:

Anneler, dindiriniz gönlünüzün yazını,
Düşman kanile sildik palamın pasını,
Yeniden çiğmek için vatan haritasını,
Kandan ve kıyametten bir sahneye çevirdik,
Gökleri çatırdayan bir vatan parçasını,
Anneler, ağlamayın dönme/venle-ri-mize,
Vatan katillerini getirdik işte size,
Dumlupınar üstünden yol ararken denize,
Cüktü savletiminden düşmanla de-

EK-18 Rifat Necdet Evrimer'in Kamu'nun ölümünün ardından Vatan gazetesinde yer alan yazısı

EK-19 Behcet Kemal Çağlar'ın 9 mart 1948'de yazdığı Ulus gazetesindeki yazısı

BİBLİYOGRAFYA

A. Kemalettin Kamu'nun Edebi Eserleri

1. **Akdeniz'den**, Ülkü, C.1, S.6, Temmuz 1933, s. 431.
2. **Anavatan Şairi**, Rifat Necdet Evrimer Neşri, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949, s.95.
3. **Atama Ağıt**, Ülkü, C.7, S.77, 16 II. Teşrin 1944, s.16.
4. **Baharda Tabiat**, Rifat Necdet Evrimer Neşri, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949, s.97.
5. **Bahtiyarlık**, Türk Yurdu, C.4-24, S. 30-224, Haziran 1930, Ankara, s. 4.
6. **Bahtiyarlık**, Varlık, S.22, 1 Haziran 1934, s. 341.
7. **Benim Aşkım**, Rifat Necdet Evrimer Neşri, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949, s.106.
8. **Bir Bahar Akşamı**, Ülkü, C.9, S.106, 16 Şubat 1946, s. 4.
9. **Bir İhtiyar**, Oluş, S.7, 12 Şubat 1939, Ankara,s.106.
10. **Bir Yolcuya**, Türk Yurdu, C.1, S.1, Teşrinisani 1340/1925, s. 15.
11. **Büyük Gün**, Rifat Necdet Evrimer Neşri, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949, s.110.
12. **Çankaya**, Rifat Necdet Evrimer Neşri, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949, s.89.
13. **Çığlı**, Rifat Necdet Evrimer Neşri, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949, s.101.
14. **Dadaş**, Rifat Necdet Evrimer Neşri, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949, s.75.
15. **Deniz Meltemi** (Tercüme), Ülkü, C.7, S.73, 11 Teşrin 1944, Ankara, s.3.
16. **Dumlupınar Yolunda**, Çığır, 11. Yıl, S.128, Ankara, 1943, s. 19.
17. **Enginde Hatıralar**, Türk Yurdu, C.4-24, S. 30-224, Haziran 1930, Ankara, s. 3.
18. **Erzurum**, Rifat Necdet Evrimer Neşri, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949, s.118.
19. **Esir İstanbul'a**, Varlık, S.4, 1 Eylül 1933, s.56.
20. **Feragat**, Fikirler, C.1, S.6, 10.9.1927, İzmir, s. 4.
21. **Feragat**, Türk Yurdu, C.4-24, S. 30-224, Haziran 1930, Ankara, s. 3.
22. **Gazel**, Ülkü, C.2, S.16, Nisan 1948, s.10.
23. **Genç Bir Kadın Söylüyor**, Kalem, S.8, 1. İkincikanun, 1939, Ankara, s.61.
24. **Gurbet**, Darülmualiminde Hayat, Y.1, S.2, Kanunisani, 1336/1920, s.8.
25. **Gurbet Geceleri**, Çığır, 11. Yıl, S.128, Ankara, 1943, s.21.
26. **Gurbet Geceleri**, Genç Yolcular, C. 1, S. 3, 1920, s. 37.

27. **Gurbette Renkler**, Oluş, S.2, 8 İkincikanun 1939, Ankara, s.19.
28. **Güz**, Kalem, S.9, 1 Şubat 1939, Ankara, s.99.
29. **Güz**, Oluş, S.6, 5 Şubat 1939, Ankara,s.83.
30. **Hava Yolcusuna**, Varlık, S.17, 15 Mart 1934, s.1258.
31. **Hayata Serzeniş**, Genç Yolcular, C.1, S.2, 18 Kanunievvel, 1919, s.29.
32. **Hicret**, Anavatan Mecmuası, Y. 1, C. 1, S. 1, 1922/1338, s.2.
33. **Hicret Akşamları-1**, Rifat Necdet Evrimer Neşri, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949, s.120.
34. **Hicret Akşamları-2**, Rifat Necdet Evrimer Neşri, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949, s.120.
35. **İnkılabı Doğru**, Anavatan Mecmuası, Y.1, C.1, S.2, 10.8.1338/1922, Ankara, s.20.
36. **İntizar**, Ülkü, C.2, S.16, Nisan 1948, s.10.
37. **İrşad**, Genç Yolcular Dergisi, C. 1, S.1, 1 Kanunievvel, 1919, s. 10.
38. **İsimsiz Bir Kıta**, Ülkü, C.2, S.16, Nisan 1948, s.10.
39. **İsimsiz Bir Şiir**, Rifat Necdet Evrimer Neşri, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949, s. 16.
40. **İsimsiz Bir Şiir**, Şadırvan, C.1, S.19, 5 Ağustos 1949, s.1.
41. **İstanbul Kızına**, Varlık, S.2, 1 ağustos 1933, s. 4.
42. **İstiklal Ordusu Şehitlerine**, Y.1, C.2, S.23, 1922, s.147.
43. **İstiklal Ordusu Şehitlerine**, Çığır, 11. Yıl, S.128, Ankara, 1943, s.20.
44. **İzmir**, Rifat Necdet Evrimer Neşri, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949, s.119.
45. **İzmir'e Tahassür**, Rifat Necdet Evrimer Neşri, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949, s.62.
46. **İzmir Yollarından**, Anadolu'da Yenigün, Y.3, S.235/610, 16 Mayıs 1337/1921, Ankara, s.1.
47. **Kara Gün Yaşları**, Rifat Necdet Evrimer Neşri, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949, s.113.
48. **Karadeniz**, Şadırvan, C.1, S.14, Temmuz 1949, s. 8.
49. **Kış**, Rifat Necdet Evrimer Neşri, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949, s.98.
50. **Kimsesizlik**, Türk Yurdu, C.5-25, S. 31, Temmuz 1930, Ankara, s.5.
51. **Kimsesizlik**, Çığır, 11. Yıl, S.128, Ankara, 1943, s. 20.
52. **Kitabe**, Türk Yurdu, C.2, S.8, Mayıs 1341/1926, s. 144.

53. **Türk'ün İlahisi**, Büyük Mecmua, No:11, 15 Eylül 1919 Perşembe, s.125.
54. **Lale Devri İçin**, Rifat Necdet Evrimer Neşri, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949, s.117.
55. **Meçhul Asker (Bir Çocuk)**, Oluş, S.7, 12 Şubat 1939, Ankara, s. 106.
56. **Memiş'ten Güllü'ye**, Rifat Necdet Evrimer Neşri, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949, s.69.
57. **N'oldu**, Varlık, S.9, 15 II. Teşrin, 1933, s.1.
58. **Onbaşı Taştan**, Oluş, S.4, 22 İkincikanun 1939, Ankara, s.52.
59. **Ölmüş Nişanlıya**, Anadolu Duygusu, Y.1,S.7, 28 Nisan 1337/1921, Ankara, s. 104.
60. **Pier Loti'ye**, Genç Yolcular, C. , S. 5, 1920, s.76.
61. **Polatlı**, Rifat Necdet Evrimer Neşri, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949, s.102.
62. **Sam**, Türk Yurdu, C.4-24, S. 30-224, Haziran 1930, Ankara, s. 4.
63. **Sen Benim Olamazsın**, Rifat Necdet Evrimer Neşri, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949, s.117.
64. **Seneler**, Fikirler, C1, S.8, İzmir, 10 Teşrinievvel 1927, s.5.
65. **Seneler**, Türk Yurdu, C.4-24, S. 30-224, Haziran 1930, Ankara, s. 3.
66. **Seneler**, Çığır, 11. Yıl, S.128, Ankara, 1943, s.21.
67. **Sevgili İzmir'e**, Rifat Necdet Evrimer Neşri, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949, s.114.
68. **Siperde Akşam**, Türk Yurdu, Y.1, C.1, S.5, Şubat 1341/1925, s. 348.
69. **Sınırdaki Sular**, Oluş, S.1, Ankara, 1. İkincikanun, 1939, s. 6.
70. **Son**, Varlık, S.19, 15 Nisan 1934, s. 292.
71. **Son Niyaz**, Türk Dili, 1 Mart 1957,
72. **Söğüt**, Rifat Necdet Evrimer Neşri, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949, s.101.
73. **Şam**, Bursa Mecmuası, C.1, S.21, Teşrinisani, 1918, s. 336
74. **Şarkı**, Şebab, Y.1, C.1, S.12, 15 Teşrinievvel, 1336/1920, s.297.
75. **Takip**, Rifat Necdet Evrimer Neşri, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949, s.116.
76. **Tek Adam**, Rifat Necdet Evrimer Neşri, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949, s.99.
77. **Teessür**, Rifat Necdet Evrimer Neşri, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949, s.96.
78. **Tuna**, Rifat Necdet Evrimer Neşri, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949, s.73.
79. **Umut**, Şadırvan, C.1, S.13, 24 Haziran 1949, s. 1.
80. **Ürperme**, Oluş, S. 8, 19 Şubat 1939, Ankara,s.120.

81. **Yaz**, Ajans Türk Takvimi, Y.1959, s.419.
82. **Yeter ki**, Rifat Necdet Evrimer Neşri, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949, s.74.
83. **Yurda Dönüş**, Türk Yurdu, C.5-25, S. 31, Temmuz 1930, Ankara, s.5.
84. **Zafer**, Yolların Sesi, S.11, İstanbul, Eylül 1933, s.228.
85. **Zaman İçinde**, Varlık, 15 Temmuz 1933, C.1, S.1, 1933, s. 1.

B. Faydalanılan Diğer Kaynaklar

1. AKSAN, Doğan, **Şiir Dili ve Türk şiir Dili**, Engin Yay., Ankara, 1999.
2. AKTAŞ, Şerif, **Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi (1)**, Aktaş Yay., Ankara, 1996.
3. ATAÇ, Nurullah, **Bir Gönüldeşin Arkasından**, Ulus Gazetesi, 8 Mart 1948.
4. BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı, **Kemalettin Kamu**, Türk Dili Dergisi, C. I, S. 8, Ankara, 1952.
5. BİLGEĞİL, Kaya, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1989.
6. BİNARK, İsmet, **Türk Parlamento Tarihi**, C. I, TBMM VI. Dönem (3 Nisan1939-15 Ocak 1943), TBMM Vakfı Yay., No:36, Ankara, 2004.
7. ÇAĞLAR, Behçet Kemal, **Kemalettin Kamu**, Çınaraltı Dergisi, 21 Nisan 1948.
8. Edebi Anketimiz Kemalettin Kamu'nun Cevabı, Varlık, C. 14, S. 266-267, Ağustos 1944.
9. EMREM, Celâlettin, **Kemalettin Kamu**, Ülkü Dergisi, C. 2, S. 12, İstanbul, 1948.
10. ENGİNÜN, İnci, **Kemalettin Kamu**, Türk Dili Dergisi Şiir Özel Sayısı, Ankara.
11. ESİN, Necmettin, **Şair Kemalettin Kamu**, Milli Eğitim Dergisi, Ekim-Kasım-Aralık, S. 31-32-33, Ankara, 1985.
12. EVRİMER, Rifat Necdet, **Kemalettin Kamu Hayatı, Şahsiyeti ve Şiirleri**, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949.
13. EVRİMER, Rifat Necdet, **Gurbet Şairi Kemalettin Kamu**, Vatan Gazetesi, 6 Mart 1949.
14. İLHAN, Atilla, **Elde Var Hüzün**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2005

15. GEZGİN, Hakkı Süha, **Edebi Portreler**, Hazırlayan: Beşir Ayvazoğlu, Timaş Yay., İstanbul, 1999.
16. GÖKÇE, Mustafa, **Kemalettin Kamu**, Emek Basımevi, Ankara, 1958.
17. GÖKŞEN, Enver Naci, **Kemalettin Kamu'nun Yayımlanmamış Eserleri**, Tür Dili Dergisi, Cilt VI., S. 61-62, Ankara, 1956-1957.
18. GÜZEL, Murat, Varoluşumuzdaki Yırtık: Günümüz Şiirinde İmgenin Yeri, Dergah Dergisi, C. XVI, S. 190, İstanbul, 2005.
19. KAMU, Kemalettin, Milli Vezin Her Bakımdan Aruza Faiktir, Varlık, C. 1, S. 6, 1933.
20. KAPLAN, Mehmet, **Şiir Tahlilleri II**, Dergah Yay., İstanbul, 1965.
21. KARATEKİN, Ziya, **Kemalettin Kamu'nun Şiirleri**, Yüksek Lisans Tezi, Yöneten: İnci Enginün, İstanbul, 1992.
22. Kemalettin Kamu, 100 Büyük Edip ve Şair Dizisi, Toker Yay., İstanbul, 1998.
23. KUTLU, Şemsettin, **Kemalettin Kamu Üzerine**, Hisar, Ankara, C. 18, S. 252, Eylül 1978.
24. NECATİGİL, Behcet, **Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü**, Varlık Yay., 1975.
25. OVAT, Fuat, **Kemalettin Kamu**, Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, Ank., Haziran-Temmuz 2004.
26. ÖNERTOY, Olcay, **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Şiir**, Açık Öğretim Fakültesi Yay., Eskişehir.
27. ÖZDEMİR, Emin, **Eleştirel Okuma**, Bilgi Yay., İstanbul, 2005.
28. ÖZEL, İsmet, **Şiir Çizgi, Şiir Nokta**, Merdiven Şiir, S. 8, İstanbul, 2006.
29. ÖZKIRIMLI, Atilla, **Türk Edebiyatı Ansiklopedisi**, C. 3, Cem Yayınevi.
30. SAMANOĞLU, Gültekin, **Kemalettin Kâmi Kamu**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1986.
31. SELGİL, Ahmet Hamit, **Gurbet Şairi Öldü**, Ulus Gazetesi, 8 Mart 1948.
32. TANPINAR, Ahmet Hamdi, **Edebiyat Üzerine Makaleler**, Dergah Yay., İstanbul, 2000.
33. TBMM Tercüman-ı Hal Kağıdı Örneği, No: 1109.
34. TİMUÇİN, Afşin, **Yeni Şiirimizin Kısa Romanı**, Bulut Yay., İstanbul, 2003.
35. TOKLU, Osman, **Şiir Dili ve Çevirisi**, Akçağ Yay., Ankara, 2003.
36. TOROS, Taha, **Kararlı ve Kararsız Bekarlar**, Milliyet, 1986.
37. **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergah Yay., C. 5, İstanbul, 1982.

38. ULAĞLI, Serhat, **İmgebilim “Öteki”nin Bilimine Giriş**, Sinemis Yay., Ankara, 2006.
39. ULAŞ, Bahri, **Kemalettin Kâmi Kamu**, 19 Mayıs Aylık Halk Evi Dergisi, Samsun, Mart 1950, C. 10, S. 113.
40. Va-Nu, **Kemalettin Kamu**, Milliyet, 8 Mart 1948.
41. YAZAR, M. Behcet, **Edebiyatçılarımızı Tanıyalım: Kemalettin Kamu**, Yedigün Dergisi, C. 16, S. 13, İstanbul, 1940.
42. Yeni Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, C. 5, Ötüken Yay., İstanbul, 1985.